T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE İLK BELEDİYE BAŞKANI SEÇİLEN KADIN: MÜFİDE İLHAN 1911-1996

NESLİ ÖZKAY DİKKAYA
17701013

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ FAHRİYE DİNÇER

2025

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE İLK BELEDİYE BAŞKANI SEÇİLEN KADIN: MÜFİDE İLHAN 1911-1996

NESLİ ÖZKAY DİKKAYA
17701013
ORCID NO: 0000-0001-8785-6810

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ FAHRİYE DİNÇER

ŞUBAT 2025

Nesli ÖZKAY DİKKAYA tarafından hazırlanan “Türkiye’de İlk Belediye Başkanı Seçilen Kadın: Müfide İlhan 1911-1996” başlıklı çalışma, **28/02/2025** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunmuş ve jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Programında **DOKTORA** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman **İmza**

Dr. Öğretim Üyesi Fahriye DİNÇER

Jüri Üyeleri **İmza**

Prof. Dr. Elçin MACAR

Prof. Dr. Birsen TALAY

Doç. Dr. Eray YILMAZ

Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KUTLUATA

ÖZET

TÜRKİYE'DE İLK BELEDİYE BAŞKANI SEÇİLEN KADIN: MÜFİDE İLHAN 1911-1996

Bu çalışmada Osmanlı son dönemlerinden 1996'ya kadar Türkiye'nin geçirdiği değişimlere şahitlik etmiş, Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı olan Müfide İlhan'ın yaşamöyküsü bir siyasetçi, eğitimci, kadın, anne ve eş olarak her yönüyle incelenmektedir.

Çalışmanın temel kaynakları süreli yayınlar, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'ndaki Müfide İlhan'ın özel arşivi, İlhan'ın kızları Simla İlhan, Ayla Börekçi ve torunu Doruk Börekçi ile yapılan sözlü tarih görüşmeleri, devlet arşivlerinden elde edilebilen belgeler ve çeşitli ikincil kaynaklar olmuştur.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin amacı, kapsamı, yapılan literatür araştırması, kullanılan kaynaklar ve yöntem ile tezin bölümleri hakkında detaylı bilgi verilmiştir. İkinci bölümde çok partili hayata geçiş süreci ve 1950'lerde Türkiye'nin durumu ele alınırken aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden başlayarak Müfide İlhan'ın yaşadığı dönemleri de kapsayacak şekilde Türkiye'de kadınların siyasetteki durumları anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Müfide İlhan'ın kamusal hayatı mesleki ve siyasi hayatı olarak ikiye ayrılarak incelenmiştir. Dördüncü bölümde İlhan'ın özel hayatı çocukluk yıllarından itibaren ele alınmış ve çocuklarının, yakınlarının gözünden Müfide İlhan'ın nasıl hatırlandığı da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın beşinci bölümdeyse Müfide İlhan'ın belediye başkanlığından günümüze kadar basındaki temsiliyeti ele alınmıştır.

Bu araştırmaların sonucunda İlhan'ın yaşamöyküsünün Türkiye siyasetinden tamamen bağımsız olamayacağı, aile hayatının dahi birçok yönünün onun siyasete olan ilgisiyle bağlantılı olduğu görülmüştür. İlhan 1950'de belediye başkanı seçildiğinde kadınlar siyasi haklarını elde etmiş de olsalar bu haklarını kullanma konusunda sıkıntılar yaşamaya devam etmekteydiler. Bu çerçevede İlhan'ın başkan olduğu dönem bizi siyasette var olma mücadelesi veren bir kadının hayatına tanık ederken siyasette, basında ve toplumda halen erkek egemenliğinin devam ettiğine dair bir örnek olarak da karşımıza çıkmıştır. Ayrıca, İlhan'ın özel hayatıyla çalışma yaşamı incelenirken kadınların çalışma hayatına katılmalarının anne ve eş olma sorumluluklarını ortadan kaldırmadığı, toplum tarafından kadınların iki işi birlikte yürütmelerinin beklendiği de bulgularımız arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Müfide İlhan, kadın belediye başkanı, kadın ve siyaset, kadın temsiliyeti, kadın yaşamöyküsü

ABSTRACT

THE FIRST FEMALE MAYOR OF A METROPOLITAN MUNICIPALITY: MÜFİDE İLHAN 1911-1996

This study examines the life story of Müfide İlhan, Turkey's first female metropolitan mayor, who witnessed Turkey's changes from the late Ottoman period to 1996, in all aspects as a politician, educator, woman, mother, and wife.

The main sources of the study are periodicals, İlhan's personal archive at the Women's Library and Information Center Foundation, oral history interviews with İlhan's daughters Simla İlhan, Ayla Börekçi, and her grandson Doruk Börekçi, documents from state archives and various secondary sources.

In the first chapter of this study, detailed information about the purpose and content of the thesis, literature review, sources used and the chapters of the thesis are provided. In the second part, the transition period of Turkey to multi-party life and the situation of Turkey in the 1950s are described, while at the same time the situation of women in politics is explained, starting from the last period of the Ottoman Empire and including the periods in which İlhan lived. In the third chapter, İlhan's professional and political life is discussed, and in the fourth chapter, her private life is addressed. In the fifth chapter of the study, her representation in the press from her time as mayor to the present day is examined.

Throughout the research process, it has been observed that İlhan's biography was not independent of Turkish politics, and moreover, many aspects of her family life were designed in relation to her interest in politics. Although women had gained political rights, they continued to face various challenges in exercising these rights. Consequently, İlhan's experiences provides a window into the struggles of a woman navigating the political sphere, while also serving as a testament to the persistent prevalence of male dominance within politics, the press, and society. Furthermore, upon examining İlhan's personal life and professional career, it has been found that women's participation in the workforce did not eliminate their responsibilities as mothers and wives. On the contrary, society expects women to manage both roles simultaneously.

Keywords: Müfide İlhan, female mayor, women and politics, female representation, woman life story

ÖN SÖZ

Bu çalışma uzun yılların bir ürünüdür. Bu süre boyunca hayatımda birçok şey kökünden değişti. Dolayısıyla çoğu kez tezimin tamamlanmasında ümitsizliğe kapıldığım oldu. Bu doktora tezi tamamlandıysa en büyük teşekkürü danışmanıma etmeliyim. Tezimin danışmanlığını üstlenen ve çalışmanın tamamlanacağına dair beni her zaman yüreklendiren Dr. Öğretim Üyesi Fahriye Dinçer'e süreç içerisinde verdiği destek ve moral için teşekkürü borç bilirim. Tez izleme jürimde yer alarak değerli görüş ve önerileri ile tezime katkı sağlayan ve bana her daim anlayışla yaklaşan Prof. Dr. Elçin Macar ve Prof. Dr. Birsen Talay Keşoğlu'na, sözlü tarih görüşmelerini gerçekleştirdiğim ve değerli vakitlerini bana ayırarak tezime çok kıymetli katkılar sağlayan Simla İlhan'a, Ayla Börekçi'ye ve Doruk Börekçi'ye teşekkür ederim.

Bana bu süreçte ve hayatımın her anında destek olan annem Elmas Özkay'a minnet borçluyum. En zorlu ve karamsar zamanlarımda en büyük destekçim ve yardımcım ise hayat arkadaşım Uğur Dikkaya oldu. Bazen kendisini ihmal etmeme ve bu tezi yazabilmek için hayatımızda birçok şeyi ertelememe rağmen bana hep anlayışla, ilgiyle ve sevgiyle yaklaştığı için sevgili eşime sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Nesli ÖZKAY DİKKAYA

Şubat, 2025; Eskişehir

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii
ABSTRACT iv
ÖN SÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
ŞEKİLLER LİSTESİ vii
KISALTMALAR LİSTESİ ix

1. GİRİŞ 1
1.1. Tezin Amacı ve Kapsamı 1
1.2. Kaynaklar ve Yöntem 4
1.3. Tezin Bölümleri 13

2. MÜFİDE İLHAN'IN FAALİYET GÖSTERDİĞİ DÖNEMDE TÜRKİYE'DE SİYASET VE KADIN 16
2.1. Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi ve 1950'li Yıllar 16
2.2. Müfide İlhan'ın Döneminde Türkiye'de Kadınlar ve Siyaset 21

3. MÜFİDE İLHAN'IN KAMUSAL HAYATI 33
3.1. Müfide İlhan'ın Eğitimcilik Hayatı 33
3.2. Siyasi Hayatı 49
3.2.1. Belediye Başkanlığı Dönemi 50
3.2.1.1. Demokrat Parti'nin Mersin'de Teşkilatlanması ve Müfide İlhan'ın Partiye Girişi 50
3.2.1.2. Müfide İlhan'ın Belediye Başkanlığı Dönemi 55
3.2.1.3. Belediye Başkanlığı'ndan ve DP'den Ayrılışı 64
3.2.2. Müfide İlhan'ın Diğer Siyasi Faaliyetleri 67
3.2.2.1. *Mücadele* Gazetesi ve Müstakilleri Destekleme Cemiyeti 67
3.2.2.2. Müfide İlhan'ın Siyasetle Yeniden İlişki Kurma Çabaları 81

4. MÜFİDE İLHAN'IN ÖZEL HAYATI 92
4.1. Çocukluk Yılları 92
4.2. Aile Yaşantısı 94
4.2.1. Evlilikleri 94
4.2.2. Anneliği ve Çocukları ile İlişkileri 96
4.3. Çocuklarının ve Yakınlarının Gözünden Müfide İlhan 106

5. MÜFİDE İLHAN'IN BASINDAKİ TEMSİLİYETİ 110
5.1. Belediye Başkanlığı Döneminde Müfide İlhan'ın Basındaki Temsiliyeti 112
5.2. Ölümünden Günümüze Basında Müfide İlhan Hakkında Yazılanlar 118

6. SONUÇ 129

KAYNAKÇA 132

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Simla İlhan ile 19 Kasım 2022 tarihinde Bodrum'da gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi sonrasında Müfide İlhan'ın Bodrum Karaburgaz Mezarlığı'nda çekilen fotoğraflar 12

Şekil 2. Müfide İlhan'ın Moda Sekizinci Mektep'te öğretmenliğe başladığında çekilmiş 15.01.1928 tarihli ilk fotoğrafı 35

Şekil 3. Müfide İlhan'ın ilk eşi Nuri Çetinkaya ile çekilmiş 26.06.1931 tarihli fotoğrafı 36

Şekil 4. Müfide (Çetin) İlhan'a Berliner Verein für Volkserziehung tarafından verilmiş olan sertifika 37

Şekil 5. Müfide İlhan ve Faruk İlhan'ın Afganistan'da çekilmiş bir fotoğrafı 38

Şekil 6. Müfide İlhan'ın Kabil'deyken çekilmiş 07 Mart 1942 tarihli fotoğrafı 39

Şekil 7. Müfide İlhan ve eşinin Afganistan'da dostları ile çektirdikleri fotoğraf 40

Şekil 8. Müfide İlhan'ın Ankara Çocuk Yetiştirme Kurumunda müdüreyken çekilmiş fotoğrafı 41

Şekil 9. Müfide İlhan adına Türkiye Kızılay Cemiyeti tarafından düzenlenen 17 Kasım 1958 tarihli İlk Yardım Öğretmeni Sertifikası 42

Şekil 10. Müfide İlhan adına düzenlenen 1 Mart 1961 tarihli Koruyucu Aile Bakımı Seminer Sertifikası 43

Şekil 11. 1967-1968 eğitim-öğretim yılında Müfide İlhan'ın Özel Yükseliş Koleji öğrencileri ve kurucu Ali Demirel ile birlikte çekilmiş fotoğrafı 44

Şekil 12. Müfide İlhan'ın Almanya'da iken Türk işçilerin çocuklarıyla çekilen fotoğrafı 46

Şekil 13. Frankfurt'ta Müfide İlhan'a verilen Almanca okuma, yazma ve dinleme gibi becerilerinin yazıldığı 1 Şubat 1973 tarihli yabancı dil sertifikası 47

Şekil 14. Berlin'de Müfide İlhan'ın öğrencileri ile çekilmiş bir fotoğrafı 48

Şekil 15. Türk öğrencileri için düzenlenen programa katıldığı için Müfide İlhan'a Gustav-Falke İlkokulu tarafından verilen sertifika 49

Şekil 16. Müfide İlhan'ın Mersin'de belediye seçimleri için açık havada yaptığı konuşma sırasında çekilmiş fotoğrafı 52

Şekil 17. Mersin Belediye Başkanı Müfide İlhan, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve İçel Valisi Şakir Canalp'ın beraber çekilmiş fotoğrafı 54

Şekil 18. Müfide İlhan adına Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi için düzenlenmiş 20 Haziran 1949 tarihli delegasyon kartı. 55

Şekil 19. Müfide İlhan'ın Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi'nde çekilen fotoğrafı 56

Şekil 20. Bir tören esnasında Müfide İlhan'ın Demokrat Parti çelengini taşırken çekilen fotoğrafı 59

Şekil 21. Müfide İlhan'ın halka konuşma yaptığı esnada çekilmiş fotoğrafı 61

Şekil 22. Müfide İlhan tarafından kaleme alınan Özal dönemindeki politikaların eleştirildiği "Alışamadım" başlıklı tarihi belli olmayan şiir 88

Şekil 23. 2 Ekim 1993 tarihinde Akdeniz Kadınlarının Güç ve Faaliyetleri Uluslararası Kongresinde konuşan Müfide İlhan'ın fotoğrafı..... 90

Şekil 24. Müfide İlhan'ın annesi Emine Hanım ve kızları Gül ve Gönül ile 26 Nisan 1939 tarihli fotoğrafı 93

Şekil 25. Müfide İlhan'ın tarihi belli olmayan gelinlikli fotoğrafı 94

Şekil 26. Müfide İlhan'ın eşi Faruk İlhan'ın cenaze töreninde şiir okurken çekilmiş fotoğrafı..... 95

Şekil 27. Müfide İlhan ve Faruk İlhan'ın Kabil'deki konsoloslukta gerçekleştirilen nikahlarına ait evlilik cüzdanı 98

Şekil 28. Müfide İlhan'ın Mersin'de ailesi ile birlikte çekilmiş fotoğrafı..... 99

Şekil 29. Meliha Hemşire, Müfide İlhan, Atok İlhan, Faruk İlhan, Nimla İlhan, Ayla İlhan ve Simla İlhan'ın 17 Ocak 1949 tarihli fotoğrafı..... 101

Şekil 30. Müfide İlhan'ın Mersin'de kızları Simla ve Nimla ile birlikte çekilmiş fotoğrafı..... 102

Şekil 31. Ankara Palas Otel'deki Portakal Gecesi'nde 6 Nisan 1951 tarihinde Müfide İlhan'ın eşi Faruk İlhan ile fotoğrafı 116

Şekil 32. Mersin'de Müfide İlhan Parkı'nın açılışı sırasında çekilmiş fotoğraf..... 118

Şekil 33. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü ile Girişimci İş Kadınları Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği "İstikbale hür bakan Mersin'e ilham olan Müfide İlhan" temalı 10 Mart 2022 tarihli defileye ait fotoğraflar 127

KISALTMALAR LİSTESİ

AGE : Adı geçen eser
ANAP : Anavatan Partisi
AP : Adalet Partisi
AY. : Aynı yer
BKZ. : Bakınız
BS. : Basım
C. : Cilt
CHF : Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP : Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
ÇEV. : Çeviren
DB : Dünya Bankası
DER. : Derleyen
DP : Demokrat Parti
DSP : Demokratik Sol Parti
DYP : Doğru Yol Partisi
ED. : Editör
HAZ. : Hazırlayan
HP : Halkçı Parti
IMF : International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MDP : Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP : Milliyetçi Hareket Partisi
MP : Millet Partisi
NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NO. : Numara
KHF : Kadınlar Halk Fırkası
S. : Sayı
SCF : Serbest Cumhuriyet Fırkası
SHP : Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF : Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TKB : Türk Kadınlar Birliği
TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
T.Y. : Tarih yok
YAY. HAZ. : Yayına Hazırlayan
YSK : Yüksek Seçim Kurulu

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Amacı ve Kapsamı

Mareşal Fevzi Çakmak'ın (1876-1950) yeğeni olan Müfide İlhan, 19 Şubat 1911'de Mehmet Nazif ve Emine çiftinin ilk çocuğu olarak Balıkesir/Edremit'te dünyaya gelmiştir[1]. 1915'te Çanakkale Savaşlarında babasının şehit düşmesiyle amcası Çakmak'ın himayesine aldığı Müfide İlhan, Mustafa Kemal Atatürk ile tanışmış ve onun ilkelerine bağlılıkla yetişmiştir. 1928'de ilkokul öğretmenlik diplomasını alıp mesleğe İstanbul ilinde başlamıştır. Yine 1928 senesinde Mareşal Fevzi Çakmak Paşa'nın yaveri Nuri Çetinkaya'yla evlenmiş ve onun tayinleri dolayısıyla Türkiye'nin farklı şehirlerinde ve ayrıca Almanya'da öğretmenlik yapmıştır. 1937'de Nuri Çetinkaya ile yollarını ayırmış ve bu ayrılıktan iki yıl sonra Doktor Faruk İlhan'la dünya evine girmiştir. O dönemde görevini Afganistan'da yapmakta olan eşinin yanına giden Müfide İlhan eğitimciliğe orada da devam etmiştir. Faruk İlhan'ın tayini 1946 yılında memleketi Mersin'e çıkmıştır. Eşi ile birlikte Mersin'e taşınan Müfide İlhan ilk kez eğitimcilik hayatına ara vererek siyasete atılmıştır.

Çok partili dönemin ilk yerel seçimlerinde Mersin'den (İçel)[2] belediye başkanı seçilen Müfide İlhan siyasette var olabilmek adına ciddi bir çaba göstermiştir. On beş ay süren

[1] Müfide İlhan'ın doğum yeri çoğu kaynakta Mersin olarak belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda ise İstanbul olarak yazıldığı görülmüştür. Fakat kızları Simla İlhan, Ayla Börekçi ve torunu Doruk Börekçi tarafından Müfide İlhan'ın doğum yerinin Balıkesir/Edremit olduğu netleştirilmiştir. Bu bilgi ayrıca Kadın Eserleri Kütüphanesi'ndeki Müfide İlhan Arşivi'nden de teyit edilmiştir. bkz. Müfide İlhan tarafından yazılmış 22 Aralık 1969 tarihli özgeçmiş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005-001-020.

[2] Klasik devirde Klikya olarak adlandırılan şehir, 1924 yılında Mersin adıyla vilayet olmuş, 1933 yılında da Merkezi Silifke olan İçel ile birleştirilerek İçel adını almıştır. 28 Haziran 2002 tarihli **Resmî Gazete**'de yayımlanan 4764 sayılı Kanunla ilin ismi yeniden Mersin olmuştur. "İçel Adının Mersin Olarak Değiştirilmesi Hakkında Kanun (4764 S.K.)", **Resmî Gazete**, 24799 (Haziran 2002): 3.
XII. yüzyılda Göksu Nehri'nin yanındaki bölgeye dağlardan dolayı girilmesi zor olduğundan Selçuklu Türklerinin şehre "İçel" ismini verdiği düşünülmektedir. Mersin adının ise bölgede yetişen Myrtus-Mersin ağacından veya bölgedeki Türkmen ailesinin "Mersinoğulları veya Mersinoğlu" adından geldiği düşünülmektedir.
Detaylı bilgi için bkz. "Tarih", http://www.mersin.gov.tr/tarih, [01.02.2023].; "20. Yüzyıla Kadar Mersin Tarihi", https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73152/tarihce.html [13.08.2024]. İlhan'ın dönemlerinde kent ile ilgili Mersin ve İçel isimlerinin ikisi de hem gazeteler hem halk tarafından kullanılmıştır. Ayrıca İlhan hakkında yapılan tüm çalışmalarda da İçel yerine Mersin ismi kullanılmakta, İlhan tarihimizde Mersin'in belediye başkanı olarak tanınmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma içerisinde ağırlıklı olarak Mersin ismine yer verilmiştir.

belediye başkanlığının sonrasında Demokrat Parti'den (DP) ayrılıp Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin kuruluşunda rol üstlenmiş ve siyasi partilerden bağımsız olarak siyasetteki mücadelesini devam ettirmiştir. Müfide İlhan'ın Mersin'deki siyasi yaşamı 1946'da başlamış, 1954 yılında son bulmuştur. Ardından 1991'e değin ara ara yeniden siyaset arenasına dönmek için çaba harcamışsa da başarılı olamamış, siyasetten uzak kaldığı dönemlerde Türkiye'de ve Almanya'da eğitimcilik yapmayı sürdürmüştür. 1996 senesinde pankreas kanserine yakalanan Müfide İlhan Bodrum'da hayatını kaybetmiştir[3].

Müfide İlhan'ı Türkiye'de tanınır bir isim yapan 1950 yılı yerel seçimleri sonucunda Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı olmasıdır. Seçimlere DP saflarından katılmış ve Mersin belediye başkanı olmuştur. Kadınlara 1930 yılında belediye seçimlerine katılma hakkı ve 1934'te ise milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmişken 1950 yılına kadar süren Tek Parti döneminde kadınlar il belediye başkanı olamamıştır. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından beri Türkiye'nin demokratikleşmesinin ve modernleşmenin önemli bir ölçütü sayılan kadınların haklarının kazanılması, siyasete ve topluma dahil edilmeleri gibi konuların yerini 1946 yılından itibaren çok partili hayata geçiş almış ve bu durum 1950'lerde Türkiye için yeni bir modernleşme simgesi olmuştur. Dolayısıyla ilerleyen bölümlerde de ele alınacağı üzere kadınların Meclis'te temsil edilme oranı zamanla azalırken kadın hareketliliklerinde de bir durgunluk dönemi başlamıştır. Yani Müfide İlhan'ın belediye başkanı seçildiği 1950 senesi Türkiye'nin siyasal açıdan ve bununla bağlantılı olarak da toplumsal bakımdan yeni bir dönüşümünün başladığı bir yıldır.

"Türkiye'de İlk Belediye Başkanı Seçilen Kadın: Müfide İlhan 1911-1996" başlıklı tez çalışmamızın temel amacı yaşadığı dönemlerin Müfide İlhan'ın hem siyasetçi hem de eğitimci kimliğini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymak, aynı zamanda da bir kadın olarak İlhan'ın aile hayatına da ışık tutarak onu geniş bir perspektif ile ele almaktır. Ayrıca bu tez çalışması ile Müfide İlhan hakkında yapılacak başka çalışmalar için bir kaynak teşkil etmesi ve 1950'li yıllarda kadınların siyasetteki durumu hakkında bir fikir vererek literatüre katkı sağlaması da amaçlanmıştır.

[3] "Ata'nın manevi kızı öldü", **Milliyet**, 3 Şubat 1996, 3.; Can Dündar, "Elveda Müfide Hanım...", **Milliyet**, 4 Şubat 1996.; Kudret Ünal, **Müfide İlhan-Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı** (Tarsus: Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 69-70.

Müfide İlhan'ın yaşam öyküsü ile ilgili geniş kapsamlı bir akademik çalışmanın henüz yapılmamış olması bu tez çalışmasına başlanan 2018 yılında bir eksiklik olarak saptanmış ve bu nedenle hayatının her dönemi elde edilebilen bilgiler ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. 1946 yılından itibaren Türkiye siyaseti içerisinde kendisine yer edinmiş olan Müfide İlhan, özellikle son yıllarda sadece ilk il belediye başkanı olan kadın sıfatı ile anılmaktadır. Ancak İlhan'ın belediye başkanlığının yanı sıra eleştirel bir yönü, anneliği, eğitimciliği, siyaset ile yeniden bağ kurma çabaları ve yazıları ile toplumsal yaşama düşünsel katkıları da bulunmaktadır ve bu nedenle de incelenmeye değer görülmüş bir isimdir.

Müfide İlhan'ın dünyaya geldiği ve gençliğini yaşadığı dönemler ve bu dönemlerin ailesine etkileri onun kişiliğinin oluşmasında önemli bir yere sahip görünmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna şahitlik ederek büyümüş, kadınların siyasi ve sosyal haklarını nasıl elde ettiklerini görmüş ve Cumhuriyet kadını olarak kendine toplumda bir yer edinmiştir. Dolayısıyla İlhan'ın yaşadığı dönemler içerisinde kendine edindiği bu konum ve deneyimleri yaşadığı dönemlerin siyasi ve toplumsal yapısını anlamak açısından da önem taşımaktadır. Müfide İlhan özelinden yola çıkılarak, Türkiye siyasetinde kadınların haklarını kazanmasına rağmen bu haklarını ne derece kullanabildikleri, haklarını kullanmak istediklerinde karşılarına ne gibi zorluklar çıktığı, basının, toplumun ve siyasi kesimin kadına bakış açılarının nasıl değiştiği ya da değişmediği de bu tez çalışmasında ele alınan konular arasında yer almaktadır.

Tüm bunlara ek olarak, bir siyasetçi ve eğitimci olmasının yanı sıra Müfide İlhan bir eş ve bir anneydi ve aile içerisindeki bu sorumlulukları çeşitli eleştiriler ile kendisine sıklıkla hatırlatılmıştı. Bu tez çalışması için Müfide İlhan'ın eş ve anne olma durumunu nasıl deneyimlediğini ortaya koymak onun daha iyi tanınması açısından önemli görülmüştür. Çocukluk yıllarında ailesi ile yaşadıklarından kendi çocukları ile olan ilişkilerine, gerçekleştirdiği iki evlilik deneyimine ve tüm bu aile yaşantılarının onun siyasal ve toplumsal hayattaki var oluşuna etkilerinin nasıl olduğuna değinilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken de hem İlhan'ın kişisel arşivinden hem de kızlarının ve torunlarının onun hakkında söylediklerinden ve yazdıklarından yararlanılmıştır. Böylece Türkiye'de il belediye başkanı seçilen ilk kadın olarak bilinen İlhan'ın aynı zamanda bir kadın olarak aile içi deneyimi de ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1.2. Kaynaklar ve Yöntem

Bu tez çalışması için Müfide İlhan'ın hayatı araştırılmaya başlandığında ilk olarak arşiv belgeleri, İlhan hakkında yazılan kitaplar, köşe yazıları, haberler, internet kaynakları bulunmasının yanı sıra Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Vakfı Merkezi Vakfı'nda yer alan özel arşivine rastlanmıştır. Tüm bunlar tez çalışmasının başlangıcında önemli bir yol gösterirken İlhan'ın hayatta olan kızları Simla İlhan ve Ayla Börekçi ile torunu Doruk İlhan da sözlü tarih görüşmeleri yapılabilecek kişiler olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışma için iki kez Mersin'e bir kez de Bodrum'a gidilmiş, çeşitli görüşmeler yapılmış, kütüphane, Müfide İlhan'ı anmak için kıyafetlerinin yeniden tasarlandığı ve sergilendiği bir defile ve belediye ziyaretleri gerçekleştirilmiş ve Müfide İlhan'ın mezarı ziyaret edilmiştir. Müfide İlhan'ın yaşamöyküsünü ortaya koymayı amaçlayan bu tez çalışmasında temel olarak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi ve Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde bulunan belgeler, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda bulunan Müfide İlhan'a ait özel koleksiyon, çeşitli süreli yayınlar ve bazı ikincil kaynaklar kullanılmıştır.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde yapılan araştırmada İçişleri Bakanlığı'nın Müfide İlhan'ın Mersin belediye başkanlığının onaylandığına dair 2 Ocak 1951 tarihli bir belgesine ulaşılmıştır. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'nde Müfide İlhan ile ilgili olarak 15 Ekim 1941 ve 11 Kasım 1941 tarihli Müfide İlhan'ın Afganistan Hükümeti hizmetinde öğretmen olarak çalışmak istediğine ve bunun onaylandığına dair iki belge bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nda ayrıca Müfide İlhan'ın eşi Doktor Faruk İlhan'ın Afganistan'a gidişini ve dönüşü aydınlatacak tayin ve kontrat belgeleri de mevcuttur.

Çalışmamız için bize en fazla belge sunan yer Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'ndaki Müfide İlhan özel arşividir. Bu arşivde bulunan İlhan'ın günlükleri, otobiyografileri, kişisel notları, fotoğrafları ve mektupları Müfide İlhan'ın yaşamöyküsünü ortaya koymak adına bizlere yol göstermiştir. Arşivdeki belgeler içerisinde Müfide İlhan'ın mesleki özgeçmişlerine rastlamaktayız. Hangi tarihte hangi eğitimleri aldığına dair bilgiler içeren bu özgeçmişleri, başkaları tarafından kaleme alınmış biyografileri ve ondan bahseden gazete kupürleri bu çalışmada İlhan'ın mesleki faaliyetlerini yer ve zaman olarak belirlemede yol gösterici olmuştur. Müfide İlhan'ın özel arşivinde Türkiye'de ve Almanya'da eğitimcilik yaptığı dönemlere ait

bazı sertifika ve belgeler bulunmaktadır. Arşivdeki sertifikaların birçoğu Almanya'dan alınmış yabancı dil ve çocuk eğitimlerine katıldığına dair sertifikalardır. Tüm bu sertifikalar İlhan'ın eğitimcilik faaliyetlerini ortaya koymak için yardımcı olmuştur.

Arşivde bulunan diğer kaynaklar aile bireyleri, yakın çevresi ve onun çalışmalarını takdir eden kişiler tarafından yazılan mektuplardır. Mektupların diğer bir kısmı ise Müfide İlhan'ın kendi kaleminden çıkan ve Kenan Evren, Turgut Özal, Rahşan Ecevit gibi siyasi kimliği olan kişilere yazılmış mektuplardır. Bu mektupların bahsi geçen kişilere gönderilip gönderilmediği, gönderildiyse mektuplara herhangi bir cevap gelip gelmediği tespit edilememiş olsa da İlhan'ın içinde yaşadığı dönemlerin siyasi gelişmelerine yaklaşımlarını ortaya koymak açısından faydalı olmuşlardır.

Müfide İlhan, yaşamı boyunca birçok şiir de kaleme almıştır. Bu şiirlerin muhtevaları genellikle siyasidir. Ayrıca yaşadığı döneme nasıl baktığını anlamak açısından bu tez çalışmasına katkı sağlayan diğer belgeler arşivde bulunan kişisel notları ve yazılarıdır. Bu şiir ve yazıların bir kısmı dönemlerin süreli yayınlarında yayımlanmış bir kısmı ise sadece kişisel ajandasında kalmıştır. Arşivde ayrıca İlhan'ın birçok fotoğrafı mevcuttur. Bu fotoğraflar bize ailesi, arkadaşları, eşi Faruk İlhan ve çocukları, çalışma arkadaşları, miting konuşmaları, parti çalışmaları, konferansları gibi birçok kişiyi, yeri ve zamanı sunmaktadır.

İlhan hakkındaki ikincil kaynaklar araştırıldığında karşımıza ilk olarak Kudret Ünal'ın hazırladığı ve Tarsus Belediyesi Kültür yayınlarının bastığı *Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı Müfide İlhan* isimli kitap çıkmaktadır. İlhan'ın yaşamöyküsünü ana hatlarıyla anlatan bu kitabın önemi, Müfide İlhan ile ilgili yazılmış ilk kitap olmasıdır. İlhan'a "Müfide annem" diyen ve ailesini yakından tanıyan Kudret Ünal'ın bu kitabı ailenin özel arşivinden fotoğrafların, mektupların ve çeşitli belgelerin kullanıldığı, İlhan'ı tanıtma amacı güden ancak akademik olmayan, bununla birlikte bizlere değerli bilgiler de sunan bir kitap olma özelliğini taşımaktadır. Kudret Ünal hayatta olduğundan kendisi ile bir sözlü tarih görüşmesi gerçekleştirilmek istenmiş, Simla İlhan aracılığı ile telefonla kendisine ulaşılmış fakat ilerleyen yaşı nedeniyle bu tez çalışmasının yazımı esnasında birkaç kez yapılan girişimlere rağmen Ünal ile bir görüşme gerçekleştirilememiştir.

Müfide İlhan hakkında bilgi sunan bir diğer çalışma Mehmet Pınar tarafından yazılmış *Cumhuriyet Döneminde Mersin ve İçel'de Siyasi Hayat (1923-1950)* adlı kitaptır. Bu

kitap 1923-1950 dönemlerinde Mersin'deki siyasi olayları incelemekte ve DP'nin Mersin'deki yükselişini anlatmaktadır. Bunun yanı sıra, kitapta Müfide İlhan'a ayrılmış özel bir bölüm mevcuttur. Ancak kitapta sadece İlhan'ın belediye başkanı seçildiği dönemden başkanlıktan ayrılışına kadar geçen dönem ele alınmıştır. Kitapta bu bölümü değerli kılan bizim ulaşamadığımız ancak Pınar'ın kullanabildiği, Müfide İlhan'a muhalif ve onun hemen ardından da belediye başkanı olan Fahri Merzeci'nin torunu Ali Murat Merzeci'nin özel arşivinden de faydalanarak İlhan'ın başkanlık dönemine ışık tutmasıdır.

Müfide İlhan'ı doğrudan ele alan bir çalışma olarak *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*'nde Birgül Bozkurt ve İbrahim Bozkurt tarafından 2014 yılında kaleme alınan "Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı 'Müfide İlhan' ve Mersin'deki Çalışmaları" adlı bir makale mevcuttur. Bu çalışmada da kısa bir şekilde İlhan'ın biyografisinden söz edilmiş ve ardından da başkan seçilişinden başkanlığı bırakışına kadar olan dönem anlatılmış ve İlhan'ın DP'den ayrılarak kendi yolunu çizmeye başladığı dönemde çalışma sona ermiştir. Makalenin literatüre katkısı daha önceki kaynaklarda bulunmayan ve o tarihlere tanıklık etmiş Hüsniye Özgür ve Nazmi Öz isimli kişilerle sözlü tarih görüşmesi yapılmış olmasıdır. Bu çalışma sayesinde Müfide İlhan'ı tanıyan kişilerin onun hakkındaki görüşleri ve onunla olan hatıraları ortaya konulmuştur. 7 Ekim 2022 tarihinde Birgül Bozkurt ile iletişime geçilerek bu iki isimle sözlü tarih görüşmesi yapılması için yardım istenmiş ancak söz konusu kişiler hayatta olmadığı için bu görüşmeler yapılamamıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı iş birliği ile 2022 senesinde hazırlanan *Kadın Özel Arşivlerinde 40 Kadın 40 Hayat* adlı kitapta Birgül Bozkurt ve İbrahim Bozkurt'a ait "Siyasette İlkeli ve Tavizsiz Bir Üslup-Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı Müfide İlhan (1911-1996)" başlıklı bir yazı yayımlanmış, yazarlar doğumundan ölümüne kadar İlhan hakkında detaylı bir çerçeve çizmişlerdir. Ayrıca 16 Haziran 2015 tarihinde Mersin Kent Konseyi bünyesinde Kadın ve Siyaset Komisyonu tarafından düzenlenen Müfide İlhan sözlü tarih çalıştayı için kent konseyine ulaşılmış, Birgül Bozkurt'un bu çalıştayda yaptığı sunum ve çeşitli fotoğraflar e-posta aracılığıyla tarafımıza ulaştırılmıştır.

Bu tez çalışması için ayrıca süreli yayınlar taranmış ve İlhan hakkındaki haberler ve köşe yazıları derlenmiştir. Bu yayınlar tez çalışmamız için temel veri kaynaklarımız

olmuştur. Mersin'deki siyasi hayatını aydınlatmak adına 1946-1954 seneleri arasında yapılan araştırmalara göre *Akşam, Cumhuriyet, Milliyet, Vatan, Yeni Adana, Yeni İstanbul, Yeni Mersin ve Zafer* gazetelerindeki haberler ve köşe yazılarının önemli bir yeri vardır. Ayrıca DP ile yollarını ayırmasından 1954 seçimleri sonunda Mersin'den ayrılmasına kadar olan faaliyetlerini ortaya koymak için Müfide İlhan'ın çıkardığı *Mücadele* gazetesi önem taşıyan diğer bir süreli yayındır. *Mücadele*'yi bu çalışma için değerli kılan özelliği ise başka bir çalışmada tüm detayları ile ele alınmamış olmasıdır. Bu gazetenin tüm sayılarına (34 sayı) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı KYGM Millî Kütüphane'den ulaşılmıştır. Mersin'den ayrılışının sonrasında zaman zaman siyasete atılma girişimleri dışında İlhan'ın adı basında daha az anılır olmuştur. 1954 yılında Mersin'den ayrılışından ölümüne, ölümünden de günümüze kadar basında çıkan haberler ve yazılar yapılan araştırmalar neticesinde tasnif edilerek bu tez çalışmasında kullanılmıştır.

Bu çalışmaya başlanan 2018 senesinde henüz İlhan hakkında herhangi bir tez çalışması mevcut değildi. 2024 yılı içerisinde ise Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nde Habibe Şeyma Akyüz tarafından "Türkiye Cumhuriyeti'ne tanık bir ömür: Özel arşiv üzerinden Müfide İlhan (1911-1996)" başlıklı bir Yüksek Lisans tez çalışması yapılmıştır. Bu çalışma Müfide İlhan'ın Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda bulunan özel arşivini incelemiştir. Yazarı tarafından belirtildiğine göre bu çalışmanın amacı Müfide İlhan'ın Kadın Eserleri Kütüphanesi'nde bulunan özel arşivinin incelenmesi ve buradan elde edilen bilgilerin çerçevesinde yaşamının değerlendirilmesi, İlhan'ın faaliyetlerinin kişisel arşive nasıl yansıdığının ortaya konulmasıdır. Dolayısıyla amacı yönünden bizim tez çalışmamızla bazı benzerlikler taşımakla birlikte bu çalışmada dönemin siyasi atmosferinden ve olaylarından minimum derecede bahsedilmiştir[4].

Müfide İlhan ile ilgili yerinde araştırma yapmak adına ilk olarak 2 Ağustos 2019 tarihinde Mersin'e bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. İlhan hakkında çeşitli kaynaklar bulabilmek için ilk gidilen yer Mersin İl Halk Kütüphanesi olmuştur. Bu kütüphanede Mersin'in önemli bir yerel gazetesi olan *Yeni Mersin* gazetesi arşivine ulaşılmıştır. Ancak bu ziyaret esnasında gazetelerin bakımsız, ciltleri bozulmuş ve yıpranmış

[4] Detaylı bilgi için bkz. Habibe Şeyma Akyüz, "Türkiye Cumhuriyeti'ne tanık bir ömür: Özel arşiv üzerinden Müfide İlhan (1911-1996)" (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024).

olduğu dikkat çekmiştir. Ayrıca gazetenin sayılarının tasnifi düzgün yapılmadığından aranan bazı sayılarına ulaşmak mümkün olmamış, bazı sayıları ise kütüphane personelinin yardımıyla üzeri büyükçe bir bezle örtülmüş olan diğer gazetelerin arasından bulunabilmiştir. Kütüphanede ayrıca kitapların olduğu bölüm de incelenmiş ancak Müfide İlhan hakkında herhangi bir kaynağa rastlanmamıştır. Süre kısıtlı olduğundan bu ziyaret esnasında Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne gidilememiş ve burada yapılacak araştırma bir sonraki ziyarete bırakılmıştır. Ancak Türkiye'de 2020 yılında başlayan Covid-19 salgınından dolayı seyahat etmenin zorluğu nedeniyle Mersin'e yeniden gitmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu nedenle Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne e-posta ve sosyal medya hesapları aracılığı ile 4 Ağustos-8 Eylül 2020 tarihlerinde ulaşılmaya çalışılmıştır. Belediye ile iletişim kurmak oldukça zor olmuşsa da nihayet Kudret Ünal'ın kitabının ellerinde bulunduğunu, geri gönderilmek şartı ile tarafımıza ulaştırılacağı söylenmiş ve kitap bu şartla temin edilmiştir.

Mersin'i yeniden ziyaret etme imkânı 7 Ekim 2022 tarihinde bulunabilmiştir. Yine öncelikle Mersin İl Halk Kütüphanesi'ne gidilmiş ve daha önceki ziyarette ulaşılamayan gazete sayılarına ulaşmak amaçlanmıştır. Fakat bu kez yerel gazetelerin hepsinin dijitalleştirilmek için kaldırıldığı öğrenilmiştir. Daha sonra *Yeni Mersin* gazetesinin tüm sayılarına ise T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı KYGM Millî Kütüphane'den ulaşılabilmiştir.

Kütüphane çalışanlarının yönlendirmesi üzerine bu kez İçel Sanat Kulübü'ne gidilmiş, kulüpte Müfide İlhan ile ilgili hiçbir şey olmadığı anlaşılmış, kulüptekilerin yönlendirmesi üzerine de Ali Murat Merzeci ziyaret edilmiştir. Merzeci bildiklerini paylaşmış, yardımcı olabilecek birkaç kişiye telefon etmiş ama aradığı isimlerden hiç kimse yardımcı olma imkânı bulamamıştır. Ayrıca Ali Bey'in kişisel bir arşivi olduğu bilindiğinden bu arşivden yararlanma ihtimali kendisine sorulmuş fakat kendisi bu arşivdeki belgelerin zaten Mehmet Pınar'ın kitabında kullanıldığını söylemiştir. Sonrasında Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne bir ziyaret gerçekleştirilmiş ve Ali Bey'in yönlendirmesi ile Mersin Büyükşehir Belediyesi Kongre Merkezi'nde Ozan Soydan'ın da yardımıyla belediyenin kütüphanesinde bir araştırma yapılma imkânı bulunmuştur. Ancak zaten daha önceden edinilmiş olan Kudret Ünal'ın kitabının dışında Müfide İlhan hakkında herhangi bir kaynağa rastlanmamıştır.

İkinci Mersin ziyaretinin yapıldığı tarihlerde Mersin Olgunlaşma Enstitüsü ve Girişimci İş Kadınları Derneği'nin Müfide İlhan ile ilgili bir defile hazırlığı içinde olduğu öğrenilmiş ve bu kez de Olgunlaşma Enstitüsü'ne gidilmiştir. Burada çalışan Lale Şanlı ve Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü Mehmet Göçer defile hazırlıklarına dair bilgiler vermiş ve bu tez çalışmasına katkı sağlayacak fotoğraf, görsel ve yazılı kaynakların kullanılabilmesi için İl Milli Eğitim ve Kaymakamlık oluru olması gerektiğini ifade ederek gerekli yerlere dilekçe yazılmasını sağlamışlardır. Zaten defile sonrasında bütün haber ajanslarında yayımlanmış olan görsellerin bu çalışmada kullanılabilmesi için Mersin'de saatlerce izin almak için uğraşılmış, gerektiği söylenen imzalar alınmıştır.

Tez çalışmamızda yöntem olarak sözlü tarih görüşmelerine yer verilmiştir. Sözlü tarih, belirli bir zaman dilimine ait kişisel tanıklık ya/ya da yaşantıların belleklerden çıkarılıp değerlendirilmesi ile birlikte toplumların tarihlerinin inşasına katkı sağlayan bir araştırma yöntemidir. Sözlü tarih görüşmeleri ev içi hayatlar, anne-çocuk ilişkileri gibi insani ilişkilere dair hatıraların bir araya getirilmesiyle yazılı tarihin ulaşamayacağı birtakım bilgilere erişilmesini sağlayabilmektedir[5]. Bu nedenle çalışmamız için yapılan sözlü tarih görüşmeleri belgelerin bizlere anlatmakta yetersiz kaldığı kısımlar olan Müfide İlhan'ın kişiliği, karakter özellikleri, aile yaşantısı, çocuklarıyla ve torunlarıyla ilişkileri gibi konuların aydınlatılmasında önemli bir yer tutmuştur.

Sözlü tarih görüşmeleri anlatıcılar için kendi öyküsünü dilediği biçimde anlatma imkânı sağlamaktadır. Araştırmacı ise bu görüşmelerdeki kavrayışları irdeleyebilir, karşılaştırabilir, kontrol edebilir, her kontrolünde yeni bilgilere rastlayabilir ve sonuçlarını düzenleyerek belgeleyebilir. Her sözlü tarih görüşmesi özgün bir yapıya sahiptir. Çünkü, araştırmacıyla özne arasındaki etkileşim, görüşülen kişinin hayatı, yaşadığı iyi ve kötü deneyimler hakkındaki klişe öykülerin ötesine geçebilme imkânı yaratmaktadır. Ancak bütün bunlarla birlikte anlatıcının anlatmamayı tercih ettiği alanlara girmemek, onun mahremiyetini göz önünde bulundurmak bu noktada önem taşımaktadır[6].

Türkiye'de sözlü tarih anlatıları da tıpkı yazılı belgeler gibi diğer kaynak ve belgelerle karşılaştırılıp bir çerçeveye oturtulma sürecinden geçmektedir. Ayrıca sözlü tarih

[5] Esra Danacıoğlu, **Geçmişin İzleri -Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz** (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001), 133.
[6] Kathryn Anderson ve Dana C. Jack, "Dinlemeyi Öğrenmek: Görüşme Teknikleri ve Analizi", çev. Zeynep Kutluata, **Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar,** s. 34-35 (2018): 84, 100.

görüşmelerinde sorunların giderilebilmesi için görüşme yapılan kişiye yeniden başvurma ve anlatılmak istenenin bir adım ilerisine geçebilme imkânı vardır. Anlatıcı kişinin mimikleri, ses tonu, duraksamaları araştırmacıya birtakım ipuçları verebilmekte ve sorulan sorular görüşülen kişinin hatırlamak ve anlatmak istediklerinin arkasına bakılmasına olanak sağlayabilir[7]. Bununla birlikte sözlü tarih görüşmelerinde soruların araştırmaya uygun olarak hazırlanması, görüşmelerdeki samimiyet ortamı ve görüşmelerin açıklığı bu yöntemin değerini etkilemektedir[8]. Genel manada bakıldığında her çeşit insanın yaşam deneyimlerinin ve tecrübelerinin tarihin hammaddesi olarak kullanılabilmesi ile tarihe yeni bir boyut katılmaktadır. Sözlü tarih görüşmesi yapan araştırmacılar görüşme yapacakları kişileri ve soracakları soruları kendileri belirleyebilirler. Bu görüşmeler başka şekilde bulunması mümkün olmayan yazılı kaynakları ve fotoğrafları da ortaya çıkarabilmektedir[9].

Tüm bunlar göz önünde bulundurularak İlhan'ın kızları ve torunu ile yapılacak olan görüşmeler için yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Görüşülecek her kişinin Müfide İlhan ile olan bağı ve yakınlığı, önceden yazdıkları mektuplar, yazılar ve verdikleri röportajlar göz önünde bulundurularak belli bir süzgeçten geçirilmiş ve böylelikle hazırlanan sorular kişilere yöneltilmiştir[10]. İlk görüşme Müfide İlhan'ın kızları Simla İlhan, Ayla Börekçi ve torunu Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 günü saat 16.00'da online bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Özellikle aile yaşantısına dair konuşmaların gerçekleştirildiği bu görüşmede Müfide İlhan'ın kişiliğine, yaşam tarzına, hayata bakış açısına ve siyasi görüşlerinin yaşamına etkilerine, çocukları ve torunları ile olan ilişkilerine dair birçok bilgi edinilmiştir. İkinci sözlü tarih görüşmesi ise sadece Simla İlhan ile gerçekleştirilebilmiştir. Bu görüşmenin yapılabilmesi için Simla Hanım'ın yaşadığı ve Müfide İlhan'ın mezarının bulunduğu Bodrum'a 19 Kasım 2022 günü gidilmiştir. Bu görüşme tez çalışması için çok faydalı olmuş, Müfide İlhan'ın kişiliği hakkında konuşulmuştur. Bu ziyarette Simla İlhan'ın oğlu Sabri Soydan ile de kısa bir görüşme yapma imkânı yakalanmış ve anneannesi hakkındaki anıları ve düşünceleri kendisine sorulmuştur. Kişilere sorulan sorular neticesinde elde

[7] Danacıoğlu, **age**, 134.
[8] Serpil Çakır, **Erkek Kulübünde Siyaset**, (İstanbul: Versus Kitap, 2013), 30.
[9] Paul Thompson, **Geçmişin Sesi Sözlü Tarih,** çev. Şehnaz Layıkel (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), 4.
[10] Bu çalışma kapsamında Müfide İlhan'ın kızı Simla İlhan ile sözlü tarih görüşmesi yapılabilmesi için Akademik Etik Kurul başvurusu yapılmış, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 01.12.2021 tarihli ve 2022.12 numaralı Etik Kurul Toplantı Kararı ile yapılan başvuru kabul edilmiştir.

edilen cevaplar, görüşmeler öncesinde incelenmiş olan birincil ve ikincil kaynaklar ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu noktada özellikle süreli yayınlar ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'ndaki Müfide İlhan Özel Arşivi karşılaştırma yapma konusunda önemli bir yere sahip olmuştur.

Hem Mersin'e hem de Bodrum'a gerçekleştirilen bu ziyaretler Müfide İlhan'ın bugün nasıl ve ne kadar hatırlandığı konusunda bazı ipuçları vermiştir. Mersin'de yapılan bazı çalışmalar dışında bugün Müfide İlhan'ın yeterince anlatılamadığı, özellikle genç kuşaklara tanıtılması konusunda bazı eksiklikler olduğu izlenimi edinilmiştir. Bu izlenimin elde edilmesinde Mersin Büyükşehir Belediyesi'ndeki bazı çalışanların Müfide İlhan'ı tanımaması etkili olmuştur. Aynı şekilde Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanını çıkaran bir şehirde Müfide İlhan'ı anlatan daha fazla çalışma yapılması gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca şehrin kütüphaneleri, sanat merkezleri gibi araştırmacıların uğrak mekanlarında Müfide İlhan'ı anlatan eserlerin bir araya getirilmemiş olması önemli bir eksiklik olarak görülmüştür.

Bodrum'da ise Müfide İlhan'ın mezarının bulunduğu mezarlığın bakımsız olması dikkat çekmiştir. Bodrum ziyaretinde Simla Hanım'ın yardımı ile Müfide İlhan'ın mezarına gidilmiştir. Bodrum'un en eski mezarlığı olan bu mezarlığın oldukça bakımsız olduğu ve hatta Müfide İlhan'ın mezarına ulaşabilmek için birçok mezarın üzerine basılması gerektiği görülmüştür. Müfide İlhan'ın kızlarından Gül Önür, vasiyeti nedeniyle annesinin mezarının üstüne gömülmüştür. Bu nedenle ilk yapıldığında Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı olduğu belirtilen Müfide İlhan'ın mezar taşı değiştirilmek zorunda kalınmış ve ikincisinde bu ibare kullanılmamıştır. Bu sebepten dolayı Müfide İlhan'ın mezarını diğer mezarlardan ayıran herhangi bir özellik bulunmamaktadır. Mezarlık ziyareti esnasında İlhan'ın mezarının bu kadar bakımsız bir alanda bulunması İlhan'ın ihmal edilmiş olduğu ve bir bakım yapılması gerektiği izlenimini uyandırmıştır. Bakım yapılması ve mezarlığın düzenlenmesi durumunda hem mezarlığı ziyaret etmek isteyenlerin bunu gerçekleştirmesi kolaylaşacak hem de tarihimiz açısından önem taşıyan bu ismin mezarının burada olduğu insanlar tarafından bilinir bir hale gelebilecektir.

Şekil 1. Simla İlhan ile 19 Kasım 2022 tarihinde Bodrum'da gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi sonrasında Müfide İlhan'ın Bodrum Karaburgaz Mezarlığı'nda çekilen fotoğraflar

1.3. Tezin Bölümleri

Müfide İlhan'ın yaşam öyküsünü ortaya koymayı amaçlayan bu tez çalışmasında, İlhan'ın hayatı kamusal ve özel hayatı olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. İlhan'ın kamusal hayatı içerisinde eğitimcilik yaptığı yıllar ile siyasetle uğraştığı yıllar kendi içerisinde dönemlendirilerek incelenmiştir. Çocukluk yıllarından ölümüne kadar özel hayatı ise özellikle yapılan sözlü tarih görüşmeleri göz önünde bulundurularak ele alınmıştır.

Tez çalışmasının giriş bölümünü takip eden "Müfide İlhan'ın Faaliyet Gösterdiği Dönemde Türkiye'de Siyaset ve Kadın" başlığını taşıyan ikinci bölüm iki alt başlığa ayrılmıştır. İlki "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve 1950'li Yıllar" adını taşıyan alt başlıkta Türkiye'nin çok partili hayata geçiş denemelerinden ve nihayet geçişinden bahsedilerek Müfide İlhan'ın siyasete atıldığı 1950'li yıllar ele alınmıştır. Böylelikle hem Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından itibaren geçirdiği siyasi ve toplumsal değişimler verilmeye çalışılmış hem de Müfide İlhan'ın dönemin konjonktürüne yerleştirilip bir kadın olarak siyasete giriş deneyimi verilmeye çalışılmıştır. Bölümün "Müfide İlhan'ın Döneminde Türkiye'de Kadınlar ve Siyaset" ikinci alt başlığında ise Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren kadınların toplumsal ve siyasal konumlarındaki gelişmeler ve haklarının elde edilmesi konuları ele alınmış, 1950'li yılların sonuna değin Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınların durumlarının nasıl olduğuna dair bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Bu çerçeve içerisinde 1911-1996 yılları arasında yaşayan Müfide İlhan'ın kadınlara ve Türkiye'de kadın haklarına bakış açısına yer verilmiş, bununla birlikte İlhan'ın yaşadıkları bağlamında kadın hakları kazanılmış olsa da uygulanmasında zorluklar yaşandığının da altı çizilmiştir.

Müfide İlhan'ın kamusal hayatını ele aldığımız tezin üçüncü bölümünde İlhan'ın çalışma hayatı mesleki ve siyasi hayat olarak ayrılıp iki başlık halinde hazırlanmıştır. Mesleki hayatı tek bir başlık altında toplanmış ve bu başlıkta Müfide İlhan'ın eğitimcilik hayatı özellikle Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda bulunan sertifikalar, eğitim belgeleri ve otobiyografiler ışığında incelenmiştir. Bu kısımda kadınların Osmanlı Devleti'nden itibaren elde ettikleri eğitim ve çalışma hayatına dair kazanımlar ele alınarak İlhan'ın bu kazanımları nasıl değerlendirdiği kronolojik olarak anlatılmıştır. Hem Türkiye'de hem Afganistan'da hem de Almanya'da eğitimcilik yapan Müfide İlhan, bu mesleğine yalnızca Mersin'de olduğu

ve siyaset ile uğraştığı dönemde ara vermiştir. Kariyerinde sürekli kendini geliştirmeye çalışan İlhan Türkiye'de ve Almanya'da birçok sertifika almıştır. Eğitimcilik alanındaki tüm faaliyetleri bu başlık altında toplanmış ve mesleki kariyerinin çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümün bir diğer başlığı ise "Siyasi Hayatı"dır. Bu bölüm kendi içerisinde birçok alt başlığa ayrılmıştır. İlhan'ın siyasi hayatında ilk ve en kapsamlı dönem olan "Belediye Başkanlığı Dönemi", "DP'nin Mersin'de Teşkilatlanması ve Müfide İlhan'ın Partiye Girişi" ve "Belediye Başkanlığından ve DP'den Ayrılışı" olarak iki ayrı alt başlık altında incelenmiştir. Müfide İlhan'ın DP'ye girişinden itibaren Mersin'de başlayan siyasi hayatı özellikle dönemin yerel ve ulusal basınından faydalanılarak çalışılmıştır. Belediye başkanlığına seçilme süreci, başkanlık dönemi faaliyetleri, bu dönemde karşılaştığı zorluklar, yaptığı ve yapamadığı icraatlar, basının ve siyasi çevrelerin İlhan'a yaklaşımı, İlhan'ın bu yaklaşımlara verdiği tepkiler, başkanlıktan ayrılmak durumunda kalması ve nihayet DP ile yollarını ayırması bu bölümünde anlatılmıştır. İlhan, başkanlıktan ve DP'den ayrılmasının ardından Mersin'de kendine ait bir yol çizmiş ve müstakil olarak siyaset yapma kararı almıştır. Onun muhalif ve müstakil olarak Mersin'de siyaset yaptığı dönemler "Müfide İlhan'ın Diğer Siyasi Faaliyetleri" başlığı altında incelenmiştir. İlhan'ın başlangıçta Ayten Erdem isimli bir kişi ile ve daha sonra yalnızca kendisinin çıkarmış olduğu *Mücadele* gazetesi ve kurucuları arasında yer aldığı Müstakilleri Destekleme Cemiyeti ayrı bir alt başlık altında incelenmiştir. Bu bölümde özellikle *Mücadele* gazetesi hem Müfide İlhan'ın değişen görüşleri ve yeni seçtiği yoldaki hedeflerini anlamak hem Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmak hem de Mersin'de DP ile DP'den ayrılanlar arasındaki siyasi tartışmaları görmek açısından önem taşımıştır. *Mücadele*, İlhan hakkında yapılan çalışmalarda detaylı bir şekilde incelenmemiş olduğundan bu çalışma için önemlidir. Müfide İlhan'ın hızlı değişen siyasi kariyerine ışık tutmaya çalıştığımız bu bölümde DP'den ayrılışından 1954 yılı seçimlerinde bağımsız aday olması ve TBMM'ye girebilecek kadar oy alamamasının sonrasında Mersin'i terk etmek durumunda kalmasına kadar olan süreç detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu bölüme ait bir diğer alt başlık ise İlhan'ın 1991 senesine kadar ara ara devam eden yeniden siyaset ile ilişki kurma çabalarına dair olan kısımdan oluşmaktadır. İlhan, 1954 yılında Mersin'den ayrıldıktan sonra bir süre siyasetten uzak durmuş, 1968 yılında Ankara'da bağımsız belediye başkan adayı olmuş, bu seçimde de başarılı

olamayınca uzunca bir dönem siyasete ara vermiştir. Almanya'ya giderek eğitimcilik yapan İlhan 1981 yılında emekli olup Türkiye'ye döndükten sonra Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne girmiş (MDP), kısa süre içinde bu parti ile de yollarını ayrılmış, 1991 yılında ise Demokratik Sol Parti'ye (DSP) girmeye çalışmış ancak bunda da başarılı olamamıştır. Tezin bu kısmında süreli yayınlar ve Kadın Eserleri Kütüphanesi'nde bulunan Müfide İlhan'ın özel arşivinden elde edilen belgeler, mektuplar ve kişisel notlar ışığında İlhan'ın siyasete yeniden dahil olma girişimleri ve bu dönemlere ait siyasi ve toplumsal görüşleri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Tezin dördüncü bölümünü Müfide İlhan'ın özel hayatı oluşturmaktadır. Alt başlıklar halinde İlhan'ın çocukluk yılları, aile yaşantısı, evlilikleri ve anneliği ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu bölümün oluşmasında Müfide İlhan'ın özel arşivinde bulunan belgeler, fotoğraflar ve mektuplardan yararlanılmasının yanı sıra bölümün oluşmasına en büyük katkıyı İlhan'ın kızları ve torunları ile yapılan sözlü tarih görüşmeleri sağlamıştır. Ayrıca bölümün son alt başlığı olan "Çocuklarının ve Yakınlarının Gözünden Müfide İlhan" kısmında da İlhan hakkında yazılan yazı ve mektuplardan verilen röportajlardan ve sözlü tarih görüşmelerinden faydalanılmıştır. Böylece bu bölümde İlhan'ın çocukluğundan ölümüne kadar özel hayatının çerçevesi çizilmeye çalışılmış, Müfide İlhan'ın kişisel özellikleri, hayata bakış açısı, evlilikleri ve eşleri ile ilişkileri, çocukları ve diğer aile üyeleri ile kurduğu ilişkiler, ev ve iş hayatı arasındaki bağlantı ve çalışma hayatının çocukları ile ilişkisine yansıması gibi konular incelenmiştir.

Son ana başlık "Müfide İlhan'ın Basındaki Temsiliyeti" iki alt başlıkta incelenmiştir. İlki "Belediye Başkanlığı Döneminde Müfide İlhan'ın Basındaki Temsiliyeti" olan alt başlıkta 1946 yılından itibaren ulusal ve yerel basında nasıl yer aldığı, basının İlhan'a bakış açısı, belediye başkanı deneyimi ve bu deneyimle ilgili yazılanlar, İlhan'ın röportajları, kendisine yöneltilen eleştirilere verdiği cevaplar derlenmiştir. İlhan'ın Mersin'den ayrılışından sonra birkaç haber dışında basında kendisinden çok az söz edilmiştir. Hatta ölümü bile çok az gazetede küçük haber şeklinde verilmiştir. Diğer alt başlık "Ölümünden Günümüze Basında Müfide İlhan Hakkında Yazılanlar"da ise diğer tüm haberler, yazılar, röportajlar, İlhan hakkında yapılan etkinlikler bir araya getirilmiştir. Böylece İlhan'ın tanınırlığının arttığı ve günümüzde Müfide İlhan'ın isminin daha fazla anılır olduğu görülmüş ve şimdiki temsiliyeti anlaşılmaya çalışılmıştır.

2. MÜFİDE İLHAN'IN FAALİYET GÖSTERDİĞİ DÖNEMDE TÜRKİYE'DE SİYASET VE KADIN

2.1. Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi ve 1950'li Yıllar

Başlangıçta adı Halk Partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (1935; CHP) Mustafa Kemal önderliğinde 9 Eylül 1923 tarihinde kurulmuştur. Cumhuriyet'i ilan eden, halifeliği kaldıran, hayatın her alanında yapılan inkılapların öncüsü olan CHP, iki kez çok partili hayata geçiş denemesi yapılıp başarılı olunamadığından 1950 yılına dek tek parti olarak iktidarda yerini almıştır.

Millî Mücadele'yi kazanan kadronun hepsi Cumhuriyet yanlısı değil iken kimisi de Hilafetin kaldırılmasına karşı konumdaydı[11]. Dolayısıyla hem demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti'nin gerekliliği olarak hem de bu muhalif grupların varlığının göstergesi olarak Atatürk hayattayken iki defa çok partili hayata geçiş denemesi olmuştur. Bunlardan ilki 17 Kasım 1924-3 Haziran 1925 arasında varlığını kısa bir müddet sürdürebilen ve Kazım Karabekir'in genel başkanlığında Halk Partisi'nden ayrılan 32 milletvekili ile birlikte kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF)[12] olmuştur. Bu partinin önemi çok partili hayata geçiş denemesinin ilk partisi olmasının yanı sıra kurucu kadrosunun Millî Mücadele'de yer alan kişilerden oluşmasından gelmektedir. TCF'nin kuruluşu sonrasında doğuda patlak veren ve Şeyh Sait İsyanı sonucunda hükümete, kanuna ve düzene zarar verdiği düşünülen yayınları ya da örgütleri yasaklama yetkisi veren Takrir-i Sükun Kanunu çıkarılmış, iki tane de İstiklal Mahkemesi kurulmuştur[13]. Böylece gergin bir hale gelen bu ortamda muhalefetin hareket alanını daraltmak, isyanı bastırmak ve gelecek dönemlerde gerçekleştirilecek birtakım yeniliklere ortam hazırlamak amaçlandığı görülmektedir. Çok sayıda gazete ve dergi Takrir-i Sükun Kanunu ile birlikte kapatılmış, bazı muhalif gazeteciler

[11] Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, haz. Zeynep Korkmaz (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2011), 551-559.
[12] Mustafa Kemal Atatürk, TCF'nin kuruluşunu hoş karşılamamıştır. Atatürk'ün konu ile ilgili görüşleri için bkz. **Nutuk**, 551-602.
[13] Carter V. Findley, **Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007** (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 251.

sürgüne gönderilmiştir[14]. Böylece ülkede denetim sıkılaşmış, muhalif olanlar bastırılmış ve TCF 3 Haziran 1925'te Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatılmıştır[15].

İlk çok partili hayat denemesi kısa da sürse çalkantılı olaylara sahne olmuştur. Yeniden böyle bir deneme yapılması için beş yıl kadar beklenmiş ve 12 Ağustos 1930-17 Kasım 1930 tarihleri arasında varlığını devam ettirebilecek olan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) Mustafa Kemal'in isteği üzerine Ali Fethi (Okyar) Bey tarafından kurulmuştur. Mustafa Kemal, Fethi Bey'e iki noktada taviz gösteremeyeceğini, bunların da Cumhuriyet yönetimi ve laiklik ilkesi olduğunu söylemiş[16], Fethi Bey de Mustafa Kemal'den tarafsız olacağına ve hükümetin SCF'nin çalışmasına olanak sağlayacağına dair garanti istemiştir[17]. Böylelikle verilen karşılıklı sözler üzerine kurulan ve Türkiye Cumhuriyeti'nde demokratik düzenin oturmaya başladığının göstergesi olması umut edilen bu partinin ömrü ise TCF'den de kısa olmuştur. SCF'ye başvurular beklenenden fazla olmuş, bununla birlikte Fethi Bey'in İzmir seyahati coşkulu kalabalıklara sahne olurken miting esnasında olaylar çıkmış, bunlar da SCF'nin sonunu hazırlamıştır[18]. Meclis'te yaşanan tartışmaların neticesinde Mustafa Kemal artık tarafsız kalamayacağını bildirerek Fethi Bey'den partisini kapatmasını istediğinde Fethi Bey "Bana ordusunu bırakıp kaçan kumandan rolü mü veriyorsunuz?" dese de nihayetinde bu isteği kabul etmiş[19], Mustafa Kemal'in isteği üzerine kurduğu partisini yine onun isteği üzerine kapatmıştır. Mustafa Kemal de "Sizler memleket hayrına çok çalıştınız. Benim için çok ıstırap çektiniz. Sizlere çok teşekkür ederim" diyerek[20] SCF sayfasını kapatmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu ilk iki muhalif partisinin ortak noktaları ikisinin de kısa ömürlü ve başarıya ulaşmayan denemeler olmasıdır. Bu partilerin ayırıcı noktası ise TCF'nin bağımsız bir şekilde, parti kadrosunun rahatsızlıkları üzerine ortaya çıkması iken SCF'nin Mustafa Kemal'in talebi üzerine kurulmasıdır.

Başarısız olan iki denemenin sonrasında CHP, Türkiye'yi senelerce tek parti olarak yönetmiştir. 1938 yılında Atatürk'ün vefatının sonrasında CHP'nin başına gelen İsmet

---

[14] İhsan Güneş, "Takrir-i Sükûn Kanunu", **Atatürk Ansiklopedisi,** https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/takrir-i-sukun-kanunu/ [22.10.2024].
[15] **Cumhuriyet Dönemi Partiler, Seçimler, Beyannameler (1923-1980),** haz. Mete Kaan Kaynar ve Nurettin Kalkan (Ankara: TBMM Basımevi, 2022): 40.
[16] Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950** (Ankara: İmge Kitabevi, 2013), 330.
[17] Erik Jan Zürcher, **Modern Türkiye Tarihi** (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 264.
[18] Zürcher, **age**, s. 265.
[19] **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye – Fethi Okyar'ın Anıları,** haz. Emre Yalçın (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014) s. 161.
[20] Okyar, **age**, s. 163.

İnönü (1884-1973) tek parti yönetimini 1946 senesine değin devam ettirmiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasına kadar geçen dönem Tek Parti Dönemi olarak tarihe geçmiştir. Bu dönemi Tek Parti Dönemi olarak isimlendirmeyi mümkün kılan nokta, yalnızca bir tek partinin var olması veya kurulmasına yasal olarak izin verilmiş olması değil siyasi konjonktürün kurulan muhalefet partilerinin sürekli, kalıcı olmasına izin vermemesi olmuştur[21].

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na son ana dek fiili olarak katılmamış olsa dahi bu savaş Türkiye'nin siyaseti ve ekonomisinde oldukça ciddi etki ve sonuçlar yaratmıştır. Savaş nedeni ile yaşanan ekonomik problemler halk için siyasette değişmesi gereken bazı noktalar olduğu düşüncesini uyandırmıştır. Bu arada CHP yönetimine tek tepki gösteren halk değildir. Bu dönemde CHP'nin kendi içerisinde de bir muhalefet oluştuğunu görmekteyiz. Parti içerisindeki bu görüş ayrılıkları Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu[22] tasarısı ile gün yüzüne çıkmış, kanunun TBMM'de oylanması sırasında da kendini artık herkese göstermiştir[23]. CHP'nin İzmir Milletvekili Celâl Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü bir araya gelerek TBMM'de görüşülmesi için Dörtlü Takrir diye anılan bir önerge vermişlerdir. Meclis tarafından reddedilen bu önergede Türk Anayasası'nın Türkiye'de siyasî hak ve hürriyetlerin kısıtlandığına, Anayasa'nın demokratik ruhundan gittikçe uzaklaşıldığına, Türk halkının da politik hak ve hürriyetlerini bilinçli şekilde kullanacak düzeye geldiğine değinilmiştir. Takrir, CHP kanadında hoş karşılanmamış ve bu takrire imza atan Menderes ve Köprülü, CHP'den ihraç edilmişler, bunun üzerine Celâl Bayar da onlara destek vermek için milletvekilliğinden ve partisinden istifa etmiştir. Son olarak Refik Koraltan arkadaşlarına destek vermek için gazetelerde yazdığı yazılar nedeni ile CHP'den ihraç edilmiştir[24]. Böylelikle siyasetteki büyük dönüşümün en önemli göstergesi olan çok partili hayata geçiş 1946 yılında gerçekleşmiştir. CHP'den ayrılan bu isimler Celal

---

[21] **Cumhuriyet Dönemi Partiler, Seçimler, Beyannameler**, 41.

[22] 4753 numaralı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 1. maddesinde kanunun amaçları şu şekilde açıklanmıştır: "Arazisi olmayan ya da yetersiz olan çiftçilere, aileleri ile geçimlerini sağlayacak miktarda arazi vermek, ihtiyacı olan çiftçilere kuruluş onarma ve çevirme sermayesi, canlı-cansız demirbaş vermek, yurt topraklarının sürekli işlenmesini sağlamak. Kanunun tamamı için bkz. "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (6032 S.K.)", **Resmî Gazete,** 4753 (Haziran 1945): 1-5.
İkinci Dünya Savaşı senelerinde İsmet İnönü ülke ekonomisinde canlanmayı sağlamak amacıyla bir toprak reformu gerçekleştirmeye çalışmışsa da bu kanun özellikle Meclis'teki toprak sahibi milletvekilleri bu reforma karşı çıkmışlardır. Kanuna en önemli tepki ise DP'nin kurulması olmuştur.

[23] Osman Akandere, "Dörtlü Takrir", **Atatürk Ansiklopedisi,** https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dortlu-takrir/ [01.10.2024].

[24] Akandere, **age.**

Bayar'ın genel başkanlığında 7 Ocak 1946 günü DP'yi kurmuşlardır. Partinin kuruluşu, siyasi olarak Tek Parti Dönemi'nin bitişiyken tek parti idaresinin sona ermesi 14 Mayıs 1950 tarihindeki genel seçimler ile gerçekleşmiştir. Türkiye siyaseti DP'nin kuruluşu ile beraber artık geçici değil kalıcı olan ve sistemin temel unsuru olan bir muhalefete sahip olmuştur[25]. Böylece Tek Parti Dönemi'nde CHP karşısında kendisini temsil ve ifade etme fırsatını bulamayan muhalefet artık varlığını ortaya koymuştur. Savaş yılları boyunca ve savaşın bitişinden 1950 seçimlerine kadar hoşnutsuzluğu görülmeyen ya da göz ardı edilen halk asıl tepkisini 1950 seçimlerinde sandığa gittiğinde göstermiştir.

1950 genel seçimlerinde CHP'nin yaşadığı kaybedişin nedenleri DP'nin seçimi kazanmasının nedenleri olarak görülebilir. Seçim kampanyası esnasında DP, savaş sırasında halkın CHP'ye karşı olan tepkisini kendi lehine dönüştürmeyi sağlayabilmiştir. Halk, politik ve ekonomik meseleler ile alakalı alınan kararlardan dini meselelere, köy yerlerinde vergi toplanmasından karne ile ekmek kuyruklarına girilmesine kadar yaşamın tüm alanlarında artık CHP'yi bir baskı unsuru gibi görüyordu. Demokrat Partililer bunu fark etmiş ve seçim kampanyaları sırasında CHP'nin bu olumsuz imajının üzerine gitmeye karar vermiştir. Bu nedenle de "Yeter! Söz milletindir!" sloganı ile ekonomik ve politik meselelerde bir yumuşama dönemi amaçlamıştır[26]. 1950 seçimlerinde halkın büyük kesiminin oyunu alarak iktidara gelen DP, aynı sene gerçekleştirilen yerel seçimlerde oy oranını artırmış ve böylelikle iktidarını sağlamlaştırmıştır. 1954 yılındaki genel seçimlerden de başarıyla çıkan DP, TBMM'de etkin bir muhalefete izin vermeyecek şekilde hakimiyet sağlamaya çalışmış, ancak bu tavrı DP'nin kendi içerisinde de bir bölünmenin meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Parti içi muhalefetin önüne geçmek isteyen DP yönetimi, bunun için birtakım önlemler almıştır. Örneğin, partiden ayrılanların altı ay süresince radyolarda siyasi propaganda yapmaları ya da yeniden aday olmaları yasaklanmıştır[27]. Ayrıca 1954 seçimlerinin sonrasında DP birtakım sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu sorunların başlıca sebepleri ise artan ekonomik sıkıntılar ve DP'yi destekleyenlerin partinin gün geçtikçe otoriterleşen siyaseti nedeniyle partiden kopmalarıdır[28].

---

[25] **Cumhuriyet Dönemi Partiler, Seçimler, Beyannameler**, 44.
[26] Anıl Varel, "Elli Yıllarda Muhalefet: Hükümete Yönelik Temel Eleştiriler ve DP Karşısında CHP'nin İdeolojik Konumlanışı", **Türkiye'nin 1950'li Yılları,** haz. Mete Kaan Kaynar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019): 214-215.
[27] Findley, **age**, 306-307.
[28] Zürcher, **age**, 326.

1950'li yıllar İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği ve Soğuk Savaş döneminin başlayarak dünyanın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile simgeleşen iki kutuplu bir hal aldığı, yeni bir dünya düzeninin oluştuğu yıllardır. Bölünmüş bu dünyada ABD taraftarı olan ülkelerin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) etrafında bir araya geldikleri dönem de bu yıllara rastlar. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dair taleplerini iletmesi ülkeyi bir SSCB tehdidi ile karşı karşıya bırakmış, Türkiye'yi bir taraf seçmeye zorlamıştır. Bu tehdit karşısında Türkiye, Kore Savaşı'na asker göndermiş, Türk askeri burada gösterdiği başarı ile takdir kazanmış ve bu durum Türkiye'nin NATO'ya girmesinde kayda değer ölçüde etkili olmuştur. DP'nin iktidarı ile geçen bu yıllarda Türkiye, Dünya Bankası'na (DB) ve Uluslararası Para Fonu'na (IMF) da üye olmuştur.

Genel olarak bakıldığında, 1950'li yılların Türkiye'si, her açıdan değişim ve dönüşümlerin yaşandığı, toplumun her yönden farklılıkları deneyimlediği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yıllar Türkiye'nin ekonomik olarak küresel kapitalizme dahil olduğu, askerî olarak NATO'ya uyum sağlamaya çalıştığı ve dünyanın iki kutuplu konjonktürü açısından ABD üstünlüğünün kabul edildiği, iç politikada ise çok partili siyasi hayatın deneyimlendiği yıllar olarak tarihe geçmiştir[29]. Amerika'dan gelen Marshall Yardımı[30] ile ekonomide belli bir rahatlama olmuş, tarımda makineleşme yaşanmış, ulaşımda yatırım demiryollarından karayollarına kaymış ve böylece köyler ile kentlerin etkileşimi artmıştır[31]. Hem köy-kent etkileşiminin artması, hem sanayileşmenin getirdiği iş imkanları nedeniyle insanlar köylerden kentlere göç etmeye başlamıştır. Yaşanan bu göçler nedeniyle kentlerde sosyokültürel değişimler meydana gelmiştir. Yaşanan hızlı göç sırasında kente

[29] Mete Kaan Kaynar, "Önsöz", **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, haz. Mete Kaan Kaynar, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019): 12-14.

[30] "Marshall Planı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'yı siyasi ve ekonomik açıdan yeniden yapılandırmak için ABD tarafından hazırlanan ekonomik yardım programıdır. Resmî ismi 'Avrupa Kalkınma Programı'dır (European Recovery Program) ancak ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'a atfen tüm dünyada "Marshall Planı" olarak bilinmektedir. Bu plan, Avrupa ülkeleri arasında ekonomik iş birliğine girişerek birbirlerinin eksiklerini gidermelerine, iş birliğinin yetmediği zamanlarda da ABD'nin yardım etmesine dayanmaktadır. Aslında Avrupa'yı ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilir hale getirmek planlanmıştır. ABD yardım politikalarının askeri alandaki temsilcisi Truman Doktrini iken Marshall yardımı bunun iktisadi alandaki destekçisi ve tamamlayıcısı olarak görülmüştür." Tuğba Belenli, "Marshall Planı", **Atatürk Ansiklopedisi,** https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/marshall-plani/ [07.10.2024].

[31] Esra Güngör, "1950'ler Türkiye'sinde Modernleşme ve Gündelik Hayat Değişimlerine Sinema Üzerinden Bakmak: İstanbul Geceleri Filmi", **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, c. 10, s. 3 (2017): 97-98.

gelenlere istihdam sağlanamaması nedeni ile şehirlerde mimari açıdan çarpık gelişmeler meydana gelmiş ve gecekondulaşma artmıştır[32]. Zamanla DP ile muhalefet arasında gerginlikler yaşanmış ve Türkiye siyasetinde kutuplaşma derinleştirmiştir. Ayrıca DP'nin iktidara geldiği dönemde azalmaya başlayan ekonomik sıkıntılar 1950'li yılların ortalarından itibaren yeniden görünür olmuş ve ekonomik sorunlar baş göstermiştir.

Tüm bu sorunlar yaşanırken Tahkikat Komisyonu adıyla bir komisyon kurulduğu açıklanmıştır. Bu komisyon muhalefet ve basın aleyhinde ortaya atılan suçların soruşturmasını gerçekleştirecek; soruşturmalar bitene değin tüm siyasi toplantılar durdurulacak, Meclis görüşmeleri veya önergeler sadece *Resmî Gazete*'de yayımlanacaktı. Çok geniş yetkiler tanınan bu komisyon, TBMM ve mahkemelerden bile daha güçlü bir haldeydi. Bu komisyonun kurulmasına karşı yapılan tüm itirazlara rağmen Tahkikat Komisyonu'nun yetki ve görevlerini tanımlayan tasarı 27 Nisan 1960 günü Meclis'ten geçmiştir[33]. Bu komisyon Türkiye'de büyük yankı uyandırmış ve rahatsızlıklara neden olmuştur. Adnan Menderes siyasi hayatının son gezisi olacak olan Eskişehir gezisinde 25 Mayıs günü Tahkikat Komisyonunun görevini tamamladığını duyurmuş[34] olsa da artık DP ve Menderes için geri sayım başlamıştı.

Bahsi geçen tüm sorunların bir araya gelmesi ile 27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yönetime el koyduğunu duyurmuştur. Yaşanan bu gelişme Türkiye tarihinde önemli bir kırılma noktası olmuştur. DP'den kırgınlıklarla ayrılan ve politikalarını da eleştiri ile karşılayan Müfide İlhan ise 27 Mayıs darbesini "rahat bir nefes aldık" şeklinde yorumlamıştır[35].

2.2. Müfide İlhan'ın Döneminde Türkiye'de Kadınlar ve Siyaset

Osmanlı Devleti'nde 19. ve 20. yüzyıllar büyük değişimlerin meydana geldiği zamanlardır. Bu dönemlerde askeri, siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda karşılaşılan problemleri çözebilmek adına Osmanlı Batı'ya yönelmeye başlamış, Batı ile düşünce alanında birtakım etkileşimler yaşamıştır. Böylece toplumda yeniden

[32] Meral Balcı, "Çok Partili Dönemde Türkiye'de Kentleşme Olgusu", **ECONDER International Academic Journal**, c. 2, s. 1 (2018): 12.
[33] Faroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971** (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1976), 208.
[34] Ahmad, **age**, 211.
[35] Müfide İlhan'ın Anayasa komisyonu ve anayasa ile ilgili yazdığı "Asıl Mesele" başlıklı yazısı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_006_548.

yapılanma süreci başlamış ve bununla birlikte Osmanlı'da kadınların durumu da bir tartışma konusu haline gelmiştir. Devlet-toplum eksenindeki bütün değişimler o zamana dek sadece ev içerisinde anne-eş rolleri ile sınırlandırılmış olan kadınlara yansımış ve kadınlar toplumsal hayatta farklı statüler elde edebilmek adına gazete ve dergiler çıkararak çeşitli taleplerde bulunmaya başlamışlardır[36]. Osmanlı kadını, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde bazı alanlarda kazanımlar elde etmiştir. Örneğin 1841'de kadınlara kadı önünde evlenme hakkı tanınmış, 1845-1857 seneleri arasında cariye ve köle alınması satılması yasaklanmış, 1856'da kız çocuklarına mirastan pay alma hakkı tanınmıştır. Ek olarak bu dönemlerde kızlar için rüştiye (ortaokul), darülmuallimat (kız öğretmen okulları), idadiler (lise), ebe ve sanayi okulları da açılmıştır. 1869 senesinde sıbyan okulu (ilköğretim) hem erkek hem de kız çocukları için mecburi hale getirilmiştir. 1870 yılında ilk kadın okul müdürü atanmış ve kadınlar için ilk öğretmen okulu açılmıştır[37].

Osmanlı'da aydınlar Tanzimat'tan başlayarak kadın mevzusunu toplumsal modernleşmenin önemli bir unsuru olarak tartışmaya başlamıştır[38]. Osmanlı'nın 1911 senesinde başlayan ve Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya savaşları ve Millî Mücadele ile süren harp zamanlarında kadınlar, toplumsal seferberliğe katılım sağlamışlar, ardından sosyal hayatta ve iş yaşamında yer almaya başlamışlardır. Kadınların hak taleplerini duyurmalarında çıkardıkları kadın gazete ve dergileri önemli bir yer tutarken kurdukları dernekler de gazete ve dergilerdeki taleplerini örgütlü birliklere dönüştürme fırsatı getirmiş, kimi dernekler yardım, meslek edindirme, kültür kazandırma amacını taşırken kimileri de ülkenin problemleri ile ilgilenen, siyasi amaçları olan yapılardır[39].

Milli Mücadele'nin kazanılmasında da önemli bir rol üstlenmiş olan kadınlar Cumhuriyet'in kendileri için getireceği fırsatlar konusunda ciddi beklentilere sahiptiler. Ancak Cumhuriyet'in ilk senelerinde kadınlar bazı siyasi haklar elde etmişlerse de Cumhuriyet'in kurucuları halkın çıkarlarını en iyi kendilerinin bildiğini ve bu çıkarların da kadınların çıkarları ile denk düştüğünü düşünüyorlar, kadınların

[36] Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi** (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 59.
[37] Şirin Tekeli, "Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme", **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler,** haz. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998): 340.
[38] Ayşe Durakbaşa, Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve "Münevver Erkekler" **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler,** ed. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998): 36.
[39] Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, 87.

isteklerinin tam olarak ne olduğu konusunun üzerinde ise pek fazla durmuyorlardı[40]. Ayrıca kadınlara zamanı geldiğinde ve yeteri kadar olgunlaştıklarında özgürlüklerini kazanacakları, bunun için de beklemeleri gerektiği söylenmiştir. Diğer taraftan kadınlara aile içindeki görevlerinin ve anneliklerinin hatırlatılmasına devam edilmiştir[41].

Bu görüşleri destekleyebilecek örnek Kadınlar Halk Fırkası'nın (KHF) kurulma çabalarıdır. Cumhuriyet'in ilanının yaklaştığı dönem içerisinde, o dönemin önde gelen kadın hakları savunucularından olan Nezihe Muhiddin öncülüğünde 16 Haziran 1923'te KHF'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Fakat kadınların bu girişimi daha seçme ve seçilme haklarına sahip olmadıkları gerekçesi ile reddedilmiş, kadınların siyasi parti kurma girişimleri bu şekilde engellenmiştir. Böyle bir engelle karşılaşması üzerine Muhiddin, arkadaşları ile birlikte KHF'nin tüzüğünde değişiklikler yapmış ve 7 Şubat 1924 tarihinde Türk Kadınlar Birliği'nin (TKB) kurulduğunu ilan etmiştir. Kadınların yapmak zorunda kaldıkları bu değişikliğin anlamı aslında o dönemde devlet yönetiminin kadınların faaliyetlerini istedikleri şekilde yönlendirebildikleridir. Yapılan değişikliklerle birlikte TKB'nin nizamnamesinde birliğin bir yardım cemiyeti olarak kurulduğu ve siyasetle bir ilgisinin bulunmadığı açıklanmıştır. 1927'de Nezihe Muhiddin'in kadınların siyasal haklarını kazanması için çalışmaya yeniden başlayacakları ile ilgili maddenin nizamnameye eklenmesini istemesine değin bu birlik, yardım kuruluşu olma niteliğini devam ettirmiştir. 25 Mart 1927 günü TKB kongresinde dile getirdiği bu talep Muhiddin'in birlikten ihraç edilmesine kadar giden sürecin başlangıcı olmuştur. Birlikten ihraç edilen ve hakkında yolsuzluk iddiası ile dava açılan Muhiddin bu olayların devamında da kadınların siyasi haklarını elde etmesi konusunda geri adım atmamış, kadınların haklarını almaları için çalışmayı sürdüreceğini, çünkü vatandaşların haklarının yarım olamayacağını ve kadınların da doğal olarak haklarının tamamını istediklerini dile getirmiştir[42]. Ancak bu olayların sonrasında Muhiddin'e siyasi hayat içerisinde bir fırsat tanınmadığı gibi TKB de kadınların siyasi haklarını elde etmesi ile ilgili konularda kendini geri planda tutmuştur. Oysa başlangıçta KHF'de ve TKB'de Nezihe Muhiddin ile beraber hareket eden kadınlar kendilerini Türkiye'nin bağımsızlığının savunucuları olarak görüyorlar,

[40] Yeşim Arat, "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar", **Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik,** haz. Reşat Kasaba ve Sibel Bozboğan (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014): 100-102.
[41] Serpil Sancar, **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti – Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar** (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 159.
[42] "Kadınların Siyasi Hukuku", **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1927, 3.

ülke sorunları ile ilgili meselelerde söz sahibi olmak istiyorlardı[43]. Fakat Nezihe Muhiddin'in ihracından sonra TKB'nin çehresi tamamen değişmiştir. Siyasi haklarını elde etmek için de uzunca bir zaman diliminde beklemek mecburiyetinde kalan kadınlar belediye seçimlerine katılma hakkını ancak 1930'da[44] elde etmişlerdir. Bu süre içerisinde herhangi bir faaliyette bulunmayan TKB, kadınlara belediye meclislerine seçilme hakkı tanıyan yeni Belediye Kanunu kabul edilince 11 Nisan günü Sultanahmet Meydanı'nda bir teşekkür mitingi düzenlemiştir. Bu kanunun kabul edilmesinden hemen sonra Nezihe Muhiddin ve TKB'nin eski yöneticileri CHF'ye üye olmak istemişlerse de bu talepleri kabul edilmemiştir[45].

TKB bu süreç içerisinde devlet yönetimi ile uyumlu, kadın hakları konusunda sessiz bir çizgide ilerlemeyi tercih etmiştir[46]. İstanbul'da 18-24 Nisan 1935'te toplanan 12. Uluslararası Kadın Birliği Kongresi'nden sonra ise "artık tüm demokratik haklarını elde etmiş olan Türk kadınının herhangi bir birliğe ihtiyacı olmadığı gerekçesiyle" 10 Mayıs 1935 günü kendini feshettiğini ilan etmiştir. Oysa bu kongrede, kadın-erkek eşitliğinin her alana yayılması için çalışmalar yapılmış, kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesinin önüne geçilmesi, birden çok kadınla evliliğin engellenmesi, boşanan kadınların durumu ile ilgili düzenlemeler gerçekleştirilmesi gibi konularda birtakım tespitler yapılmış, tespit edilen problemlerin çözülmesi için kararlar alınmıştır. Aldığı kararlar bakımından bu kongre Mustafa Kemal Atatürk zamanında kadınlarla ilgili uluslararası alanda yapılan ilk kongre olması ve Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının verilmesinin bu kongre aracılığıyla tüm dünyaya duyurulması konusunda

---

[43] Yaprak Zihnioğlu, **Kadınsız İnkılap – Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadınlar Birliği** (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 23.
Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir siyasi parti kurulmasına müsaade edilmeme konusu ile alakalı bazı tartışmalar mevcuttur. Birtakım çalışmalarda Nezihe Muhiddin'in bu partisinin esasen siyasi nitelikte olmayacağı görüşüne yer verilirken bazı çalışmalarda ise Cumhuriyet Halk Fırkası'nın henüz resmî olarak kurulmadığı ve isminin de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ismine çok yakın bir benzerlik içermesi sebebiyle böyle bir siyasi partinin teşekkülüne izin verilmediği görüşü yer almaktadır. Konu ile alakalı detaylı bilgi için bkz. Zihnioğlu, **age.**; Zafer Toprak, **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)** (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014); Nesli Özkay, "Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Yolu Dergisi" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017).

[44] Şirin Tekeli 1930'da kadınlara bu hakkın verilmesi kararının aniden alındığını, bunun da SCF'nin kurulmasına kadar varacak olan bir "demokratikleşme deneyinin" başlatılması ve kadınlara siyasi hakların verilmeye başlanmasının da bu süreci başlatan ilk adım olduğunu söylemektedir. Şirin Tekeli, **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat** (İstanbul: Birikim Yayınları, 1982), 212-213.

[45] Ayşegül Yaraman, **Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili – Dişiliksiz Siyaset** (Ankara: Bağlam Yayınları, 2015), 67.

[46] 1950'li yılların önemli kadın isimlerinden biri olan İffet Halim Oruz, TKB'nin bir Cumhuriyet çocuğu olduğunu ancak Türkiye Cumhuriyeti çocuğu olmadığını, TKB'nin diğer ülkelerdeki kadınlar gibi haklarını istediğini ama Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa ve Amerika'daki gibi sıradan bir Cumhuriyet olmadığını ifade etmiştir. Ezgi Sarıtaş ve Yelda Şahin, "Ellili Yıllarda Kadın Hareketi", **Türkiye'nin 50'li Yılları**, haz. Mete Kaan Kaynar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019): 631.

önem taşımaktaydı[47]. TKB'nin kendini bu şekilde feshetmesi birliği bir hayır kurumu düzeyine indirgemiş, kadınlar da uzun bir müddet devam eden bir suskunluk dönemine girmişler, politik gündemden ve karar mekanizmalarından uzak kalmışlar ve bu süre zarfında toplumda ataerkil değerler pekiştirilmiştir[48]. Kadınlar siyasi partilerin ve devlet kurumlarının yönetimlerinden uzak tutulmuşlar ve kendi çalışmak istedikleri alanlarda etkin olabilecekleri bir ortam yakalayamamışlardır[49]. Aslında bu noktada kadınların hangi alanlarda ve hangi işlerle uğraşacaklarının, hangi görevleri üstleneceklerinin çerçevesinin erkeklerin egemenliğinin devam ettiği siyasi partiler ve devlet kurumları tarafından çizilmiş olduğu söylenebilir[50].

TKB 1949 yılında yeniden açılmış ancak geri dönüşü Nezihe Muhiddin'in kurduğu yapısından oldukça farklı bir biçimde gerçekleşmiştir. Bu kez TKB, "vatana kültürlü, haklarını idrak etmiş ve bunları yerinde kullanmasını bilen, erkeği ve çocuğuna şuurlu bilgi ile hizmet edecek Türk analarının yetişmesini sağlamayı" amaçları arasında sayan bir birlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuçta TKB, Türkiye'de kadınların tüm haklarını elde ettiğini düşünmekteydi ve şimdi sıra bunları korumaktaydı[51]. Ayrıca TKB, bu kuruluşunda da siyasetten uzak duracağını beyan etmiş ve kadınlar, partiler siyasetinden uzak durarak "Kadınların önce kendine dayanması, haklarını savunması" gerekliliği üzerine bir araya gelmişlerdi[52]. TKB'nin dışında 1950'li yıllarda Kadın Haklarını Koruma Derneği, Türk Anneler Derneği, Türk Kadın Dernekleri Federasyonu, Türk Kadınları Kültür Derneği gibi başka kadın dernekleri de kurulmuştur. Ancak bu derneklerin görüşleri de TKB ile benzerdir. Derneklerdeki kadınlar Türkiye'de kadınlar için gerekli olan bütün değişikliklerin hayata geçirilmiş

---

[47] Gülben Mat, "XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi", **Atatürk Ansiklopedisi**, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/xii-uluslararasi-kadinlar-birligi-kongresi/ [03.12.2024].
[48] Yaraman, **age**, 74.
[49] Sancar, **age,** 193.
[50] Serpil Çakır Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde hedeflenen yeni toplumun yeni insan projelerine kadın ve erkeklerin eklemlenmesinin farklı olduğunu, kadınların haklar, ama önce görevler bağlamında ele alınarak tasarlandığını ifade etmektedir (Serpil Çakır, "Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası", **Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar,** haz. Serpil Sancar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011): 511. Ek olarak konu ile alakalı olarak Yeşim Arat'ın aktardıkları da Çakır'ın bu görüşü ile paraleldir: "Öncü meslek sahibi kadınlardan Hamide Topçuoğlu anılarını şöyle aktarıyordu: "Meslek sahibi olmayı başka türlü yorumluyorduk. Bu "hayatını kazanmak" için değildi sanki! Bu bir işe yarama, bir hizmet görme, bir başarı gösterme içindi... Biz, karnımızı doyuran olsa da çalışacağız! Zira kişiliğimizi ancak görebildiğimiz "iş"le ispatlayacağız… Atatürk kadını görevde kılmak yoluyla kurtarmıştı..." (Arat, **age**, 103).
[51] Zülal Kılıç, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış", **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler,** haz. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998): 349.
[52] Sarıtaş ve Şahin, **age**, 634.

olduğuna inanmışlar ve bunun aksini söylemenin Cumhuriyet'i karalamak olacağına kanaat getirmişlerdir[53]. Zaten TKB zamanında kadınların çıkarları adına gerektiğinde yöneticilerle ters düşmenin bedelinin oldukça ağır olduğuna tanıklık etmiştir[54] ve ikinci kuruluşunda bu tecrübesine uygun olarak hareket etmeye karar verdiği anlaşılmaktadır.

Kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde edebilmeleri 1934 senesinde gerçekleşmiştir. 8 Şubat 1935'te Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) V. dönem seçimlerinde meclise ilk kez 18 kadın milletvekili girmiştir. 1930'da CHP'ye üye olmak isteyen ama talebi kabul edilmeyen Nezihe Muhiddin'in bu kez milletvekilliği için de İstanbul'dan bağımsız aday olduğunu ancak seçilemediğini görmekteyiz[55]. Muhiddin'in bu durumu Osmanlı son dönemi ile Cumhuriyet ilk döneminde kadın haklarını yüksek sesle savunan kadınların o zaman için TBMM'de olmalarının istenmemesine bir örnek olarak gösterilebilir[56]. Daha sonraki dönemlere bakıldığında seçimlerde Meclis'e giren kadın sayısı zamanla azalmıştır. 1935 yılında yapılan seçimlerinde 18 kişi ile %4.08, 1939 yılı seçimlerinde 15 kişi ile %323, 1943 yılı seçimlerinde 16 kişi ile %3,31 oranında kadın milletvekili olup TBMM'de görev almışlar, 1946 seçimlerinden itibaren ise 1946-1949 arasında üç (%0,61), 1954 senesinde dört (%0,75), 1957'de ise sekiz (%1,71) kadın Meclis'e girebilmiştir[57].

1950'li yıllara genel olarak bakıldığında bu dönem kadınları çalışma hayatından ve toplumsal hayattan dışlamaya yönelik söylemlerin sürdüğü bir dönemdir. Ayrıca bu yıllarda siyasal alanda kadın temsilinde ciddi ölçüde bir düşüş yaşanmıştır[58]. Fakat aynı zamanda 1950'ler kadınların CHP'ye yönelik eleştirilerini ve hayal kırıklıklarını daha duyulur bir şekilde dile getirebildikleri bir zaman dilimidir. Kadınlara göre CHP kadınların varlığına yeteri kadar sahip çıkmamıştır, bu da kadınların hayal kırıklıklarının en temel sebeplerinden biridir. Bu hayal kırıklığı, Tek Parti döneminin otoriterliğe yönelik eleştirilerle birleşmiştir. 1946 yılı seçimlerinde CHP'yi eleştiren kadınlar, yeni kurulan bir siyasi parti olduğu için DP'nin hiç kadın aday göstermemesinin kabul edilebileceğini söylemişlerdir. Ayrıca kadınların eskiden

[53] Kılıç, **age**, 350.
[54] Sarıtaş ve Şahin, **age**, 635.
[55] Özkay, **age**, 45.
[56] Ayşegül Yaraman seçilecek milletvekili sayısının %5'inin kadın azadan oluşacağının seçimlerden önce belirlendiğini, üstü örtük bir kota uygulandığını, bu uygulama ile Meclis'e kontrol edilemeyecek kadınların girmelerini önlemek amacının güdüldüğünü söylemektedir (Yaraman, **age,** 72).
[57] Yaraman, **age**, 74-75.
[58] Sarıtaş ve Şahin, **age**, 637.

CHP'ye duydukları bağlılık yerini inkılapların sahibi olan Atatürk'e yönelik bir saygıya ve bağlılığa bırakmıştır. Kadınlara siyasi kazanımlarının Atatürk tarafından verildiği söylemini sahiplenmiş olan kadınlar, siyasi partilere çağrı yapmış ve 1950 seçimlerinden önce siyasi partilere birer yazı göndererek çok sayıda kadın adayın meclise girmesi talebinde bulunmuşlardır. Fakat 1950 seçimlerde sadece üç kadın milletvekili adayının bulunması kadınların küçümsenmesi olarak yorumlanmıştır. 1954 ve 1957 yıllarında gerçekleşen seçimlerde de kadınlar benzer eleştirileri dile getirmiştir[59].

Kadınlar 1930 senesinde yerel yönetimlere katılma hakkını elde etmelerine karşın belediye başkanlığı konusunda haklarını istedikleri gibi kullanamamışlardır. Bu konu ile ilgili o dönem için siyasi hayatlarını ev içi rolleri ile bağdaştıran ve hatta "edilgen, siyasi iktidara bağımlı", iktidar ile ilişkileri iyi olan kadın isimlere seçilme olanağı verildiği fakat ismi kadın mücadelesinde geçen kadınların belediye meclislerine alınmadığı görüşü vardır[60]. Çalışmamızda Müfide İlhan'ın belediye meclisine girmesi ve belediye başkanlığına seçilmesi konularının ele alındığı bölümlerde de tartışılacağı gibi, İlhan da belediye başkanlığını ev içi rollerle bağdaştıran ve -iktidara bağımlı olduğunu söylemek doğru olmamakla beraber- iktidar partisi olan DP ile başlangıçta ilişkileri iyi olan bir kadın siyasetçidir.

Çalışmanın başında vurgulandığı üzere, Müfide İlhan'ı bugün tanınır yapan ilk kadın il belediye başkanı olmasıdır. Türkiye tarihine baktığımızda ilkleri başarmış birçok kadın bulunmaktadır ve tarihe isimlerini bu başarıları ile yazdırmışlardır. Bu kadınlardan bazıları ilgili yazında biyografileri çalışılmış bir şekilde karşımıza çıkarken bazılarının yalnızca isimlerine rastlamaktayız. Siyasi tarihimizde Müfide İlhan gibi önemli görevlere gelmiş ancak ismini çok az duyduğumuz, hayatları çalışılmamış başka kadınlar da bulunmaktadır. Çeşitli çalışmalarda ya da internet sitelerinde bu kadınların politikada geldikleri noktanın vurgulanması yeterli görülmüş ve kapsamlı yaşamöyküleri bir şekilde dışarıda bırakılmıştır.

Örneğin kadınların belediye başkanı seçilme sürecinde ilk olarak karşımıza 1930 senesinde Artvin'in Yusufeli ilçesine bağlı Kılıçkaya beldesinden Türkiye'nin ilk kadın belde belediye başkanı olarak seçilen Sadiye Ardahan çıkmaktadır ve bu

[59] Sarıtaş ve Şahin, **age**, 656.
[60] Yaraman, **age**, 68.

görevini iki yıl devam ettirmiştir[61]. Sadiye Ardahan hakkında geniş bir akademik çalışma bulunmadığı gibi internet sitelerinde araştırma yapıldığında fotoğraf olarak Müfide İlhan'a ait fotoğrafların kullanıldığı, yanlış bilgilerin yer aldığı da görülmektedir[62]. Bir diğer örnek 1933 senesinde kadınların köy muhtarı seçilme hakkını elde etmesi ile beraber Aydın'ın Demircidere Köyü'nde yapılan seçimler sonucunda Türkiye'nin ilk kadın muhtarının Gül Esin (Übbül) Hanım olmasıdır. Böyle bir ilki başaran Gül Hanım'ın özel hayatına dair bilgimiz oldukça sınırlıdır ve hakkındaki çalışmalar incelendiğinde aile hayatından ya da kişiliğinden ziyade "ilk muhtar olma" deneyimi vurgulanmaktadır[63].

İlk kadın milletvekillerimizin tanınırlığı konusu da burada örnek olarak gösterilebilir. 1935 yılında kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınmasının ardından TBMM'ye giren kadınların birçoğunun hayatlarını ele alan çalışma bulunmamaktadır. Bu kadınlar literatürde "Meclis'e giren ilk kadınlar" ifadesi ile bir bakıma birer sayıya indirgenmektedirler. İlk milletvekili olan mevzubahis 18 kadın hakkında araştırma yapıldığında öncelikle karşımıza kısa hal tercümelerinin bulunduğu *Siyasette İlk Kadın Parlamenterler Dönemi: 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Özel Yayını* çıkmaktadır[64]. Akademik olarak ise bu isimlerden sadece birkaçı hakkında çalışmaya rastlanmaktadır. Mebrure Gönenç, Mihri İffet Pektaş, Nakiye Elgün, Benal Nevzat Arıman ve Seniha Hızal hakkında tez çalışmaları yapılan isimlerdir. Fakat bu çalışmalar incelendiğinde de ilk milletvekili olma durumlarından yola çıkıldığını fakat bu kadınların kişisel hayatları ve özellikleri gibi konuların genellikle dışarıda bırakıldığını görmekteyiz[65]. Bu durumun nedeninin ne olduğu, bilinçli bir tercih mi yoksa kaynak yetersizliğinden dolayı mı olduğu ayrıca incelenmelidir.

---

[61] Hayriye Şengün, "Artvin'de İki Kadın Kahraman: Çiçek Nene (İrişti) ve Saide Hanım (Ardahan)", **Kadın Çalışmalarında Güncel Konular**, ed. Reyhan Ayşen Wolff, Selahattin Yılmaz, Yasemin Mamur Işıkçı vd. (Konya: Eğitim Yayınevi): 161-163.; "1930'dan 2014'e: Temsilde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (1)", https://kadinkoalisyonu.org/?p=1886 [05.12.2024].

[62] Sadiye Ardahan hakkındaki yanlış bilgi ve fotoğraf örneği için bkz.
Taner Artvinli, "Türkiye'nin İlk Kadın Belediye Başkanı Sadiye Ardahan (Kılıçkaya Belediye Başkanı)", https://turkiyeartvinlilergazetesi.com/content/6699/turkiye-nin-ilk-kadin-belediye-baskani-sadiye-ardahan-kilickaya-belediye-baskani [06.03.2025].

[63] Detaylı bilgi için bkz. Derya Genç Acar, "Aydın Tarihinde Kadın (1923-1996)", (Yüksek Lisans Tezi: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).; Günver Güneş, "Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,** c. 9, s. 20 (2010): 171-190.

[64] "Siyasette İlk Kadın Parlamenterler Dönemi: 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Özel Yayını", https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/c5c1846c-fc56-47ec-aa34-3a97ae438cab [05.03.2025].

[65] Bahsi geçen kadınlar hakkında hazırlanan tez çalışmaları için bkz. Şahsenem Çakır, "TBMM'nin İlk Kadın Milletvekillerinden Mebrure Gönenç'in Siyasal ve Toplumsal Hayatı (1900-1981)", (Yüksek

Siyasi tarihimizde iz bırakan diğer kadınlara baktığımızda bu tez çalışması hazırlanırken TBMM Başkanvekili olan ilk kadın Nermin Neftçi[66] ile ilgili bir akademik çalışmaya ulaşılamamış ve ilk kadın Bakan Türkan Akyol'un siyasi hayatının konu edinildiği bir makale[67] bulunabilmiştir. Sonuçta bu iki ismin tanınırlığı oldukça sınırlı kalmış gözükmektedir. Türkiye siyasi tarihine katkılarının toplum tarafından ne kadar bilindiği ayrıca araştırılmalıdır. Bu açıdan Müfide İlhan'ın az bilinmesi, tanıyanların ise onu sadece "Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı" olarak bilmesi ve hakkında yapılan çalışmalarda aile hayatının, kişisel hayatı ve özelliklerinin, ayrıca topluma düşünsel katkılarının gölgede kalması ile diğer kadınların bu durumları arasında kayda değer benzerlikler bulunduğu söylenebilir.

Bu kadınların politikaya atıldıkları dönemler basının, toplumun ve siyasetin kadına yüklediği geleneksel rollerden vazgeçtiği ve kadınlara anne ve eş olma durumlarının hatırlatılmadığı dönemler değildir. Dolayısıyla kadınlardan hem çalışmaları ve siyasette var olmaları beklenirken hem de geleneksel rollerinin devam ettirmeleri talep edildiğinden yaşamöyküleri de önem taşımaktadır ve bu nedenlerle çalışmalara dahil edilmelidir. Müfide İlhan örneğinin de gösterdiği üzere kadınlar siyasi hayatta var olmaya çalışırken bu tarz baskılarla da mücadele etmek zorunda kalmışlar ve bu durum onların aile yaşantılarına ve çalışma hayatlarındaki performanslarına bir şekilde etki etmiştir. Bu noktada Türkiye'nin ilk kadın Valisi Lale Aytaman ile Müfide İlhan'ın deneyimleri arasındaki benzerliklerden bahsetmek yerinde olacaktır. 1991 yılında, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığındaki kabine tarafından Muğla'ya ilk kadın Vali olarak tayin edilen ve bu görevini 1995'e kadar yürüten Lale Aytaman, Müfide İlhan'ın kadın olarak desteklediği bir isimdi. İlhan'ın belediye

Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023).; Elif Nur Sarıkaya, "TBMM'nin İlk Kadın Milletvekillerinden Eğitimci Seniha Hızal'ın Hayatı", (Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022).; Havva Horzum, "Türk Siyasi Hayatında İlk Kadın Milletvekillerinden Mihri İffet Pektaş", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2021).; Mustafa Özyürek, "Türk Maarif, Cemiyet Ve Siyasi Hayatında Nakiye Elgün (1882-1954)", (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi / Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011).; Hacer Yıldız, "Türkiye'de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).; Aykar Alat, "Benal Nevzat Arıman'ın Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma", (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).; Rabia Merve Kağnıcı, "Türkiye'nin İlk Kadın Milletvekillerinden Benal Nevzat Arıman'ın Siyasi, Kültürel ve Toplumsal Faaliyetleri", (Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

[66] "İlk Türk Kadın TBMM Başkanvekili: Nermin Neftçi", https://binyaprak.com/kesfet/ilk-kadin-tbmm-baskanvekili-nermin-neftci [05.03.2025].

[67] Bkz. Serap Çerezci, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kadın Bakanı Prof. Dr. Peyman Türkan Akyol'un Siyasi Hayatı", **Belgi Dergisi**, c. 2, s.16 (2018): 820-844.

başkanlığından uzunca bir süre sonra bu görevi üstlenen Aytaman ile İlhan'ın tecrübeleri bazı benzerlikler göstermektedir. Örneğin Lale Aytaman verdiği bir röportajda "Türkiye'nin ilk bayan valisi olarak görkemli bir törenle Muğla valiliğini devralırken, dönemin İçişleri Bakanı bana 'Bu iğneli bir koltuktur. Üzerinde oturmak dikkat gerektirir … başarılı olacağına inanıyorum, zira kendisine güveniyorum.' demişti," şeklinde anlattığı bu diyalog[68] 1951 yılında *Cumhuriyet* gazetesinin İlhan'a belediye başkanlığının "ateşten bir gömlek" olduğunun hatırlatılmasıyla oldukça benzerdir[69]. Bu iki kadına da çok farklı dönemlerde ve konjonktürlerde önemli görevler verilmiş ama ikisi de dikkatli olmaları konusunda özellikle uyarılmıştır. Aytaman başka bir röportajında ise "Atatürk bize bu yolu açmış, üzerinden bu kadar yıl geçmiş, her alanda kadın kendini gösteriyordu. Ancak tüm illerin idarecileri arasında tek kadın bendim" diyerek İlhan'ın da yaşadığı erkekler arasında tek olma durumunu deneyimlemek mecburiyetinde kalmıştır. Ayrıca Lale Hanım bazen "Ben kadından talimat almam" şeklinde tavırlarla karşılaşmış olduğunu da dile getirmiştir[70]. Bu söylenenlere bakıldığında İlhan'ın da Aytaman'ın da aralarında kırk yıl gibi bir süre olmasına rağmen benzer deneyimleri yaşamış oldukları ortadadır. Bu da siyasetteki erkek egemenliğinin 1950'li yıllarda olduğu gibi 1990'lı yıllarda da sürdüğünün bir göstergesidir.

Çok partili hayatın yerleşmeye başladığı, iktidarın ilk kez el değiştirdiği ve ilk defa bir kadının il belediye başkanı seçildiği 1950'li yıllar, bütün bu gelişmelere karşın kadınların çalışma yaşamında yer almalarının sıklıkla tartışma konusu edildiği bir dönemdir. Bu yıllarda "Batı'nın tehdidi altındaki kırılgan Türk ailesi" sürekli teyakkuz halinde olmayı sürdürmüştür[71]. Aslında 1935'ten itibaren kadınlarla ilgili iki görüş birbiri ile çatışmıştır. Bu görüşlerden biri erkeklerle kadınların haklarının eşit olması ve siyasette eşit şekilde var olmaları gerektiği, diğeri ise kadınların bu haklara sahip olunca aile içerisindeki görevlerini hakkıyla yerine getiremeyecekleridir. Bu dönemde öne çıkan bir başka yaklaşım ise kadınlara sağlanan hakların kullanımında aşırılıkların engellenmesi için bazı sınırların belirlenmesi ve ailelerine karşı görevlerinin

[68] Oğuz Çetinoğlu, **Okyanusa Açılan Kapılar- Tefekkür Mayası Röportajlar,** (İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2009), 276-367.
[69] "Bayan Müfide İlhan'ın gözyaşları- Yazık değil mi sinirlerine gözyaşlarına?", **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1951, 2.
[70] "İlk Türk Kadın Vali: Lale Aytaman", https://binyaprak.com/kesfet/ilk-tuerk-kadin-vali-lale-aytaman [04.03.2025].
[71] Serpil Sancar, "Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi", **Doğu Batı Dergisi İdeolojiler – II,** s. 29 (2004): 13.

unutturulmaması gerektiğidir[72]. Kadınlar kendilerini çeşitli baskılar ve ataerkil söylemler karşısında zaman zaman eşitlikçi söylemlerle ve kadınların kendi kendilerine yetebilmelerinin lüzumunu dile getirerek savunsa bile genellikle vurgu yapılan durum kadınların çalışarak ailelerine ve millete faydalı olacakları üzerindedir[73]. Mersin'de siyasi yaşamı süresince Müfide İlhan'ın cinsiyetine referansla eleştirilere maruz kaldığı hesaba katıldığında 1950'lerde kadınlar için devam ettirilen bu vurgular, kadınların esas yerinin "ev" olduğu görüşünün hala toplumda devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Müfide İlhan'ın Türkiye'de kadınların durumu hakkındaki görüşleri zaman zaman basına yansımıştır. Belediye başkanlığı yaptığı dönemde Müfide İlhan *Yeni Mersin* gazetesine bir demeç vermiş ve bu demecinde kadınların "hakiki hüviyetini" üzerine düşeni yaparak bulduğunu, Atatürk'ün ölümünden sonra ise kadınların haklarına tecavüz edilmeye teşebbüs edildiğini söylemiştir. Ona göre, "Türk milletinin istikbalini ehemmiyetle düşünen Ata" kız okullarının sayısını artırmış, "her fenalığın gizlilikten doğacağını bilerek" çarşafı kaldırmış, "yemek pişirip bulaşık yıkayan, evini silip süpürdükten sonra erkeğinin terliklerini kapı arkasına çevirip kafes arkasında onun dönüşünü bekleyen" kadın yerine erkeklere her alanda yardımcı bir kadın yaratmıştır. Kadınlar hizmete hazır bir şekilde beklemekteydi ve seçimle kazanılan mevkilerde kendilerine vazife verilecek olursa da gece gündüz çalışacaklardır[74].

İlhan, belediye başkanlığından ayrıldığı ancak DP ile henüz bağlarını koparmadığı bir dönemde *Yeni Mersin* gazetesinde yazmış olduğu bir köşe yazısında Türkiye'de kadınların siyasi haklarının yirmi sene evvel tanındığı halde tatbikatta bu hakkın kullanılmasının mümkün olduğu kadar güçleştirilmekte olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca belediye başkanlığını bir evi idare etmeye benzeten İlhan, bu yazısında memleketi yönetmenin de ev idaresine benzediğini, bunun aksini iddia edenlerin kadınları evlerine dönmeye davet ettiklerine sıklıkla rastlandığını yazmıştır. İlhan "kadını tahakküm altında tutarak daha mesut bir hayat süreceği hayali peşinde koşan erkekler bilmem hala mevcut mudur?" sorusunu sorarak her insanın hür ve eşit olarak

[72] Sancar, **age**, 176-177.
[73] Sarıtaş ve Şahin, **age**, 645
[74] Müfide İlhan, "Üstün Kadınlığın Üstün Millet Yarattığı İnkar Edilemez", **Yeni Mersin,** 29 Ekim 1951, 1-3.

dünyaya geldiğini, kadın veya erkek olmalarının onların meziyetlerini artırmayacağı gibi suçlarını da örtmeyeceğini söylemiştir[75].

Ev kadınlarının durumları ile ilgili de görüşlerini bildiren Müfide İlhan, eşinin kazandığı ile evini en iyi şekilde idare etmenin ev kadının vazifesi olduğunu, "kendini bilen, mesut olmak isteyen iyi niyetli bir kadının" bütçesinin kaldıramayacağı masrafı yapmayacağını dile getirmiştir. İlhan'a göre, "hayatta çeşitli bilgiye ihtiyaç gösteren en zor meslek ev kadınlığıdır" ve bu konuda bilgisiz olan bir kadın bu yükün altından kolayca kalkamaz. Bir yuva kurmanın amacının karşılıklı sevgi ve saygı hisleriyle bağlanmış kimselerin hayatlarının sonuna kadar ortak bir ömür sürmeleri ve insanlığın bekası için çocuk yetiştirmeleri olduğunu vurgulayan İlhan, ev kadının en mühim vazifesinin annelik olduğuna inanmaktadır[76]. Zira Müfide İlhan kendisi de altı çocuk doğurmuş bir kadındır ve belediye başkanlığı döneminde kendisine yöneltilen eleştiriler karşısında bu ülke için hem çocuk dünyaya getirdiğini hem de siyasete atılarak Türkiye Cumhuriyeti'ne hizmet etmeye kararlı olduğunu ifade etmiştir.

Sonuç olarak Müfide İlhan örneği kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmiş ve seçilerek bazı makamlara gelmiş de olsalar bulundukları yerlerde rahatlıkla çalışabilecekleri anlamına gelmediğinin bir göstergesidir. Erkeklerden oluşan Belediye Meclisi tarafından belediye başkanlığına seçilen İlhan hem CHP hem de ulusal basın tarafından başkanlığı süresince evine dönmesi ve çocuklarının bakımıyla ilgilenmesi gerektiği, bir kadın olarak belediye başkanlığını başaramadığı, Türkiye'de belediye başkanlığının erkek işi olduğu söylemlerine maruz bırakılmıştır. DP'den ayrıldıktan sonra ise DP yanlısı yerel basın İlhan'a yönelik bunlara benzer söylemlere yer vermiştir. İlhan özelinde kadınlara yönelik bu tarz söylemlere bakıldığında Türkiye siyasi hayatında halen erkek egemenliğinin hakim olma halinin aşılamamış olduğu ve İlhan'ın siyasi hayat içerisinde var olabilmesi için ciddi bir çaba sarf etmesi gerektiği görülmektedir.

[75] Müfide İlhan, "Kadın Hakları", **Yeni Mersin**, 14 Ocak 1954, 1-2.
[76] Müfide İlhan, "Ev Kadını", **Mücadele,** 26 Şubat 1954, 2.

3. MÜFİDE İLHAN'IN KAMUSAL HAYATI

Müfide İlhan'ın kamusal hayatı eğitimcilik ve siyasi hayatı olarak ikiye ayrılmaktadır. Yapılan çalışmalar neticesince İlhan'ın ilgili yazında sadece "Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı" olarak anlatıldığı görülmüştür. Ancak belediye başkanı olması onun tek yönü olmadığı gibi siyasi hayatı da belediye başkanlığı yaptığı dönemle sınırlı değildir. İlhan, DP'ye katılmadan önce hem Türkiye'de hem Afganistan'da eğitimcilik yapmış, siyasi hayattan çekildiğinde de Türkiye'de ve Almanya'da eğitimcilik yapmayı sürdürmüştür. Öğretmenliği sadece Mersin'de siyasetle uğraştığı 1946-1954 yılları arasında bırakmıştır. Bununla birlikte literatürde İlhan'ın eğitimcilik yönü, hayatının çok kısa bir dönemini kapsayan belediye başkanlığı dönemi kadar görünür olmamıştır. Oysa belediye başkanlığı dönemi ve ara ara siyasete dönme girişimleri dışında Müfide İlhan, 1980 yılına kadar eğitimcilik hayatına devam etmiştir.

3.1. Müfide İlhan'ın Eğitimcilik Hayatı

19. yüzyıl itibarıyla Osmanlı Devleti'nde bir modernleşme süreci başlamış, 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile kadınları ilgilendiren birçok alanda yeni düzenlemeler gündeme gelmiştir. Bu dönemde Osmanlı toplumunda, Batı'daki yeni kavram ve oluşumlarla birlikte, kadınının yeri konusu düşünülmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar arasında kadınların eğitim hakkı da yer almıştır. Yapılan düzenlemelerle peyderpey kadınlara eğitim konusunda bazı haklar tanınmıştır. Kızlar için rüştiye (ortaokul), darülmuallimat (kız öğretmen okulları), idadiler (lise), ebe ve sanayi okulları bu dönem içerisinde açılmıştır. 1876'da Kanun-i Esasi ile de sıbyan okulu (ilköğretim) mecburi hale getirilmiş ve kız-erkek çocukları arasında hukuki bir eşitlik sağlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde kadınların eğitimi konusunda gelişmeler sürmüştür. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile "ilköğretim devlet okullarında mecburi ve parasızdır" ilkesi getirilmiş, böylelikle kadın-erkek her bireyin eğitim görmesinin sağlanması istenmiştir. Artık eğitim alan kadınların iş hayatına katılması da Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren hız kazanan gelişmelerden biri olmuştur. Ancak

bununla birlikte savaşlarda kaybedilen erkek nüfusun çalışma hayatındaki yerlerini dolduran kadınların Cumhuriyet döneminde ailenin ve toplumun "anası" rolünü benimsemesini sağlamak gibi bir yol izlenmiştir[77]. Hatta kadınların geleneksel rollerine yeni anlamlar yüklenmiş ve annelik rollerine toplumsal projede merkezi bir önem atfedilmiştir[78]. Bu proje ise eğitim yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet'in kadınlarının okuma yazma oranının artırılması, yapılan inkılapların toplumda yerleşmesi açısından vazgeçilmez olarak görülmüştür. "Annelik" rolü nedeniyle kadınlar, eğitim almalı ve topluma yetiştireceği evlatları da eğitebilmeliydi. Böylece eğitim almış bir kadın, toplumun bireylerini yetiştirecek ve dolayısıyla cumhuriyetin ideolojisinin, yapılan inkılapların toplumda yerleşmesinde önemli bir rol üstlenebilecekti. Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e göre, "erkeklere ilk öğüdü, ilk eğitimi veren ve onun üzerinde ilk analık egemenliğini ve etkisini kuran, kadındır". Ayrıca Atatürk, ilk eğitimin ailede verildiğini vurgulayarak "Türk milleti öyle analara sahiptir ki, her dönemin büyük adamlarını bu analar yetiştirmiştir. Türk kadını daha yüksek kuşaklar yetiştirmeye yeteneklidir" demiştir[79]. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan düzenlemeler Atatürk'ün bu görüşleri doğrultusunda gerçekleştirilmiş, kadınlar ulusu eğitmek ve vatansever bir öğretmen olmakla görevlendirilmiştir. Dönemin birçok aydın kadın ismi gibi bu görevi üstlenen Cumhuriyet kadınlarından biri de Müfide İlhan olmuştur.

Müfide İlhan, Kandilli'deki yatılı okul yaşamından sonra kazandığı İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nda açılan "şehir kursu"nu 1927-1928 öğretim yılında başarı ile tamamlamış ve ilkokul öğretmenlik diplomasını almıştır[80]. Öğretmenlik hayatına ise 1928 yılında İstanbul'da Kadıköy Moda Sekizinci İlkokul'da başlamıştır.

[77] Fatmagül Berktay, "Cumhuriyet 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak", **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler,** ed. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998): 3.
[78] Durakbaşa, **age**, 36.
[79] "Türk Kadını ve Kadın Hukukunda Devrim", https://atam.gov.tr/turk-kadini-ve-kadin-hukukunda-devrim/ [29.10.2023].
[80] Maarif Vekaleti tarafından hazırlanmış 18 Mayıs 1936 tarihli Müfide İlhan'a ait İstanbul Erkek Muallim Mektebi İlk Mekteb Muallimliği Şehadetnamesi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_009_030.

Şekil 2. Müfide İlhan'ın Moda Sekizinci Mektep'te öğretmenliğe başladığında çekilmiş 15.01.1928 tarihli ilk fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_009_838.

O dönemde Nuri Çetinkaya ile yaptığı evlilik dolayısıyla sıklıkla şehir değiştirmek zorunda kalmış ve gittiği şehirlerde de öğretmenlik mesleğini sürdürmüştür. Erzurum'da Çağlayan, İsmet Paşa ve Doğu Beyazıt, Kırklareli'de Koca Hıdır İlkokullarında ve 1935 yılında Ankara'da Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji'nin ilkokullarında öğretmenlik mesleğine devam etmiştir.

Şekil 3. Müfide İlhan'ın ilk eşi Nuri Çetinkaya ile çekilmiş 26.06.1931 tarihli fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_010_1004.

Eşinin 1936'da askeri ataşe olarak Berlin'e tayin olmasıyla birlikte Almanya'ya giden Müfide İlhan, orada dil ve çocuk terbiyesi eğitimleri almış ve Alman ilkokullarında incelemeler yapmıştır[81]. Berlin'de bulunduğu süre içerisinde, bir taraftan Almanca öğrenmek için Alman Yabancılar Enstitüsü'ne devam etmiş[82], bir taraftan da Berlin Halk Eğitimi Derneği'ne giderek anaokulu öğretmenliği ve okul sonrası bakım öğretmenliği seminerlerine katılarak sertifika almıştır.[83] Nuri Çetinkaya ile evliliğini sonlandırdıktan sonra Türkiye'ye dönen Müfide İlhan, Kasım 1937'de Ankara'da bir özel anaokulu açmış ve iki yıl bu okulda görev yapmıştır[84].

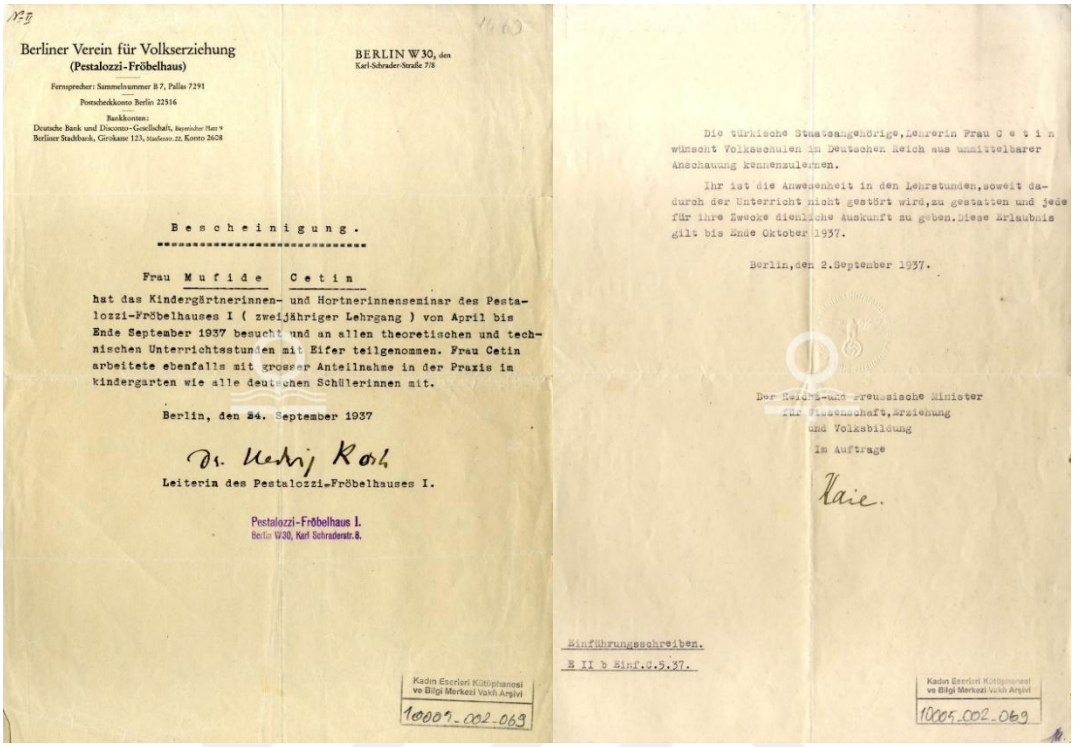
[81] Meslekî Kısa Haltercümesi başlıklı, Müfide İlhan tarafından hazırlanmış 25 Haziran 1967 tarihli mesleki hayatına yönelik hazırladığı özgeçmiş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_003_016.; Müfide İlhan'ın çocuk seminerlerine katıldığına dair 2 Eylül 1937 tarihli Almanca belge, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_002_069.

[82] Berlin Üniversitesi Yabancı Uyruklular Alman Enstitüsü tarafından Müfide İlhan'a verilen Mart 1937 tarihli dil sertifikası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005-009-022.

[83] Berliner Verein für Volkserziehung (Pestalozzi-Fröbelhaus) tarafından Müfide (Çetin) İlhan'a verilen Eylül 1937 tarihli sertifika, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005-002-069.

[84] Müfide İlhan'ın özgeçmişinde bahsettiği bu okulun adına erişilememiştir.

Şekil 4. Müfide (Çetin) İlhan'a Berliner Verein für Volkserziehung tarafından verilmiş olan sertifika

Berliner Verein für Volkserziehung
(Pestalozzi-Fröbelhaus)

BERLIN W 30, den
Karl-Schrader-Straße 7/8

Bescheinigung.

Frau Mufide Cetin

hat das Kindergärtnerinnen- und Hortnerinnenseminar des Pestalozzi-Fröbelhauses I (zweijähriger Lehrgang) von April bis Ende September 1937 besucht und an allen theoretischen und technischen Unterrichtsstunden mit Eifer teilgenommen. Frau Cetin arbeitete ebenfalls mit grosser Anteilnahme in der Praxis im kindergarten wie alle deutschen Schülerinnen mit.

Berlin, den 24. September 1937

Dr. Hedwig Kohl
Leiterin des Pestalozzi-Fröbelhauses I.

Pestalozzi-Fröbelhaus I.
Berlin W30, Karl Schraderstr. 8.

Die türkische Staatsangehörige, Lehrerin Frau C e t i n wünscht Volksschulen im Deutschen Reich aus unmittelbarer Anschauung kennenzulernen.

Ihr ist die Anwesenheit in den Lehrstunden, soweit dadurch der Unterricht nicht gestört wird, zu gestatten und jede für ihre Zwecke dienliche Auskunft zu geben. Diese Erlaubnis gilt bis Ende Oktober 1937.

Berlin, den 2. September 1937.

Der Reichs- und Preussische Minister für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung
Im Auftrage
Klaie.

Einführungsschreiben.
E II b Einf. 9.5.37.

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi
10005_002_069

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_002_069.

1939 yılında evlendiği Faruk İlhan'ın görevi nedeniyle Afganistan'a gitmiş ve burada da eğitimcilik hayatına devam etmiştir. Müfide İlhan'ın Afganistan'a gittiği yıllar, Türkiye ile Afganistan arasındaki ilişkilerin yakın olduğu bir dönemi kapsamaktadır. Afganistan 1839'da İngilizler tarafından işgal edilen bir ülkeyken bağımsızlığını kazanması 1919 yılında gerçekleşebilmiştir. Afganistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra Ankara Hükümeti ile iletişime geçmiş, iki devlet arasındaki ilişkiler Millî Mücadele döneminde artmış ve 1 Mart 1921'de "Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır[85]. Antlaşma gereğince Türkiye Afganistan'a öğretmen ve subaylar göndermiş, Türkiye'de Millî Mücadele'nin tamamlanmasından sonra da ilişkiler gelişmiş, gönderilen öğretmen ve subayların sayısı artırılmıştır[86]. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da iyi ilişkiler geliştiren iki ülke arasında 25 Mayıs

Meslekî Kısa Hal tercümesi, Müfide İlhan tarafından hazırlanmış 25 Haziran 1967 tarihli mesleki hayatına yönelik hazırladığı özgeçmiş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_002_141.; Müfide İlhan'a ait tarihsiz Almanca mesleki özgeçmiş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_009_009.

[85] Hüsnü Özlü, "Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması Kapsamında Atatürk Dönemi Türkiye-Afganistan İlişkilerine Bakış", **Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 8 (2012): 31.

[86] Mustafa Şahin, **Atatürk Dönemi ve Sonrası Türk-Afgan İlişkileri-Afganistan Penceresinden Genel Bakış** (İstanbul: Tasam Yayınları, 2015), 34.

1928'de bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmış ve on yılın sonunda antlaşma uzatılmıştır. Bu antlaşma sonrası Afganistan'a gönderilen subay, öğretmen ve doktor sayısı daha da çoğaltılmıştır[87]. Dr. Faruk İlhan Türkiye ile Afganistan arasındaki bu antlaşma neticesinde Kabil Üniversitesi'nde çalışmak üzere görev kabul etmiş ve Ankara Numune Hastanesi'ndeki görevinden ayrılarak Afganistan'a gitmiştir[88]. Dört yıllık sözleşme ile Afganistan'a giden Faruk İlhan, 1942'de sözleşmesini iki yıl daha uzatarak görevine devam etmiştir[89]. Ancak arşiv belgelerindeki bilgilere göre 1944 yılına gelindiğinde "yerine gelecek yeni doktoru bile beklemeden sözleşme süresi biter bitmez" görevden ayrılmak istemiştir[90].

Şekil 5. Müfide İlhan ve Faruk İlhan'ın Afganistan'da çekilmiş bir fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_004_321.

Müfide İlhan 1939 yılında Afganistan'a taşınmasından iki yıl sonra Kabil'de öğretmenlik mesleğini icra etmek isteğini Kabil Büyükelçiliği'ne bildirmiş ve Maarif Vekaleti'nin onayı ile birlikte Müfide İlhan'ın Kabil'de öğretmenlik yapmasında

[87] Şahin, **age**, 64.
[88] Dr. Faruk İlhan ile Dr. Adnan Atam'ın Afganistan Hükümeti emrinde vazife kabul etmelerine izin verilmesi, 28 Kasım 1938, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, No. 85-98-19/258-17.
[89] Dr. Faruk İlhan'ın Afganistan Hükümeti ile yeniden mukavele akdetmesinde bir mahzur görülmediği, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 9 Ağustos 1942, No. 8152-54853-10.
[90] Tıp Fakültesi Prof. Faruk İlhan'ın kontratının biteceği, 8 Eylül 1944, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 8152-54853-8.; Kabil Tıp Fakültesi Cerrahi Profesörü Faruk İlhan'ın tayini, 18.09.1944, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, No. 8152-54853-7.; Tıp Fakültesi Prof. Faruk İlhan'ın kontratının biteceği, 8 Eylül 1944, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, No. 8152-54853-8.; Kabil Tıp Fakültesi cerrahı Prof. Faruk İlhan'ın mukavelesinin sona ermesi, 30 Kasım 1944, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, No. 8152-54853-3.

herhangi bir engel bulunmadığı kararı verilmiştir[91]. Böylece 1942 yılı başında gönüllü olarak Kabil'deki Türk çocuklarının eğitimi ile ilgilenmiş ve bu görevini Faruk İlhan'ın Türkiye'ye dönüş kararına kadar sürdürmüştür[92].

Şekil 6. Müfide İlhan'ın Kabil'deyken çekilmiş 07 Mart 1942 tarihli fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_009_807.

Bu dönemde Afganistan'da çok sayıda Türk aile bulunuyordu[93]. İlkokul çağındaki çocukların eğitmenliği konusunda uzman olan Müfide İlhan buradaki Türk ailelerinin çocukları ile yakından ilgilenerek onlara Türkçe eğitimleri vermiştir. Ayrıca anaokulu öğretmenliği ve okul sonrası bakım öğretmenliği sertifikaları da bulunan İlhan, buradaki Türk çocukları için bir de anaokulu açmıştır[94]. İlhan'ın Afganistan'daki faaliyetlerine ilişkin bilgiler oldukça kısıtlı olsa da yukarıda bahsi geçen Türkiye-Afganistan Dostluk Antlaşması'ndaki Türklerin Afganistan'ın kültürel olarak kalkınmasına gönüllü bir öğretmen olarak yardım etmek amacına hizmet ettiği

[91] Afganistan Hükümeti hizmetinde öğretmen olarak çalışmak isteyen Müfide İlhan, 15 Ekim 1941, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Kabil Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâlet'ine gönderilen yazı, No. 8364-57764-4.; Afganistan Hükümeti hizmetinde öğretmen olarak çalışmak isteyen Müfide İlhan, 11 Kasım 1941, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Hariciye Vekâlet'inden Maarif Vekâlet'ine gönderilen yazı, No. 8364-57764-4.; Afganistan Hükümeti hizmetinde öğretmen olarak çalışmak isteyen Müfide İlhan, 22 Aralık 1941, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Hariciye Vekâlet'inden Kabil Büyükelçiliği'ne gönderilen yazı, No. 8364-57764-2.

[92] Ünal, **age,** 19.

[93] Şahin, **age**, 14.

[94] Simla İlhan ile 19 Kasım 2022 tarihli sözlü tarih görüşmesi.
Müfide İlhan'ın Kabil'de açtığı iddia edilen anaokulu ile ilgili bilgi Simla İlhan'ın anlattıklarına dayanmaktadır. Söz konusu bilgi farklı bir kaynaktan teyit edilememiştir.

söylenebilir. Özellikle Türk çocukları ile ilgilenmesinin nedeni ise, hem Afgan çocuklar ile ilgilenmeye yetecek kadar Farsça bilmemesi hem de Türk dilinin ve kültürünün orada bulunan aileler tarafından yaşatılmasını devam ettirmek isteği olabilir.

Şekil 7. Müfide İlhan ve eşinin Afganistan'da dostları ile çektirdikleri fotoğraf

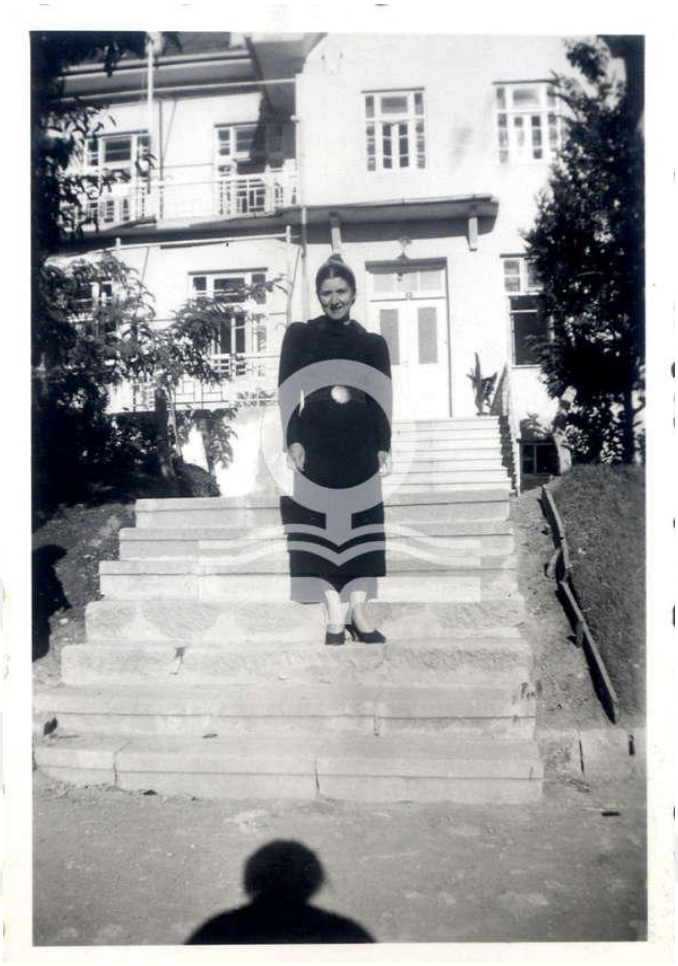

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_009_781.

Afganistan'da görev süresinin dolması üzerine Türkiye'ye dönen İlhan ailesi, öncelikle Ankara'ya gelmiştir. Bu dönüşün ardından Müfide İlhan, Ankara Gündüz Bakımevi'nde 1945-1946 arasında müdür olarak çalışmıştır[95].

[95] Müfide İlhan'a ait tarihsiz Almanca mesleki özgeçmiş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_009_009.

Şekil 8. Müfide İlhan'ın Ankara Çocuk Yetiştirme Kurumunda müdüreyken çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_004_318.

1946 yılında Faruk İlhan'ın tayini, memleketi olan Mersin'e çıkmıştır. Bu tayinin ardından eşi ile Mersin'e gelen Müfide İlhan'ın eğitimcilik hayatında bir siyaset molası başlamış, Mersin'de bulunduğu dönem içerisinde eğitimcilik hayatına devam etmemiş ve siyaset ile ilgilenmiştir.

1955'te eşinin bir sonraki tayin yeri olan İzmit'te de öğretmenlik yapmayan İlhan, daha sonraki durakları olan ve 1957'de gittikleri Ankara'da öğretmenlik mesleğine geri dönmüştür. İlhan siyasetten uzak kaldığı bu dönemde "bilgisini taze tutmak ve artırmak için daima eğitim ve öğretim konusunda açılan seminerlere katılmış" ve sertifikalar almıştır[96].

[96] Müfide İlhan'a ait 1967 tarihli mesleki özgeçmiş, **ay.**

Şekil 9. Müfide İlhan adına Türkiye Kızılay Cemiyeti tarafından düzenlenen 17 Kasım 1958 tarihli İlk Yardım Öğretmeni Sertifikası

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_003_243.

1958-1961 yılları arasında ilkyardım öğretmenliği sertifikaları alarak Kızılay Cemiyeti'nde çalışmıştır[97]. Bununla birlikte Ankara'da Sağlık Hizmetleri Enstitüsü ile UNICEF'in birlikte düzenlediği 0-6 yaş grubu çocukların sağlığı ile meşgul olan çocuk eğitmenleri seminerlerine ve Koruyucu Aile Bakımı seminerine katılarak sertifikalar almıştır[98].

[97] Müfide İlhan'a ait 22 Aralık 1969 tarihli kısa özgeçmiş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_001_020.; Türk Kızılay Cemiyeti tarafından Müfide İlhan'a verilen 1958 tarihli İlkyardım Öğretmeni Sertifikası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_006_544.; Türkiye Kızılay Cemiyeti tarafından 1959 yılında düzenlenen İlk Yardım Tekâmül Kursu'nu tamamlaması dolayısıyla Müfide İlhan adına hazırlanan İlk Yardım Tekâmül Kursu Sertifikası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_005_038.; Müfide İlhan'ın 1959 tarihli Türkiye Kızılay Cemiyeti Gönüllü Kursu Sertifikası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_006_543.

[98] Müfide İlhan'a ait Eylül 1960 tarihli Çocuk Eğitmenleri Seminer Bitirme Sertifikası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_005_033.; Müfide İlhan'a

Şekil 10. Müfide İlhan adına düzenlenen 1 Mart 1961 tarihli Koruyucu Aile Bakımı Seminer Sertifikası

Sertifika No: 8

KORUYUCU AİLE BAKIMI
SEMİNER SERTİFİKASI

Müfide İlhan SAĞLIK ve SOSYAL YARDIM BAKANLIĞI, SOSYAL HİZMETLER ENSTİTÜSÜ İLE UNICEF'in MÜŞTEREKEN TERTİP ETTİKLERİ ve 1 Mart 1961 DEN 30 Haziran 1961 TARİHİNE KADAR DEVAM EDEN DÖRT AYLIK KORUYUCU AİLE BAKIMI SEMİNERİNE DEVAM ETMİŞ ve Çok İyi DERECE İLE BİTİREREK BU SERTİFİKA'YI ALMAYA HAK KAZANMIŞTIR.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı

Sosyal Hizmetler Genel Müdürü

10005-005-034

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_003_257.

1963'te Kızılay'daki görevinden istifa eden İlhan, Ankara'da Fevzi Çakmak İlkokulu'nu açmıştır[99]. Bu okulda iki yıl boyunca Mesul Müdürlüğü yapmış, Kasım 1965'te aynı görevle Neşe Anaokulunda çalışmış ve kurucularından olduğu[100] Özel Yükseliş Koleji'nde 1967-68 yıllarında Müdür Yardımcılığı görevini üstlenmiştir[101].

ait Ekim 1960 tarihli Çocuk Eğitmenleri Seminer Bitirme Sertifikası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_002_027.; Müfide İlhan'a ait 1961 tarihli Koruyucu Aile Bakımı Seminer Sertifikası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_005_034.

[99] "Fevzi Çakmak'ın kızı okul açmak istedi. Fevzi Çakmak İlkokulu'nu açtı annem Ankara'da, kurdu, uğraştı. Bütün bürokrasiyle annem uğraştı." Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme; Müfide İlhan'a ait 22 Aralık 1969 tarihli kısa özgeçmiş, **ay**.

[100] Simla İlhan ile 19 Kasım 2022 tarihli görüşme.

[101] Müfide İlhan'a ait 22 Aralık 1969 tarihli kısa özgeçmiş, **ay**.

Şekil 11. 1967-1968 eğitim-öğretim yılında Müfide İlhan'ın Özel Yükseliş Koleji öğrencileri ve kurucu Ali Demirel ile birlikte çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_001_090.

İlhan ayrıca Geri Zekalı Çocukları Koruma Derneği'nin kurucuları arasında da yer almıştır[102]. 1967 yılında Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu başkanlığını da üstlenmiş olan İlhan, kurulduğu dönemden itibaren gerçekleştirilen "Tartışmalı Konferanslar" serisinin kitap haline getirilmesini sağlamıştır[103]. İlhan'ın da 1963 senesinde "Türkiye Cumhuriyeti Devrinde Belediyeler Kanunu ve Belediye Meclislerinde Çalışan Kadınlarımız" başlığıyla sunmuş olduğu konuşmanın metni bu kitapta yer almıştır. Konuşmasında belediye seçimlerinin tarihçesinden bahsetmesinin ardından İlhan, Atatürk'ün kadınlara seçme-seçilme haklarının verilmesinden önce gazetelerde sıklıkla dünyadaki kadın faaliyetlerinden bahsedilerek halkın bu fikre hazırlanmış olduğunu dile getirmiştir. Kendisinin belediye başkanı seçilişine de değinen Müfide İlhan, bu olayın bütün dünyanın ilgisini çektiğini ve çeşitli ülkelerden kendisine tebrik mesajları yollandığını ifade ederek Amerikalı bir gazetecinin

[102] **Resmî Gazete**'de 8 Ocak 1968 günü yayınlanmış olan Geri Zekâlı Çocukları Koruma Derneği ana tüzüğü, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_005_457.

[103] Birgül Bozkurt, İbrahim Bozkurt, "Siyasette İlkeli ve Tavizsiz Bir Üslup Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı Müfide İlhan (1911-1996)", **Kadın Özel Arşivlerinde 40 Kadın 40 Hayat,** ed. Ayşegül Sönmezay (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2022): 740-741.

kendisine gönderdiği bir mektupta yazanları paylaşmıştır. İlhan'ın aktardığına göre mektupta "Sizin Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanı olduğunuzu gazetemizin köşesinde okuyunca hayretler içinde kaldım. Çünkü biz Türkiye'de kadınların baskı altında olduğunu biliyorduk. Amerika'da bile nadir rastlanan bu olayı heyecanla karşıladım. Bana hemşehrileriniz ve şahsınız hakkında bilgi vermenizi rica ederim" ifadelerine yer verilmiştir[104].

1967'de Faruk İlhan'ın hayatını kaybetmesinden bir yıl sonra Almanya'da bulunan küçük kızı Ayla Hanım'ın yanına giden Müfide İlhan, eğitimcilik mesleğine bu kez Berlin'de devam etmiştir. Bu noktada Almanya ile Türkiye arasındaki işçi göçü hareketine bakmak yerinde olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı, Avrupa ülkelerinde milyonlarca insanın hayatını yitirmesine ve iş gücü kaybına neden olmuştur. Almanya, yaşanan bu iş gücü açığını kapatmak ve savaşın ekonomik etkilerini azaltmak için başka ülkelerden işçi alımları yapma kararı almıştır. Türkiye'de ise bu durum 1960 darbesinden sonra ülkedeki işsizliğe bir çare olarak görülmüştür. 1961'de Almanya'ya ile Türkiye arasında Türk işçilerin istihdam edilmesine ilişkin bir antlaşma imzalanmış[105] ve bunun sonucunda Türk işçilerin Almanya'ya gönderilmesine başlanmıştır[106].

[104] Müfide İlhan, "Türkiye Cumhuriyeti Devrinde Belediyeler Kanunu ve Belediye Meclislerinde Kadınlarımız", **Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Aylık Konferanslar 1953-1964** (Ankara: Kadının Sosyal Hayatını TETKİK Kurumu Yayınları, 1967): 159-161. Bahsi geçen köşe yazısına ve mektuba ulaşılamamıştır.

[105] Sedat Şahin, "Almanya'ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51. Yılı Kazanımlar ve Tehditler", **Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E- Dergisi** (2012): 2.

[106] Ayşem Sezer Şanlı, "Türkiye'de 'Alamancı' Almanya'da 'Türk': Araftaki Gurbetçiler", **Türkiye'nin 1960'lı Yılları,** haz. Mete Kaan Kaynar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017): 668-670.

Şekil 12. Müfide İlhan'ın Almanya'da Türk işçilerin çocuklarıyla çekilen fotoğrafı

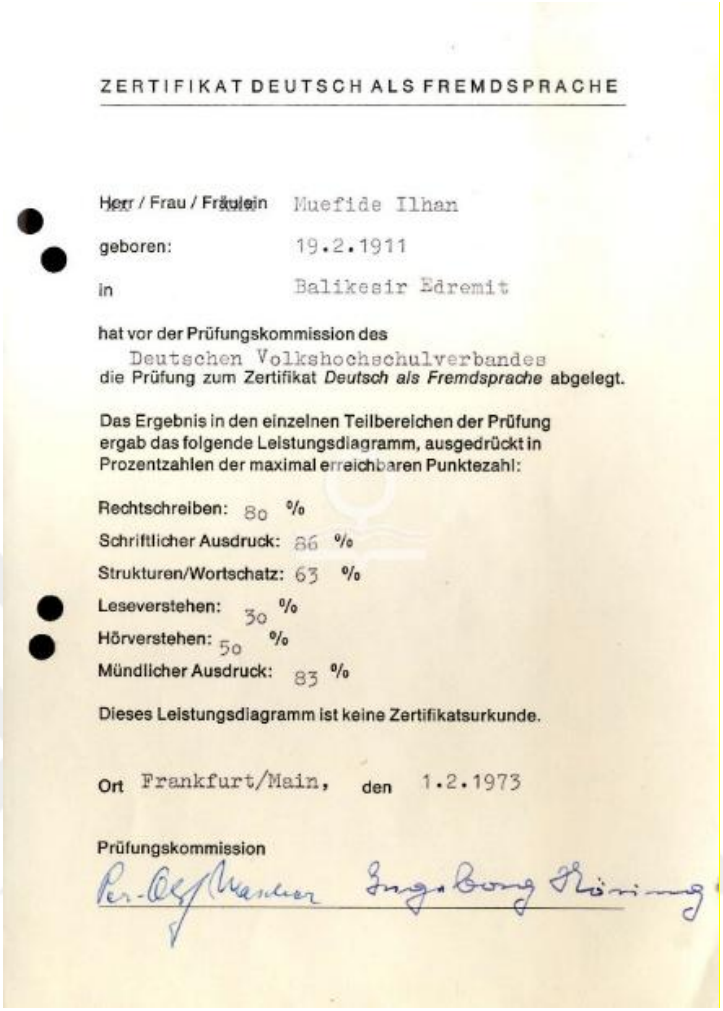

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_009_839.

Başlangıçta geçici olduğu düşünülen bu göç hareketi zamanla kalıcı hale gelmiştir. Türkiye'den 1960 yılının başında başlayan işçi göçünü, eşlerin ve çocukların göçü izlemiş ve Almanya'da Türklerin sayısı oldukça artmıştır. Bu dönemde, Almanya'ya giden Türk işçiler ve aileleri yepyeni bir hayata başlıyor, yeme-içme, tuvalet gibi Türkiye'den farklı olan koşullara uyum sağlamaya çalışıyor ve bir diğer yandan da yabancı dil problemi ile uğraşıyorlardı[107]. Almanya'ya yoğun Türk göçünün yaşandığı sıralarda giden Müfide İlhan, Türkiye Konsolosluğu'ndan gelen teklif üzerine, ülkeye yeni gelen Türklerin iş bulmalarına yardım eden bir kurumda çalışmaya başlamış[108] ve 1969-1973 arasında işçi ailelerine danışmanlık yapmıştır[109].

[107] Şanlı, **age**, 673.
[108] Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme
[109] Müfide İlhan'ın Berlin Kreuzberg Bezirk'inde yabancı öğretmen olarak öğretmen arkadaşlarının oylarıyla GEW listesinden 3 yıl süreyle Personalrat (Personel Danışmanı) seçilmiş olduğu için yaptığı konuşma metni, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_006_524.

Şekil 13. Frankfurt'ta Müfide İlhan'a verilen Almanca okuma, yazma ve dinleme gibi becerilerinin yazıldığı 1 Şubat 1973 tarihli yabancı dil sertifikası

ZERTIFIKAT DEUTSCH ALS FREMDSPRACHE

Herr / Frau / Fräulein Muefide Ilhan

geboren: 19.2.1911

in Balikesir Edremit

hat vor der Prüfungskommission des
Deutschen Volkshochschulverbandes
die Prüfung zum Zertifikat *Deutsch als Fremdsprache* abgelegt.

Das Ergebnis in den einzelnen Teilbereichen der Prüfung ergab das folgende Leistungsdiagramm, ausgedrückt in Prozentzahlen der maximal erreichbaren Punktezahl:

Rechtschreiben: 80 %
Schriftlicher Ausdruck: 86 %
Strukturen/Wortschatz: 63 %
Leseverstehen: 30 %
Hörverstehen: 50 %
Mündlicher Ausdruck: 83 %

Dieses Leistungsdiagramm ist keine Zertifikatsurkunde.

Ort Frankfurt/Main, den 1.2.1973

Prüfungskommission

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_008_688.

1970-1973 yılları arasında Berlin'de Türk işçilerinin amiri olarak TÜRKDANİŞ tesisinde çalışan İlhan'a İşçi Refahı (Arbeiterwohlfahrt) adlı dernek, "özenle, bağlılıkla ve empatiyle" kendisine verilen görevleri yerine getirdiği için teşekkür etmiştir[110]. Müfide İlhan daha önce Almanya'da yaşadığı için Almancası iyi düzeydeydi. Danışmanlık yaptığı süreçte Türk çocuklarına ders verebileceğine ve Almanca dil bilgisinin ders verecek düzeyde olduğuna dair sertifikalar almış[111],

[110] Arbeiterwohlfahrt (İşçi Refahı) adlı derneğin Müfide İlhan'a hitaben yazdığı 1973 tarihli teşekkür belgesi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_002_107; 10005_002_167.

[111] James-Kriss İlköğretim Okulu ve Fritzlar Homberg İlköğretim Okulu'nda Türk misafir işçi çocuklarına eğitim verebileceğine dair 28 Ocak 1970 tarihli Almanca belge, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_008_002.; Müfide İlhan'a ait 1 Şubat 1973 tarihli Almanca dil sertifikası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan

böylece Türk çocuklarının Almanya'ya adaptasyon sürecine ve dil öğrenmelerine önemli bir katkıda bulunmuştur.

İlhan'ın danışmanlık ve Türk ailelerin çocuklarına dil öğretme işlerini ne kadar süreyle yaptığı saptanamamıştır. Bu görevinin ardından İlhan, 1974-1976 yılları arasında Ernst-Reuter adlı bir okulda öğretmenlik mesleğini devam ettirmiş, 1977-1979 yılları arasında ise Gustav-Falke İlkokulu'nda çalışmış ve 1980 yılında bu okuldan emekli olmuştur[112].

Şekil 14. Berlin'de Müfide İlhan'ın öğrencileri ile çekilmiş bir fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_004_313.

Emekliliğinin ardından kesin olarak Türkiye'ye dönüş yapan İlhan, 1985 yılında İstanbul'da Mersin Liselileri Derneği ile tanışmıştır. Bu dernek, Mersin'deki liselerden mezun olan ve yüksek öğrenim amacıyla İstanbul'a gelen öğrencilere destek olmak, maddi zorluk çeken öğrencilere burs vermek ve Mersin'in kültür ve sanat yaşamına katkıda bulunmak gibi amaçlarla kurulmuştur[113]. Dernektekilerin kendisine

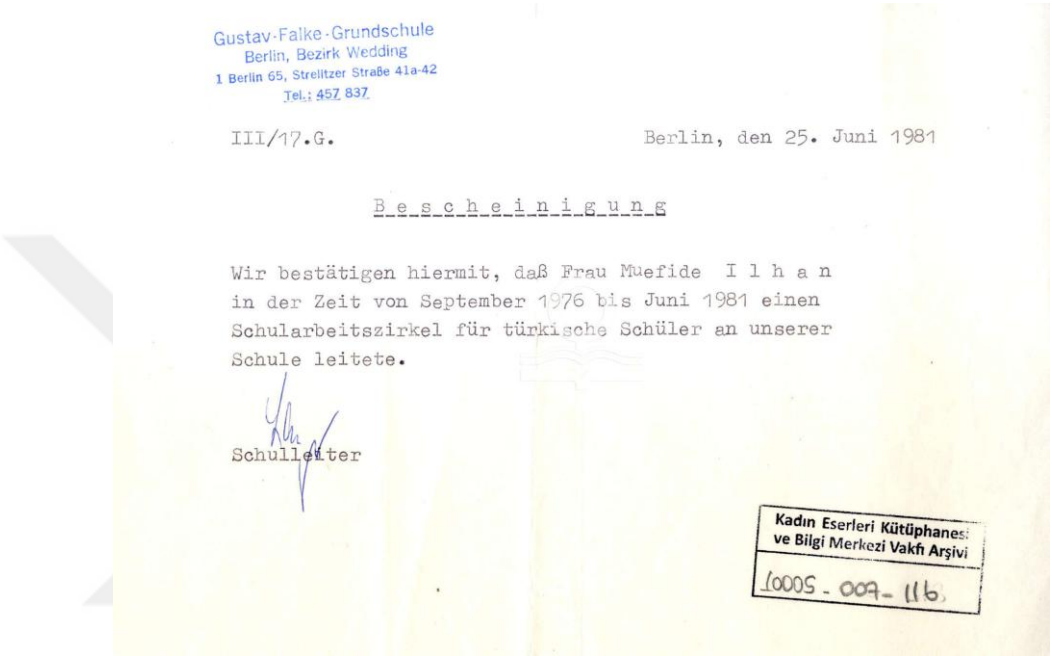
Özel Arşivi, No. 10005_005_012.; Müfide İlhan'a Eğitim Senatosu tarafından gönderilen ulusal lise sertifikasını almaya hak kazandığına dair 6 Şubat 1973 tarihli Almanca belge, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_009_024.

[112] Müfide İlhan'a ait tarihsiz Almanca mesleki özgeçmiş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Koleksiyonu, No: 10005_009_009.; Müfide İlhan'a Türk Öğrenciler için bir okul çalışma grubuna liderlik ettiğinin teyit edildiği Gustav-Falke İlkokulu tarafından verilen 25 Haziran 1981 tarihli tasdik belgesi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Koleksiyonu, No: 10005_007_116.; Müfide İlhan'ın Ocak 1977'den beri Gustav-Falke İlköğretim Okulu'nda çalıştığına dair sertifika 24 Nisan 1980 tarihli Almanca belge, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Koleksiyonu, No: 10005_009_029.

[113] "Mersin Liselileri Derneği", https://www.mersinliselileridernegi.com/ [12.05.2024].

gösterdikleri saygı ve yakınlıktan memnun olan İlhan derneğe üye olmuştur. Öğrencilere yadım etmeyi isteyen, kültür ve sanat çalışmalarına ilgi duyan ve Mersin ile de yakından bağı bulunan Müfide İlhan, 1990 yılında bu derneğin yönetim kuruluna katılmış ve bir yıl süre ile de derneğin başkanlığını yapmıştır[114].

Şekil 15. Türk öğrencileri için düzenlenen programa katıldığı için Müfide İlhan'a Gustav-Falke İlkokulu tarafından verilen sertifika

Gustav-Falke-Grundschule
Berlin, Bezirk Wedding
1 Berlin 65, Strelitzer Straße 41a-42
Tel.: 457 837

III/17.G. Berlin, den 25. Juni 1981

B e s c h e i n i g u n g

Wir bestätigen hiermit, daß Frau Müefide I l h a n in der Zeit von September 1976 bis Juni 1981 einen Schularbeitszirkel für türkische Schüler an unserer Schule leitete.

Schulleiter

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi
10005 - 007 - 116

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_005_459.

3.2. Siyasi Hayatı

Müfide İlhan'ın Mersin'deki siyasi hayatı 1946 yılında başlamış ve 1954 yazında sona ermiştir. 1946'da DP saflarına katılan Müfide İlhan, 1950'de belediye başkanı olmuş ve bu görevini yalnızca on beş ay gibi kısa bir süre yapabilmiştir. Türkiye siyasetinde çok partili yaşama geçilmiş olmasına karşın erkek üstünlüğünün sürdüğü politik hayat içinde kalabilmek adına Müfide İlhan ciddi bir uğraş vermiştir. Başkanlığının sonrasında DP'den de ayrılıp Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin kurucu isimlerinden biri olmuş, tüm siyasi partilerin karşısında bağımsız bir şekilde siyaset yapmaya devam etmiştir. Cemiyetin bağımsız milletvekili adayı olan İlhan 1954 seçimlerinde seçilememiş, bu kaybedişin ardından Mersin'deki siyasi hayatının sonuna gelmiştir. Daha sonra eğitimcilik yapmaya devam etmiş fakat zaman zaman

[114] Ünal, **age**, 49.

yeniden siyasete girme girişimlerinde bulunmuştur. İlhan, bu girişimlerin hiçbirinden başarılı bir sonuç elde edememiştir.

3.2.1. Belediye Başkanlığı Dönemi

Müfide İlhan, yedi yıl Afganistan'da kaldıktan sonra 1946 senesinde eşiyle birlikte eşinin memleketi Mersin'e gelmiştir. Mesleki bilgilere ve ihtisasa sahip olmasının yanı sıra "herkese karşı nazik ve dürüst olduğu için" Mersinlilerin sevgi ve saygısını kazanmış olan Faruk İlhan'ın memleketi Mersin'e tayin olması memnuniyetle karşılanmıştır[115]. Hatta Faruk İlhan memleketinde o kadar iyi tanınan bir karakterdir ki *Yeni Mersin* yazarı Bekir Uluğ onun için bir şiir bile yazmıştır:

> İyilik dürüstlük mirastır babasından
> Kötülük denen şeyi atarak kafasından
> Fazilet ve insanlık gönlüne mihrap olmuş
> İnsanlığın izinde yürüyor Faruk İlhan[116].

Faruk İlhan Mersin'de doktorluk hayatına devam ederken Müfide İlhan'ın siyasi hayatı başlamıştır. DP, İçel'de teşkilatlanırken ilk olarak Faruk İlhan'a teklif götürmüş ancak Faruk İlhan bu teklife olumlu bakmamıştır. Ardından aynı teklifi alan Müfide İlhan, DP saflarından siyasete girmeyi kabul etmiştir.

3.2.1.1. Demokrat Parti'nin Mersin'de Teşkilatlanması ve Müfide İlhan'ın Partiye Girişi

1939-1945 arasında devam eden İkinci Dünya Savaşı -savaşa katılmamış olsa da- Türkiye siyasetini ve ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etkiler Türkiye'de çok partili hayata geçişte ve iktidarın el değiştirmesinde de etkili olmuştur. Bu noktada CHP'nin seçim mağlubiyetinin nedenleri bir bakıma DP'nin galibiyetinin sebepleri olarak okunabilmektedir. DP seçim çalışmalarında savaş esnasında CHP'ye karşı oluşan olumsuz tepkileri kendi avantajına çevirmeyi başarmıştır. Siyasi ve ekonomik konular ile ilgili kararlardan dini konulara, köylerde vergi toplanmasından karne ile girilen ekmek kuyruklarına kadar hayatın birçok alanında CHP artık halk arasında bir baskı unsuru olarak görülmekteydi. DP ise bunun farkında olarak seçim çalışmalarında CHP'nin o dönemki olumsuz imajının üzerine gitmiştir. Bu yüzden de "Yeter! Söz milletindir" sloganıyla yola çıkarak ekonomik ve siyasal konularda belli bir

[115] "Faruk İlhan", **Yeni Mersin**, 6 Eylül 1950, 2.
[116] Bekir Uluğ, "Portrelerden: Faruk İlhan", **Yeni Mersin**, 14 Kasım 1950, 2.

yumuşamayı hedeflediğini işaret etmiştir[117]. DP'nin bu seçim sloganı ve hedeflediği yumuşama politikası halkta karşılık bulmayı başarmıştır. Mayıs 1950 seçimlerinde halkın desteğini alan DP'nin iktidarı, aynı yıl yapılan yerel seçimlerde artırdığı oy oranı ile pekişmiştir.

7 Ocak 1946 günü CHP'den ayrılan Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Mersin Milletvekili Refik Koraltan tarafından kurulan DP, kuruluşunun hemen ardından tüm yurtta teşkilatlanma çalışmalarına başlamıştır. DP, büyük bir titizlikle yürütülen teşkilatlanma çalışmalarını aceleye getirmek istememiştir[118]. "Ağır ve dikkatli olmalarına rağmen" ilk müteşebbis heyetin kurulduğu tarihten itibaren kısa bir süre içinde on altı il merkezinde, otuz altı ilçede ve bucaklarda müteşebbis heyetleri kurulmuştur[119]. DP, 1946 yılının Haziran ayı başlarında 34 il ve 160 ilçede örgütlenmiştir[120].

Yapılan çalışmalar neticesinde DP Mersin Teşkilatı, Müteşebbis Heyet tarafından 18 Şubat 1946'da kurulmuştur[121]. Müteşebbis Heyet, Çankaya Ticarethanesi sahibi Fahri Merzeci, eski Milletvekili Hamdi Ongun, Doktor Muhittin Omayer, Turyağ Fabrika Müdürü Faruk Ül, Çiftçi Fevzi Kutay, Yüksek Mühendis Emrullah Aksu'dan meydana gelmiştir. Teşkilatın kurulması sonrasında DP saflarından gelen teklif ile birlikte İlhan, DP'ye katılmış ve teşkilatta İl İdare Kurulu Üyesi olarak yerini almıştır[122].

---

[117] Anıl Varel, Elli Yıllarda Muhalefet: Hükümete Yönelik Temel Eleştiriler ve DP Karşısında CHP'nin İdeolojik Konumlanışı, **Türkiye'nin 1950'li Yılları,** haz. Mete Kaan Kaynar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019): 214-215.

[118] Celal Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes**, der. İsmet Bozdağ (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1986), 49.

[119] "Celâl Bayar'ın demeci, Demokrat Partinin karşılaştığı bazı manasız zorluklar", **Cumhuriyet**, 14 Mart 1946, 1.

[120] "Celâl Bayar'la mülâkat", **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1946, 2.

[121] Mehmet Pınar, **Cumhuriyet Döneminde Mersin ve İçel'de Siyasi Hayat (1923-1950)** (İstanbul: Hiperyayın, 2018), 429.

[122] Pınar, **age**, 430.

Şekil 16. Müfide İlhan'ın Mersin'de belediye seçimleri için açık havada yaptığı konuşma sırasında çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_004_313.

Müfide İlhan, Mustafa Kemal Atatürk'ü çok seven ve onun ilkelerine bağlı bir kadın olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Bu durumda, Müfide İlhan'ın Atatürk'ün kurucusu olduğu CHP'den siyasete atılması beklenebilirdi. Ancak Müfide İlhan siyasete ilk adımını CHP'den atmadığı gibi daha sonraki siyasete giriş denemelerini de CHP'den yapmamıştır. İlhan'a göre, CHP senelerdir yönetimde olsa da uyguladığı politikalar Türkiye Cumhuriyeti'ni ileriye taşımıyordu[123]. Bu nedenle CHP saflarından siyasi yaşama girmemesinin birinci nedeni CHP'nin yaptığı politikayı onaylamaması olabilir. Bir başka nedenin ise CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve amcası Çakmak arasında yaşandığı iddia edilen çekişmeler olabilir. Buna göre, İnönü ile Fevzi Çakmak arasında bir rekabet durumu söz konusuydu ve bazı kırgınlıklar yaşanmıştı[124]. Zira, Adnan Çakmak'ın aktardığına göre, İsmet İnönü Fevzi Çakmak'ı zamanından önce

[123] Can Dündar'ın Müfide İlhan ile röportajı, 1995.Bu görüşmenin hangi günde yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. 1995 yılının aralık ayında Gazeteci Can Dündar'ın İlhan ile gerçekleştirdiği bu görüşme herhangi bir basın yayın organında yayımlanmamıştır. Görüşmenin MP3 formatındaki kaydı Simla İlhan tarafından İlhan ailesinin kişisel arşivinden çıkarılarak tarafıma ulaştırılmıştır. Makalenin devamında bu görüşme Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995 olarak dipnotta gösterilecektir.
[124] Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme.

emekli etmek istemiş[125], emekli olmayacaksa "kendi tahakkümü altında bulunup" CHP'den milletvekili olmasını teklif etmiş[126], İkinci Dünya Savaşı esnasında Çakmak'ın İnönü'ye yardımlarının ardından İnönü, "artık ona ihtiyacı kalmadığı için" görüşmeyi kesmiştir[127]. Fevzi Çakmak, İnönü'nün ve etrafındaki kişilerin Çakmak daha hayatta iken onu unutturmaya çalıştıklarını, fotoğraflarının bazı yerlerden kaldırıldığını, adı "Çakmak" olan yerlerin adlarının değiştirildiğini anlatmıştır. İlhan'ın kardeşi Adnan Çakmak, Mareşal adına yapılan cenaze töreninin dahi "umulduğu" şekilde olmadığını ve "alelacele" bir şekilde cenazesinin Eyüp'te bulunan aile kabristanına götürüldüğünü iddia etmiştir[128]. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda İlhan, İnönü'ye bu açıdan kırgınlık duymuş ve bu nedenle de CHP'ye dahil olmak istememiş olabilir. Fakat şunları da özellikle eklemek gerekir ki, yapılan araştırmalara göre, İlhan'ın İnönü'nün şahsı için herhangi olumsuz denebilecek bir ifadesine rastlanmadığı gibi CHP'nin İlhan'a yapmış olduğu herhangi bir teklife de rastlanmamıştır.

Müfide İlhan, DP'nin "Söz milletin!" sloganına inandığı için siyasete atıldığını söyleyerek DP'ye girişine şu açıklamayı getirmiştir:

> 40 yaşında, 7 çocuk anası olan bir kadın olarak Cumhuriyet'in kalkınmasında faydalı olacağıma inandığım için siyasete atıldım. Hepimizin işin bir ucundan tutması gerekiyordu. Ben de DP'ye, "söz milletin" sloganına inanarak girdim. Celal Bayar başta olmak üzere parti yetkilileri Türkiye'yi kalkındıracaklarını ve bu hamlenin içinde beni de görmek istediklerini belirttiler[129].

Ek olarak, Celal Bayar ve Fuat Köprülü'yü yakinen tanıyan İlhan, DP'ye girmesinde bu tanışıklığın etkisinin olduğundan, bu iki isme güvendiği için partinin de samimiyetine inandığından, bunun DP'ye katılmasında önemli bir etken olduğundan bahsetmiştir[130].

---

[125] **Mareşal Fevzi Çakmak Açıklıyor-Mustafa Kemal Paşa'yı Kurşuna Dizilmekten Nasıl Kurtardım?**, haz. Murat Sertoğlu (İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları, 2016), 25-26.
[126] Sertoğlu, **age,** 95.
[127] Sertoğlu, **age,** 93.
[128] Sertoğlu, **age,** 126-127.
[129] Ünal, **age**, 27.; Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.
[130] "Şahıs Peşinde", **Mücadele**, 23 Şubat 1954, 1-2.

Şekil 17. Mersin Belediye Başkanı Müfide İlhan, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve İçel Valisi Şakir Canalp'ın beraber çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_004_276.

Müfide İlhan'ın siyaset anlayışına bakıldığında, İlhan'ın "partici" bir kadın olmadığı, Türkiye siyasetine farklılık getireceğine inandığı yerde durduğu söylenebilir. Aile mensuplarının tanıklıklarına göre Müfide İlhan uzun süre iktidarda bulunan CHP'nin faaliyetlerini artık tasvip etmediği için DP'ye girmeye karar vermişti[131]. İlhan bu anlayışını ortaya koyduğu şu açıklamayı yapmıştır:

> Neden bu partiler Atatürk'ün kurduğu bu devleti daha ileriye götürmek ve millete daha iyi bir hayat düzeni kurmak için yarışmıyorlar. Bugünlerde son konuşmalarımda hep şunları söylerim. Sen-ben yok, bizler varız, hakikati ararız. Karanlığı boğar da nurlu ufka dalarız. El ele vermek gerek[132].

[131] Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme
[132] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.

Şekil 18. Müfide İlhan adına Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi için düzenlenmiş 20 Haziran 1949 tarihli delegasyon kartı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_003_259.

3.2.1.2. Müfide İlhan'ın Belediye Başkanlığı Dönemi

DP, 1950 yılında iktidara geldikten sonra seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte belediye seçimleri için çalışmalara başlamıştır. Mersin, DP için büyük seçim çalışmalarının yapıldığı kentlerden biri olmuştur. Müfide İlhan, Mersin'deki seçim çalışmalarında ön cephede yer almış ve İlhan'ın konuşmacı olarak katıldığı bir seçim mitinginde üç bin kişi hazır bulunmuştur[133].

İlhan, Mersin'de, özellikle köylüler tarafından sevilen ve "at bulursa at, eşek bulursa eşekle"[134] köy köy dolaşıp halkın arasına karışan bir kadındır. *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Nadir Nadi yerel seçim öncesi Müfide İlhan'ı bu özelliği ile gazete sütunlarına taşımıştır. Nadir Nadi, İlhan hakkında *"*Herkes gider Mersin'e biz gideriz tersine. Bu sefer öyle olmadı: Buralarda Müfide Dıblan[135] Hanım adında birçok erkeklere taş çıkartacak kudrette çalışkan bir Demokrat aday daha var. Beygire atladığı gibi köy köy dolaşıyor, teker teker vatandaşın kalbini kazanmağa uğraşıyor. Bu gayretli adaya bilhassa köylü kadınlar hayran," ifadelerine yer vermiştir[136].

[133] Pınar, **age**, 523.
[134] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.
[135] Yazarın Müfide İlhan'ın soyadını yanlış bildiği anlaşılmaktadır.
[136] "Hatay'da muhalefet", **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1950, 2.

Müfide İlhan, belediye başkan adayı olmasının CHP kanadında bir huzursuzluk yarattığını ve kadın olması dolayısıyla kendisine bazı tepkiler gösterildiğini şu cümleleri ile anlatmıştır:

> Demokrat Partiye girip çalıştıktan sonra Halk Partililer bana açık bir mektup yazdılar. 'İşittiğimize göre, Çin'i Maçin'i dolaşmış, bilgili görgülü bir bayanmışsın. Siyaset insanı hırpalar, 7 çocuk sahibi ana olarak neyine lazım. Evinin hatun kişisi, çocuklarının anası ol. Eşek üzerinde köy köy dolaşıyormuşsun' gibi laflar ettiler[137].

Şekil 19. Müfide İlhan'ın Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi'nde çekilen fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_005_410.

İlhan'a yönelik bu eleştiri ile siyasi hayata yeni katılmış olan bir kadına "evinin hatun kişisi, çocuklarının anası" olarak hayatını devam ettirmesi gerektiğinin, onun için en uygun işin bu olduğunun vurgulanmış olduğu görülmektedir. Ayrıca Müfide İlhan'ın bilgili, okumuş, şehirler ve ülkeler gezmiş bir kadın olmasının yeterli olmadığının, çünkü siyasetin "adamı" yıpratan bir iş olduğunun altı çizilmiş ve bu nedenle de siyasetin çocuk sahibi bir kadının yapabileceği bir iş olmadığı da özellikle belirtilmiştir. Bu söylem, Cumhuriyet'i kuran ve inkılaplarla Türkiye'yi baştan aşağı değiştirmeye çalışan CHP'nin 1950'lere gelindiğinde kendi içerisinde bir zihniyet dönüşümü gerçekleştirememiş olduğunun bir göstergesi olarak okunabilmektedir. Bu

[137] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.

eleştirilerin gösterdiği üzere, toplumda siyaset halen sadece erkeklerin yapabileceği bir iş olarak görülmeye ve bununla bağlantılı olarak da İlhan'a toplumdaki geleneksel yeri cinsiyeti üzerinden hatırlatılmaya devam etmiştir.

DP, 3 Eylül 1950'de gerçekleştirilen yerel seçimlerde tüm Türkiye'de büyük bir zafer kazanmıştır. CHP'nin yönettiği 600 belediyeden 560 tanesi bu seçim sonucunda DP'ye geçmiştir[138]. Müfide İlhan'ın da katılım gösterdiği seçim çalışmalarının sonucunda DP Mersin'de de seçimi kazanmış ve bu başarının elde edilmesinde İlhan'ın kayda değer bir çabası olmuştur. Seçimin ardından Belediye Meclis Üyeleri başkanlık için en uygun kişi olarak Müfide İlhan'ı görmüş ve kendi aralarında yaptıkları oylama ile onu belediye başkanı olarak seçmişlerdir.

Bu noktada kısaca dönemin 1930 tarihli Belediye Kanunu'na göz atmak yerinde olacaktır. Bu kanun ile beraber Osmanlı döneminden devralınan ve zamanla değişikliklere uğrayan yasalar ile düzenlenen yerel temsilin kapsamının genişletilmiş olduğu görülmektedir[139]. Buna göre seçme yaşı 18, seçilme yaşı 25 olarak düzenlenmiş, daha önceden seçimlerde oy kullanabilmek ve aday olabilmek için ödenen emlak vergisini ödeme şartı kaldırılmıştır. Ayrıca kanunun 13. maddesinde 'Hemşeri hukuku' ayrıca ele alınmış ve "Her Türk, nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin hemşerisidir. Hemşerilerin belediye ile ilgili olarak seçimlerde oy vermeye, belediye idaresine iştirake ve belde idaresinin devamlı yardımlarından istifadeye hakları vardır" denilmiştir[140].

1930 Belediye Kanunu'na göre gerçekleştirilen 1950 yerel seçimlerinde o dönemde "belediye reisi" olarak adlandırılan belediye başkanı, Belediye Meclis Üyeleri arasından seçilmiştir[141]. Belediye başkanını seçecek olan Belediye Meclisi Üyeleri ise hemşerileri tarafından ve dört yıl süreyle seçilmekteydi. Belediye Meclis Üyesi seçilebilmek için Türk olmak, Türkçe okur-yazar olmak, seçimler başlamadan son altı ay içerisinde beldede yaşıyor olmak, 25 yaşını bitirmiş olmak, ağır hapis cezasına çarptırılmamış olmak, kamu hizmetlerinden men edilmiş olmamak, subay, asker,

---

[138] Ahmad, **age**, 74.

[139] Tarkan Oktay, "1920-2020 Döneminde Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", **Medeniyet Araştırmaları Dergisi,** s. 2 (2020): 178-179.

[140] "Belediye Kanunu (1580 S.K.)", **Resmî Gazete,** 1741 (Nisan 1930): 1-20.

[141] Reis intihabı: Madde 89 — "Belediye reisleri meclisten veya bu kanuna göre intihap olunmak hakkını haiz olmak üzere hemşeriler içinden veya hariçten dört sene için gizli rey ile aza adedi mürettebinin ekseriyeti ile meclis tarafından intihap olunur." Bkz. "Belediye Kanunu (1580 S.K.)", **Resmî Gazete,** 1741 (Nisan 1930): 1-20.

jandarma, askeri memur, polis olmamak, belediyeye ait herhangi bir iş için sözleşme yapmış olmamak gibi koşulları yerine getirmek gerekmekteydi. Bu koşullar altında bir araya gelen Belediye Meclis Üyeleri reislik için en uygun adayı belirliyor ve aralarında seçtikleri kişiyi başkanlık koltuğuna oturtuyorlardı. Başkan seçimi vilâyet merkezi belediyelerinde İçişleri Bakanlığı'nın ve Cumhurbaşkanı'nın tasdiki ile kesinleşmekteydi[142]. Müfide İlhan'ın başkanlığı da bahsi geçen bu prosedüre uygun olarak 4 Ekim 1950 tarihinde onaylanmış ve kesinleşmiştir[143]. 1963 yılında yapılan değişikliğe kadar, Türkiye'de bu iki dereceli seçim sistemi uygulanmış, seçmenler Belediye Meclis Üyelerini, onlar da belediye başkanını seçmişler; 27 Temmuz 1963 tarihinde belediye seçimlerini düzenleyen yasa ile bu sistem değişmiş ve belediye başkanları doğrudan halk tarafından seçilmeye başlanmıştır[144].

Türkiye'de bir ilke imza atmış olan Müfide İlhan'ın belediye başkanı olması yalnızca yerelde değil aynı zamanda ulusal gazetelerde de ilgi ile karşılanmıştır[145]. Müfide İlhan'ın belediyeciliğe yaklaşımına genel olarak bakıldığında, belediye başkanlığını bir evi yönetmeye benzettiğini söylemek mümkündür. Ona göre, bir kent o şehirde ikamet edenlerin müşterek yuvasıydı, bu nedenle kadınların şehir meclislerinde görev almaları önem taşımaktaydı. Çünkü kadınlar o şehrin sakinlerinin sağlık ve huzurunu bir annenin titizliği ile düşünebilirlerdi. Kadınlar yuva yapan dişi kuşlardı ve bu kadınlar Mersin'i güzel bir yuvaya dönüştürebilecek, kentin gelir-gider dengesini iyi bir biçimde yönetebilecek olan kişilerdi[146]. Bu söylemleri göz önünde bulundurulduğunda İlhan, kadınların geleneksel görevlerini siyasi düşünceleri ile harmanlamış ve bir şehrin yönetiminde fark yaratabilecek olanların kadınlar olduğunu dile getirerek belediyecilik hakkındaki anlayış farkını bu şekilde ortaya koymuştur. Onun bu söylemi aslında onun kadınlara biçilen geleneksel rolleri kamusal yaşamına

---

[142] **Resmî Gazete,** 1741 (Nisan 1930): 1-20.

[143] Mersin Belediye Başkanlığına seçilen Müfide İlhan'ın Başkanlığının onaylanması, 4 Ekim 1950, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, No. 30-11-1-0 / 218-37-9.

[144] Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları, 2008), 104.
1963 yılında Belediye Kanunu'nda değişiklik yapılmış ve belediye başkanlarının tek dereceli seçim sistemi ile doğrudan halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Bkz. "Belediye Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair Kanun (307 S.K.)", **Resmî Gazete,** 11465 (Temmuz 1963): 9. Yapılan düzenleme ile doğrudan halk tarafından seçilen ilk kadın belediye başkanı 1968 senesinde Leyla Atakan olmuştur. "İzmit'ten bir Leyla Atakan geçti…", https://www.kocaelikoz.com/haber/19158016/izmitten-bir-leyla-atakan-gecti [11 Şubat 2024].

[145] "Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanı-Mersin Belediye Başkanlığına Bn. Müfide İlhan seçildi", **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1950, 1.; "Müfide İlhan ittifakla Belediye Başkanı seçildi", **Yeni Mersin**, 9 Eylül 1950, 1-2.; "İlk kadın belediye reisimiz", **Akşam**, 8 Eylül 1950, 1.; "Adana, Mersin, Tarsus ve Ceyhan'da Belediye Başkanları seçimi yapıldı", **Yeni İstanbul**, 9 Eylül 1950, 1.

[146] **Akşam**, 8 Eylül 1950.; **Cumhuriyet**, 11 Eylül 1950, 1-2.

entegre ettiğinin bir göstergesi olarak okunabilmektedir. Daha önceki dönemlere bakıldığında başka kadınların da benzer düşüncelerinin olduğu görülmektedir. Örneğin bu tarz bir söyleme TKB'nin 1927-1935 yılları arasında başkanlığını yapmış olan Latife Bekir'in bir ifadesinde de rastlamaktayız. Bekir "Belediyecilik her şeyden evvel büyütülmüş bir ev idaresi demektir" açıklamasında bulunarak kadınların belediye seçimlerine katılması kazanımını -Müfide İlhan gibi- kadının geleneksel rollerinin uzantısı olarak değerlendirmiştir[147].

Şekil 20. Bir tören esnasında Müfide İlhan'ın Demokrat Parti çelengini taşırken çekilen fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_008_719.

Kızlarının anlattığına göre, İlhan görevini bu anlayışının titizliği ile yapmaya çalışmıştır. Sabah çok erken saatlerde, henüz çocukları uyanmadan, mesaiye başlayarak kentin sokaklarını dolaştığını, yağmur yağdığı günlerde şehri su basmasın diye rögar kapaklarını kendi elleriyle temizlediğini ve Toptancı Hali'ne giderek

[147] Yaraman, **age,** 67.

ürünleri kontrol ettiğini, kurulan pazarı zabıta eşliğinde dolaştığını kızlarından öğrenmekteyiz[148]. İlhan'ın başkanlık görevine başlayınca yaptığı ilk faaliyetlerinden biri de seyyar satıcıların ve esnafların durumları ile ilgili bazı kararları yürürlüğe koymak olmuştur. Sürekli olarak Mersin'in kent sakinlerinin ortak yuvası olduğu için kurallara uyularak temiz tutulmasının elzem olduğunu hatırlatan İlhan, bu kuralları çiğneyen kişilere Belediye Meclisi'nin belirlemiş olduğu cezaları uygulamıştır.[149]. Aslında Müfide İlhan başkanlık koltuğuna oturunca tek parti döneminde Mersin'in ihmal edilmiş bir şehir olduğunu, dolayısıyla yılların ihmalini ortadan kaldırmanın kolay olmayacağını ancak hemşerileri ile beraber çalışmayı bilen bir belediye başkanı olacağından kısa zamanda başarı elde edeceğinden emin olduğunu söylemiştir[150]. Fakat İlhan başkanlığı süresince kesilen cezalar ve uygulanan tedbirler birtakım tenkitlere neden olunca bir rapor ile konuya açıklık getirme gereğini duymuştur. İlhan, bu cezaların şehirde yaşayanların sağlığı göz önünde bulundurularak Mersin'in temiz tutulması adına verildiğini ifade etmiştir. Ayrıca halkın sağlığını muhafaza etmek için tüm vatandaşların temizlik kurallarına özen göstermesinin gerekli olduğunu söyleyerek kuralları çiğneyenlere 10 lira ile 250 lira arasında bir ceza uygulanacağını dile getirmiştir. Ceza verilen bazı davranışlar hakkında da örnek veren İlhan, sokağa tüküren kişilere 10, dükkanda satışa sunulan ürünlerin üzerine fiyat koymayanlara 25, fazla yolcu taşıyan toplu taşıma vasıtalarına 50 lira ceza uygulandığını söylemiştir[151]. Belediyenin temizlik adına vermiş olduğu bu cezalardan şikayet edenlerin yanı sıra belediyenin yaptığı temizlik uygulamalarını beğenmeyen ve yetersiz bulanlar da olmuştur. *Yeni Mersin*'de kentin temiz olmadığı, belediyenin hijyen konusunda az çalıştığı, belediyede temizlik ile alakalı sağlıklı bir sistemin oturtulmasıyla beraber belediye başkanı Müfide İlhan'ın da "zabıta memurunun vazifesini paylaşmasına ve çöpçülük yapmasına lüzum kalmayacağı" yazılmıştır[152]. Oysa *Yeni Mersin* gazetesi yerel seçimler sırasında İlhan'ı belediye başkanlığı için en uygun aday olarak gösterirken "belediye odasında sadece evrak işleri ile meşgul olmayacak biri" olduğu için seçilmesi gerektiğini yazmıştır. Ancak İlhan, bu beklentilere uygun davranmaya

[148] "Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanının öyküsü", **Hürriyet**, 11.03.2004, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-ilk-kadin-belediye-baskaninin-oykusu-208835 [01.11.2020].; Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme.
[149] "Yollar ve Seyyar Satıcılar", **Yeni Mersin**, 14 Eylül 1950, 2.
[150] A.İ.A., "Mersin'in ve memleketin ilk kadın Belediye Başkanı ile görüşme", **Son Posta**, 24 Eylül 1950, 6.
[151] "Aziz hemşerilerim", **Yeni Mersin**, 7 Ocak 1951, 3.
[152] Şeref Gökçel, "Belediyemiz", **Yeni Mersin**, 12 Nisan 1951, 1-2.

çalıştığında bir takdirle karşılaşmanın aksine hoşnutsuzluk ve eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır.

Şekil 21. Müfide İlhan'ın halka konuşma yaptığı esnada çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_008_736.

Bu eleştiriler esasen Müfide İlhan'ın erkenden kalkıp şehirde genel bir denetleme yapmasına yönelikti. Bu mesele hakkında *Akşam* gazetesinde yer alan habere göre, esnafı ve sokakları denetlemek için sabahın erken saatlerinde kenti dolaşan İlhan, hem esnafa çok fazla ceza kesiyor hem de bu denetlemeler yüzünden belediyedeki mesaisine geç kalıyordu. Haberde ek olarak İlhan'ın görevinde fazla sert davrandığından ve şehrin kurallarına uymayan kişilere kesinlikle imkân tanımadığından bahsedilmiştir[153]. Gazetenin bu ifadeleri çelişkili gibi gözükse de haberin alt metinde İlhan'a yönelik bir eleştiri de okunabilir. Müfide İlhan'ın belediyecilik anlayışına göre, bir başkan şehrin temizliğinden birinci derece sorumlu olan kişidir ve başkanlık süresince de şehrin temizlik denetimlerini bizzat kendisi yapıp kurallara uymayanları cezalandırmaktan geri durmamıştır. İlhan'ın basındaki temsiliyeti kısmında da değinileceği üzere, *Akşam* gazetesinin İlhan'a olan yaklaşımı genel olarak olumsuzdur. Gazetenin şehrin temizliği ile ilgi yaptığı haberdeki bu ifadeler, onun işini ciddiye almasının yanı sıra kendisinden belediyeye tam mesai saatinde gelen bir başkan olmasının beklendiği, bazı fırsatçılık yapanlar olsa dahi bunu

[153] "Mersin Belediye reisi ilk defa ağlamıyor!", **Akşam**, 28 Mayıs 1951, 5.

görmezden gelebileceği, aksini yapmasının ise Belediye Meclisi içerisinde kendisine bir muhalefet oluşturduğunu göz önünde bulundurması gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Şehrin yönetimini CHP'den devralan Müfide İlhan, göreve başlayınca şehrin yollarını düzenlemek için çalışmalar yapmaya başlamıştır. CHP dönemindeyken belediye adına yapılmış olan borçların ödenmesini sağlayan İlhan, yurt dışından yangın arazöz makineleri satın aldırmıştır[154]. İlhan, başkanlığının ilk zamanlarında bu işler ile ilgilenirken, Londra'daki uluslararası bir belediyecilik kongresine davet edilerek kongreye gitmiştir. İlhan'ın bu ziyareti ulusal gazetelerde önemli bir yer tutmuştur[155]. Müfide İlhan, İngiltere'ye gittiğinde kendisini tebrik ettiğini anladığımız Plymouth Belediye Başkanı Bayan J. Marshall'a bir mektup yazmış ve mektubunda Londra'daki Bayındırlık ve Belediye Hizmetleri Kongre ve Sergisine katılmak için İngiltere'ye geldiğini ve bu fırsattan yararlanarak İngiltere'deki yerel yönetim idaresi ve diğer belediye faaliyetleri hakkında kişisel olarak bilgi sahibi olmayı umduğunu, bu nedenle de Bayan Marshall'ı ziyaret etmek istediğini yazmıştır. Bu mektup İngiltere'de *Western Morning News* adlı gazetede yayımlanmıştır[156]. Ancak İlhan'ın bu mektubuna bir cevap gelip gelmediği ve görüşmenin gerçekleşip gerçekleşmediği teyit edilememiştir.

İlhan, Londra dönüşü geldiği İstanbul'da *Akşam* gazetesine verdiği röportajda Londra'daki belediyelerin işleyişinin Türkiye'den çok farklı olduğunu ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı olduklarını, bunu isabetli bir işleyiş olarak gördüğünü ancak bir aylık sürenin bir şehri yakından tanımaya yeterli olmadığını ifade etmiştir. Devamında İlhan'a Mersin'de döndüğünde neler yapacağı sorulunca Mersin'de ilk iş olarak yollarla sonra mezbaha ile meşgul olacağını söyleyerek "bu arada Adana, Tarsus ve Mersin'in iştirakiyle kurulan 14 milyon liralık şirketin Kadıncık'ta yaptıracağı

[154] Pınar, **age**, 526.
[155] "Belediye Başkanımız İngiltere'ye gidiyor" **Yeni Mersin**, 2 Kasım 1950, 1.; "Londra Belediyecilik kongresi Türk delegesi", **Zafer**, 10 Kasım 1950, 2.; "Kadın Belediye Reisimiz Londra'ya gitti", **Milliyet**, 12 Kasım 1950, 2.; "Müfide İlhan'ın radyo konuşması", **Milliyet**, 25 Kasım 1950, 3.; "Belediye Başkanımız B.B.C den dün hemşehrilerine hitap etti", **Yeni Mersin**, 28 Kasım 1950, 1-2.; "Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı İstanbul'da", **Yeni İstanbul,** 11 Kasım 1950, 3.; "İlk kadın belediye reisi", **Yeni İstanbul,** 13 Aralık 1950, 2.; "Mersin Belediye Başkanı Londra'dan döndü", **Akşam**, 14 Aralık 1950, 5.; "Mersin Belediye Başkanı İngiltere'den yurda döndü", **Zafer**, 15 Aralık 1950, 4.; "Belediye Başkanımız Müfide İlhan dün şehrimize geldi", **Yeni Mersin**, 21 Aralık 1950, 2.
[156] "Turkish Lord Mayor to Ald. Mrs. J. Marshall", **Western Morning News**, 20 Kasım 1950, 3.

Hidroelektrik[157] santral işimiz de vardır" demiştir[158]. İstanbul'dan sonra Ankara'ya giden İlhan, Refik Koraltan ve Celal Bayar'ı ziyaret etmiş ardından da *Zafer* gazetesine bir röportaj vermiştir. Konuşmasında, kongrede özellikle yol inşaatında ve temizlik işlerinde kullanılan araçların ilgisini çektiğini ve araçları fotoğrafladığını, bunları Belediye Meclisi'ne sunacağını, yeni belediye bütçesinin bunları temin etmek için yeterli olacağını ifade etmiş ve Londra'da edindiği tecrübelerden Mersinlileri elinden geldiği kadar faydalandırmayı istediğini sözlerine eklemiştir[159]. Yapacağı işlerin planlarıyla yurda dönen İlhan, Mersin'e gittiğinde Belediye Meclisi'nde kendisine karşı oluşan bir muhalefet ile karşılaşmıştır[160].

Yirmi gün olan izin süresini aşan İlhan'ın bu durumu, Meclis üyeleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Onlara göre, İlhan'ın izin süresini aşmış olması Belediye Meclis üyelerine karşı yapılan bir saygısızlıktı. Bu eleştiri karşısında Müfide İlhan, birtakım tesisleri görmek için Londra'da biraz daha fazla kalmayı istediğini, bu nedenle izin müddetini uzatmak için uğraştığını, fakat Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından gerçekleştirilecek olan izin verme süresinin uzadığını ifade etmiştir. Ayrıca erken bir zamanda Türkiye'ye geri gelmek için niyetlendiğinde ise bilet bulmakta sorun yaşadığını ve bu durumları da Mersin Valiliği'ne zaten bildirmiş olduğunu, Belediye Meclisi'nin bu nedenlerden dolayı kendisine anlayış göstermesini dilediğini dile getirmiştir[161].

Akşam gazetesi, Belediye Meclisi'nde yaşananları şu şekilde sayfasına taşımıştır:

> Londra'dan avdetinde Şehir Meclisi üyeleri 20 günlük izini tecavüz ettirdiği için onu yine sigaya çekmişler, kendisini uzun bir tenkid yağmuruna tutmuşlardır. Bu tenkidler o kadar sert olmuştu ki, Müfide İlhan ağlamakla mukabele etmekten başka bir şey yapamamıştı. Bu gözyaşları karşısında Meclis üyeleri koltuklarına sinmişler, sert tenkidlere nihayet vermek zorunda kalmışlardı. Böylelikle belediye başkanı, Meclis üyelerini mağlup etmiş, ilk tehlikeyi atlatmıştı[162].

---

[157] Kadıncık Hidroelektrik Santrali'nin yapımı Müfide İlhan'ın kısa süren belediye Başkanlığı döneminde gerçekleşmediği gibi ancak 1971 yılında yapılabilmiştir. "Kadıncık 1 Hidroelektrik Santrali-HES", https://www.enerjiatlasi.com/hidroelektrik/kadincik-hes.html [27.07.2023].

[158] **Akşam**, 14 Aralık 1950.

[159] **Zafer**, 15 Aralık 1950.

[160] **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1951.
Bu konu ile ilgili **Akşam** gazetesi başka bir iddia ortaya atmıştır. Gazetede yer alan habere göre, "Müfide İlhan'ın belediye başkanlığından çekilmesinin istenmesine esas sebepler bunlar değildir. Meclis üyeleri içinde Türklük – Eti Türklük rekabeti baş göstermiştir. Ekseriyeti ikinciler teşkil ettiğinden Başkanlığa arkadaşlarından birini getirmek azmindedirler." **Akşam**, 28 Mayıs 1951, 5.

[161] "Belediye Meclisi Dün İlk Toplantısını Yaptı", **Yeni Mersin**, 5 Şubat 1951, 1-2.

[162] **Akşam,** 28 Mayıs 1951.

İngiltere gezisinin sonrasında İlhan'ın karşı karşıya kaldığı bu tenkitler ve muhalefet giderek artmıştır. Bu dönem içerisinde Belediye Meclisi İlhan'ın faaliyetleri hakkında bir rapor hazırlamış ve bu raporda İlhan'ın belediye bütçesini gerektiği gibi idare edemediği, şehrin imarı konusunda başarılı olamadığı, belediyeye İngiltere ve Almanya'dan getirtilen yangın arazöz makinelerinin değerinin üzerinde satın alındığı, encümen kararı olmaksızın Temizlik İşleri Memurluğu'nu Kolluk Müdürlüğü'ne bağlı hale getirdiği, birçok işçinin işine son verdiği yazılmıştır[163]. Müfide İlhan da bu rapor ile kendisine yöneltilen eleştiriler karşısında başkanlığının birinci senesini bitirirken bir davet yayımlamış ve bu davette Mersin'e yapmayı planladığı çoğu faaliyeti hayata geçiremediğini bildiğini fakat yine de mümkün olan tüm hizmetleri gerçekleştirdiğini, bütün yaptıklarını yıllık bir rapor hazırlayarak halka duyuracağını açıklamıştır[164]. İlhan 4 Ekim günü halka açık olarak gerçekleştirilen toplantıda bir senelik hizmet raporunu okumuş ama şiddetli tenkitlere maruz kalmış ve Meclis'ten güvenoyu alamamıştır[165].

3.2.1.3. Belediye Başkanlığı'ndan ve DP'den Ayrılışı

Müfide İlhan'ın Belediye Meclisi'nden beklediği güvenoyunu alamamasının sonrasında Belediye Meclis üyeleri, 1951 yılının 12 Aralık günü tekrar toplanmışlar ve İlhan'ın başkanlıktan düşürülmesine karar vermişlerdir[166]. Müfide İlhan'a göre, görevden alınmasının sebebi "çekememezlik"tir. Ancak bu karar İlhan'ın Belediye Meclisi üyesi olarak kalmasının önünde bir engel teşkil etmemiştir. Dolayısıyla "kötülüklere meydan vermemek için" üyelik vazifesini devam ettirecektir[167]. Belediye Meclisi'nde bu yaşananlardan sonra, *Cumhuriyet* gazetesi Müfide İlhan'ın "bir kadın olarak bu zor işten vazgeçmesi gerektiği"ni yazmıştır[168].

Müfide İlhan yıllar sonra belediye başkanlığından ayrılması ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

Simla İlhan ve Ayla Börekçi Belediye Meclisi'nde oluşan muhalefet konusu ile ilgili olarak herhangi bir şey hatırlamadıklarını, Müfide İlhan'ın davetli olarak gittiğini ve "hemen" geldiğini, geldikten sonra da herhangi bir sorun yaşadığını hatırlamadıklarını ifade etmişlerdir.

[163] Pınar, **age**, 527.
[164] "Davet", **Yeni Mersin**, 3 Ekim 1951, 1.
[165] "Belediye Başkanı itimad oyu alamadı", **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1951, 1.
[166] "Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın iskat kararı tastik edildi", **Yeni Mersin**, 11 Aralık 1951, 1.
[167] "Eski Mersin Belediye Reisi Müfide İlhan'ın beyanatı", **Cumhuriyet,** 21 Aralık 1951, 3.
[168] **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1951.

> Hep hücuma uğruyordum. Misal belediye meclisini topluyoruz. Kalkıyor bana karşı olan bir arkadaş, 'ben muhalifim' diyor. Arkadaşım, muhalefet şerhini yazdır. Belki biz de seninle beraber oluruz. Hangisine karşısın? Ne teklifimizi kabul etmiyorsun? Beni tanıyan arkadaşlar da biliyorlar ki Müfide Hanım'dan geldiği için muhalif. Yoksa kafasında bir fikir yok[169].

Akşam gazetesinin konu ile ilgili haberine göre, Müfide İlhan vazifesinde çok ciddiydi ve "bazı fırsatçılara" yardım etmemiş, onların menfaatlerine çalışmamıştı. Bununla beraber belediyeden birçok memurun çıkarılmasına engel olmuştu. Böylece "Meclis üyeleri, Başkandan arzu edilen randımanı alamamışlar" ve onu yerinden ayırmak kararına varmışlardı[170].

1954 yılına kadar Belediye Meclisi üyeliğini sürdüren İlhan, DP ile yaşadığı anlaşmazlıklar nedeniyle Parti'den de ayrılmıştır. İçel milletvekillerinden Salih İnankur, Halil Atalay, Şahap Tol, DP İçel teşkilatı kurucu isimlerinden Hamdi Ongun da Müfide İlhan ile beraber DP'den ayrılmışlar ve bu gruba 40'lar denmiştir[171].

İlhan, DP Mersin Teşkilatı ile bölge ticareti konusunda anlaşmazlıklar yaşadığını ve bunun DP'den ayrılması için bir neden olduğunu ifade etmiştir[172]. Bununla birlikte İlhan ezanın tekrar Arapça olarak okunmasına da çok tepkili olduğunu söylemiştir:

> Baktım ki söz milletin değil, eski tas eski hamam oluyor. Ezanın tekrar Arapçaya çevrilmesi benim tüylerimi diken diken etti. Huşuyla her sabah dinliyordum, 'Ey Müslümanlar kalkın namaza, koşun niyaza'. Huzur duyuyordum. Ben mecbur muyum Arapça öğrenmeye? Böylece koptuk Demokrat Parti'yle[173].

DP'den istifa eden bu grup, partiden neden ayrıldıklarını hazırladıkları bir beyanname ile kamuoyuna duyurmuşlardır. Buna göre, istifa eden kişiler DP kurulduğunda Türkiye'de demokrasinin tamamen hayata geçirilebilmesi için DP'nin tarafında yer alarak çalıştıklarını fakat zamanla DP'nin bölgesel kongrelerde çeşitli hileler yaptığını, bu söz konusu durumların merkez kurula haber verilmiş olmasına karşın gerekli tedbirlerin alınmadığını ve soruşturmaların yapılmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu süreç içerisinde herhangi bir siyasi partiye mensup olmayacaklarını ve gelecek genel seçimlere bağımsızlardan meydana getirilmiş bir aday listesi ile katılacaklarını açıklamışlardır[174]. Bu durum karşısında DP, istifalardan sonra yaptığı bir açıklamada

---

[169] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.
[170] **Akşam**, 28 Mayıs 1951.
[171] "İstifalar devam ediyor", **Mücadele**, 19 Şubat 1954, 2.
[172] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.
[173] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.
[174] "Mersin DP Teşkilatında buhran-DP'den istifa edenler bir beyanname neşretti", **Yeni Adana**, 8 Şubat 1951, 1-2.

partiden bu şekilde ayrılan kişilerin yollarını şaşırdıkları, iddia ettikleri gibi kongrelerde yolsuzluk yapıldığı söylemlerinin bu kişilerin "gizli emellerini maskelemek için uydurdukları birer yalan" olduğu, DP tarafından aday gösterilmeyeceklerini anladıkları için "siyasi bir hırsla" istifa edip "DP'yi arkasından bıçakladıkları" ve Mersinlilerin bu isimlere güvenmemelerinin elzem olduğu belirtilmiştir[175]. Ardından DP'nin İl İdare Kurul Başkanı olan Fahri Merzeci bu konu hakkında bir demeç vererek istifa eden isimlerin "mebus olmak ihtirası ile yanan kişiler" olduklarını söylemiş ve "İçel kalesini yıkmak isteyenlerin" bunu gerçekleştiremeyeceklerini ifade etmiştir.

Cumhuriyet gazetesi DP'den ayrılanların istifa sebeplerini şu şekilde açıklamıştır:

> İstifa kırklar ve yediler adı ile ikiye ayrılan grupların mücadelesinden doğmuştur. Bu gruplardan kırkları Hamdi Ongun, yedileri de Fahri Merzeci temsil etmekteydiler. Seçim arifesindeki bu istifalar manalı karşılanmış, muhitte geniş bir akis yaratmıştır. İstifa edenler arasında Silifke Belediye reisi Şevki Özkan, Mersin avukatlarından Mahmud Erdem, Turhan Özgüneş, Avukat Fethi Elgün, Avukat Necdet Levent... 4 sahife halinde yayınlanan matbu beyannamede, ocak ve bucak kongrelerinin usulsüz olarak yapıldığına temas edilmekte ve iki grup arasındaki mücadeleye işaretle şöyle denilmektedir: Mücadele şiddetlendikçe hileler çeşitlendi. Hile içinde hileler icat edildi. Hiç kongre yapılmadan kongre zabıtları tanzim edildi. Bu arada, genel merkeze müracaatta bulunulduğu, genel merkezden müfettiş gönderildiği, gelen müfettişin de şikayetçi olan kendilerini değil şikayet ettikleri kimseleri dinleyerek hüküm verdiği belirtiliyor[176].

Akşam gazetesi DP'deki bu ayrılıkları "Mersin'de DP'den mühim istifalar" başlığı ile sayfalarına taşımıştır[177]. Gazete bu ayrılıkların nedenlerinin genel olarak sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmeyen kongreler ve bu durum nedeniyle yapılan şikayetler sonucunda bölgeye parti merkezinden gelen müfettişlerin tarafsız davranmaması olduğunu yazmıştır. *Yeni Mersin* ise bu istifalar karşısında DP'nin yanında olduğunu açıklamış ve müstakil mebus olmak için partiden ayrılanları "iftiracı, hırs ve heveslerine kurban olmuş kişiler" diye sayfalarına taşımış[178], bu kişilerin kendi aralarında bile anlaşamayacaklarına ve kurdukları Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin kısa süreli bir ömrü olacağına, adeta "bir sabun köpüğü gibi" eriyerek ortadan kaybolacağına inandıklarını yazmıştır[179].

---

[175] "Demokrat Parti ayaktadır", **Yeni Mersin**, 9 Şubat 1951, 1-2.
[176] "Mersin'de D.P den çekilenler istifa sebebini açıklıyor", **Cumhuriyet,** 8 Şubat 1954, 1, 6.
[177] "Mersin'de DP'den mühim istifalar", **Akşam**, 8 Şubat 1954, 1-2.
[178] "Vatandaşlara emniyetle arz edebiliriz ki: Yol e kadar sarp olursa olsun, bu yolu engellemeye kimler yeltenirse yeltensin kervan durmadan yürüyecektir", **Yeni Mersin**, 10 Şubat 1954, 1-2.
[179] "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti", **Yeni Mersin**, 19 Şubat 1954, 2.

Partiden ayrılarak Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ne geçenler *Mücadele* gazetesi aracılığıyla istifa sebeplerini halka duyurmaya çalışmış ve yalnızca millete faydalı olmak iddiası ile böyle bir karar aldıklarını duyurmuşlardır. DP'den ayrılanların bu istifalara gösterdikleri ilk sebep, DP'nin memleketteki "seçim komedilerine" son vermek ve milletin saf iradesini gerçekleştirmek için kurulmuşken artık kendisinin demokrasi ile bağdaşmayan türlü hilelere başvuruyor olduğu iddiasıdır[180]. Oysa DP'den ayrılanların bu partiye girerken sahip oldukları en büyük ümidi uzun yıllar "ihmale uğramış" Türkiye'nin refahı için var olan problemlerin ortadan kaldırılmasıydı. Ancak bu problemler ortadan kalkmamış ve hatta daha fazlalaşmış, dolayısıyla bu durum, problemleri çözme umuduyla DP'ye girenleri istifaya sürüklemişti[181]. Konu ile ilgili ayrıca açıklama yapan Müfide İlhan, "DP'nin kendisine inanan kişileri halkın önünde mahcup bir duruma düşürdüğünü" söylemiştir. Makam ve mevkiye düşkün olmadıklarını, partiden bu nedenle ayrıldıklarını da sözlerine ekleyen İlhan, "eğer makam talep eden kişiler olsalardı DP'den istifa etmeyeceklerini, çünkü dosyasında kendilerine mevki vadeden mektuplar olduğunu" da söylemiştir[182].

3.2.2. Müfide İlhan'ın Diğer Siyasi Faaliyetleri

3.2.2.1. *Mücadele* Gazetesi ve Müstakilleri Destekleme Cemiyeti

Mücadele, günlük çıkan siyasi ve içtimai bir gazete olarak 19 Şubat 1954 günü Mersin'de basılmaya başlamıştır. Toplamda 34 sayı olarak yayın hayatında yerini alan bu gazetenin sloganı "iyi için, güzel için, doğru için" olarak belirlenmiştir. Müfide İlhan birinci sayısında bu gazetenin iyiliğin ve doğruluğun kaybolmaması adına verilecek bir mücadele için basılmaya başlandığını açıklamıştır[183].

İkinci sayıda ise gazete kadrosunun bir açıklaması yayımlanmış ve gazetenin çıkarılma amacı şu şekilde okuyuculara duyurulmuştur:

[180] Av. Turhan Özgürner, "İstifanın Sebepleri", **Mücadele**, 20 Şubat 1954, 1-2.
[181] Av. İbrahim Hacıoğlu, "Samimi bir hasbihal", **Mücadele**, 21 Şubat 1954, 1-2.
[182] "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Tarsus'ta kuruldu-Konuşan Hatiplerden özetler veriyoruz-Müfide İlhan'ın konuşması", **Mücadele**, 26 Şubat 1954, 3. Bu konu ile ilgili Müfide İlhan'ın arşivinde herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.
[183] Müfide İlhan, "Mücadele", **Mücadele**, 19 Şubat 1954, 1-3.

> Gazetemiz iyiyi, güzeli ve doğruyu savunmak ve bu uğurda mücadele etmek azmi ve kararı ile çıkmaktadır. Memleket meselelerini, vatandaş derslerini, okuyucunun tecessüs duyduğu mevzuları; tetkik etmek, teşrih etmek ve efkarı umumiyeye takdim etmek en büyük arzumuzdur. Sevgili okuyucularımızın arzularını hizmetlerinde olan gazetemize imzalı olarak bildirmeleri bize gayret verecektir[184].

Gazetenin sahipleri Müfide İlhan ve Ayten Erdem[185], Yazı İşleri Mesul Müdürü ise Avukat Turhan Özgüner'dir. Özgüner, gazetenin son sayısına kadar bu görevini devam ettirirken, Ayten Erdem gazetenin 13. sayısından itibaren ayrılmıştır. Gazete 4-24 Mart günleri arasında çıkmamış, 24 Mart tarihinde çıkan 13. sayısından itibaren ise gazetenin tek sahibinin Müfide İlhan olduğu görülmektedir. Bu süreçte gazete, İçel Matbaası ile çalışmayı bırakarak Ata Çelebi Matbaası ile çalışmaya başlamıştır. Çalışılan matbaanın neden değiştirildiği, gazetenin yirmi günlük süreçte neden çıkarılmadığı[186] ve Ayten Erdem'in ortaklıktan neden çekildiği hakkında gazete herhangi bir açıklama yayımlanmamıştır. Her sayısı dört sayfa olarak çıkan gazete 24 Nisan 1954 tarihine kadar yayın hayatına devam etmiştir. Gazetede az sayıda yerel, ulusal ve uluslararası bazı haberler, ağırlıklı olarak ise Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin faaliyetlerine dair haberler yer tutmaktadır. *Mücadele*'de on sekiz adet köşe yazısı ve üç adet şiiri bulunan İlhan'ın bu yayınlarının on yedi tanesi politika içerikliyken diğerleri ise sosyal konular ve kadınlar hakkındadır.

Müfide İlhan'ın dışında Fethi Erdem, Ulviye Sönmez, İbrahim Hacıoğlu, Turhan Özgüner, Besime Kabaş, Hayrünnisa Talay, Necdet Levent, Mustafa Boro, Mehmet Güner, Emin Erensoy ve Berrin Özgen isimli kişiler de gazetede yazmışlardır. Gazetede ayrıca zaman zaman Suvari, Afaracı ve Mücadeleci takma isimli kişilerin yazılarına da rastlanmaktadır. Yazar kadrosunun yazılarının muhtevasına bakıldığında, Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin neden teşkil edildiği, DP'ye yönelik tenkitler ve Mersin'de siyasetin genel durumu hakkında olduğu görülmektedir.

Açıkça söylenmemiş olsa da *Mücadele,* Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin resmî bir yayın organı gibi görev görmüştür. Cemiyet'in yaptıkları ile alakalı haberlere *Mücadele* gazetesinden ulaşılabilmektedir ve Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ni *Mücadele* gazetesinden ayrı bir şekilde ele almak mümkün gözükmemektedir. Bu

[184] "Muhterem Okuyucularımız", **Mücadele**, 20 Şubat 1954, 1.
[185] Ayten Erdem'in kim olduğu hakkında bilgi elde edilememiştir.
[186] Konu ile ilgili gazete yalnızca "Gazetemizin çıkarılmadığı 2 hafta içinde Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin faaliyeti büyük bir hızla ilerlemiştir…" şeklinde bir açıklama mevcuttur. "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti mensupları gittikleri her yerde büyük tezahüratla karşılanmıştır", **Mücadele**, 24 Mart 1954, 1.

yüzden çalışmamızda Cemiyet'in faaliyetleri *Mücadele*'nin yaptığı haberlere ve yayımladığı yazılara göre incelenmiştir.

Mücadele gazetesinin on ikinci sayısından itibaren vatandaşları oylarını nasıl kullanması gerektiği ve kendilerini yönetecek kişileri seçerken nelere dikkat etmeleri gerektiği hususlarında uyarmaya başladığı görülmektedir. Seçmen kütüklerinde isimlerinin olup olmamasına dikkat etmeleri gerektiği ile başlayan bu uyarı dizisinde oy kullanma hakkının vatandaşın eline dört yılda bir geçtiğine dikkat çekilmiştir[187]. Bu yazı dizisinde vatandaşları bilinçlendirmek amaçlı çeşitli örneklere yer verilmiştir. Örneklere göre, vatandaş diktireceği bir elbise için terzinin bile en iyisini ararken kendi geleceğini belirleyecek kanunları yapacak olan milletvekillerini seçmekte de titiz davranmalıydı[188]. Nasıl bakkal olduğunu söyleyen kişinin dükkanını, sanatkâr olduğunu söyleyen kişinin eserini görmek gerekiyorsa avukat olduğunu söyleyen milletvekili adayının belgesini, doktor olduğunu söyleyen milletvekili adayının doktora tezini de görmek gerekliydi ve vatandaş bunların doğruluğunun peşine düşmeliydi[189]. Bununla birlikte, milletvekili olmak isteyenlerin kim olduklarını, ne ile geçindiklerini, malı mülkü varsa eğer bunlar babadan mı miras, kendi emeği ve alın teriyle mi kazanılmış yoksa başkalarının "hakkı çiğnenerek" mi edinilmiş olduğuna dikkat etmek de vatandaşın göreviydi[190].

Mücadele gazetesinin yayınlarına göre, Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ni kurmak için DP'den ayrılanların ardından hemen her gün İçel'de DP'den istifa edenler olmuş ve *Mücadele* de kimlerin istifa ettiğini sayfalarına taşımıştır[191]. Uzun listeler halinde yayımlanan istifalar, DP kanadını rahatsız etmiş ve Mersin Teşkilatı bu listelerin asılsız olduğunu iddia etmiştir. Buna karşılık Müfide İlhan, "kendisinin de böyle listeler neşredilmesinde bir fayda görmediğini" ancak vatandaşların istekleri üzerine

[187] "Vatandaş", **Mücadele**, 24 -27 Mart 1954, 1.
[188] "Vatandaş", **Mücadele**, 30 Mart 1954, 1.
[189] "Vatandaş", **Mücadele**, 31 Mart 1954, 1.
[190] "Vatandaş", **Mücadele**, 2 Nisan 1954, 1.
[191] "İstifalar devam ediyor", **Mücadele**, 19 Şubat 1954, 2.; Hakkı Yaşar Ailesi Demokrat Parti'den dün istifa etti, **Mücadele**, 20 Şubat 1954, 2.; "Demokrat Parti'den istifalar", **Mücadele**, 21 Şubat 1954, 1.; "İstifaları ismen neşretmeye devam ediyoruz", **Mücadele**, 21-23-24-25-26-27-28 Şubat / 3 Mart 1954, 1-3.; "İstifalar devam ediyor", **Mücadele**, 28 Şubat 1954, 2.; "Mehmet Ulaş D.P. den istifa etti", **Mücadele**, 3 Mart 1954, 2.; "Demokrat Parti'den iki istifa", **Mücadele**, 25 Mart 1954, 3.; "Demokrat Parti'den bir istifa", **Mücadele**, 26 Mart 1954, 3.; "Demokrat Parti'den bir istifa", **Mücadele**, 6 Nisan 1954, 2.; "Demokrat Parti'den bir istifa", **Mücadele**, 7 Nisan 1954, 2.; "Demokrat Parti'den bir istifa", **Mücadele**, 9 Nisan 1954, 2.; "Aliefendi köyünde istifa edenler", **Mücadele**, 14 Nisan 1954, 2.

ve imzalı, mühürlü olanları yayımladıklarını ifade etmiştir[192]. Bu istifa haberlerine en büyük tepki *Yeni Mersin* gazetesinden gelmiştir. *Yeni Mersin*'e göre, DP'den istifa edenlerin değil DP'ye üye olanların sayısı artıyordu ve *Mücadele* gazetesinin yaptığı yayınlar birer yalandan ibaretti. Hatta bu yayınlar nedeniyle halk Müstakilleri boykot etmeye başlamış ve bu haberleri *Yeni Mersin*'e gönderdikleri mektuplarla yalanlamışlardır[193]. İlhan'ın "Bizde yalan yok" yazısının ardından gazetede yayımlanan istifa listelerinin sayısı azalmış ve hatta en son neşredilen bir istifa mektubunun "ısrar üzerine" yayımlandığının altı çizilmiştir. Buna göre, DP'den istifa edenler "partizanlar" tarafından çeşitli baskılara maruz kalmışlar, gazete de bundan dolayı istifaları yayımlamaktan vazgeçmiştir[194].

Mücadele gazetesinin bu yayınlarla her gün birçok ismin DP'den ayrıldığı haberleri, DP'nin 1958 yılında hayata geçireceği Vatan Cephesi'nin[195] stratejisine benzemektedir. Vatan Cephesi'ne yani DP'ye katılanların isimleri radyodan anons ediliyor ve her gün yüzlerce kişinin bu cepheye katıldığı iddia ediliyordu. Bu noktada, *Mücadele* gazetesinin yaptığı istifa yayınları ile Vatan Cephesi arasında bir benzerlik olduğu söylenebilir. İki tarafın da amacının gerçekten istifa edenler ya da onların tarafına geçenler olsun olmasın bu şekilde kamuoyunu yönlendirmek, bir güç gösterisi yapmak ve ellerindeki basın-yayın organları ile bu amaçlarına ulaşmaya çalışmak olduğu görünmektedir.

Yukarıda bahsedilen sebepler neticesinde DP'den ayrılanlar, aralarında Müfide İlhan'ın ve Hayrünnisa Talay isimli bir avukat kadının da bulunduğu, çoğunluğunu tüccar ve avukatların oluşturduğu otuz dokuz kişi ile birlikte 18 Şubat 1954 tarihinde Mersin merkezli Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ni kurmuşlardır[196]. Bu Cemiyet'in kuruluş amacı her seçim çevresinde ve bölgesinde siyasi partilerin her türlü seçimlerde hiçbir siyasi partiye kayıtlı olmayarak müstakil (bağımsız) olarak adaylığını koyanları desteklemekti. Çünkü bağımsız adaylar "parti ve yerel heyetlerde çoğunluğun

---

[192] "Neşredilen listeler bizde mahfuzdur. Tekrar edelim; bunları sahiplerinin arzusu üzerine neşretmekteyiz. Böyle yollarla kuvvet gösterisine çıkılmayacağını biliriz." Müfide İlhan, "Bizde yalan yok!", **Mücadele**, 24 Mart 1954, 1.

[193] "Müstakiller Boykot Ediliyor", **Yeni Mersin**, 20 Mart 1954, 1.; "DP'ye Akın", **Yeni Mersin**, 20 Mart 1954, 1.

[194] "Aliefendi köyünde istifa edenler", **Mücadele**, 14 Nisan 1954, 2.

[195] Yasemin Doğaner, "Vatan Cephesi", **Türkiye'nin 1950'li Yılları,** haz. Mete Kaan Kaynar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019): 178-179.

[196] "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti adındaki siyasi teşekkülün; İçel Valiliğinin 30.06.1956 tarih ve Em.Ş.1.2678 sayılı yazıları ile Medeni Kanun'un 70'inci maddesine göre infisah ettiği anlaşılmıştır." **Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Ana Nizamnamesi,** Mersin: İçel Matbaası, 1954.

baskısına karşı fren görevi görecekleri için" demokratik düzenin gelişmekte olduğu Türkiye'de önemli bir yer tutmaktaydı[197].

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ne katılma sürecini anlatan Müfide İlhan, Mersin'de bazı kişilerin Arap Hristiyanlarla gereksiz denebilecek bazı ticaretler yaptıklarını gördüklerini ve bunu hemen Ankara'ya bildirerek bölgeye bir hakem yollamalarını istediklerini ancak bunun merkez tarafından ciddiye alınmadığını, bu nedenle de partiden ayrılarak bu cemiyeti teşkil ettiklerini söylemiştir. Bu istifaların sonrasında Başbakan Menderes'in hemen kendisini aradığını ve ona "Hanımefendi, siz yerden göğe kadar haklısınız. Fakat onları da kuvvetli zannediyorduk" dediğini aktarmıştır. Bunun karşılığında ise İlhan "Aman Adnan Bey, hükümetin sebeb-i vücudu nedir? Kuvvete hakkı ezmek fırsatını vermemektir. Biz böyle şeye göz yumamayız. Olacak iş değil' dedim" şeklinde bir cevap verdiğini ifade etmiştir[198].

Cemiyet, nizamnamesini Mersin Valiliğine gönderdikten sonra Hamdi Ongun'u[199] Genel Başkanlığa, Avukat Fethi Elgün ve Avukat Turhan Özgüner isimli kişileri ise başkan yardımcılıklarına seçmiştir[200]. Cemiyet'in üyeleri ve kurucuları ağırlıklı olarak tüccar ve avukatlardan oluşurken Müfide İlhan için bir meslek belirtilmemiş ve "ev hanımı" ifadesi kullanılmıştır. Bu cemiyetin üyesi olabilmek için gerekli şartlar "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, milletvekili olabilecek yaşta olmak, bir siyasi parti üyeliğinin olmaması, onur kırıcı bir suçtan ceza almamış olmak, Türk istiklal ve bütünlüğünü bölmek amacında olmamak", ve ek olarak "komünist olmamak, Millî Mücadele'ye ve inkılaplara karşı olmamak, medeni haklarını kullanabilecek yeterliliğe sahip olmak" olarak duyurulmuştur[201].

Mücadele gazetesinde Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ne katılanlar neden katıldıklarını ve bu Cemiyet'in neleri amaçlayarak kurulduğunu açıklamışlardır. Müfide İlhan "Müstakiller" adlı yazısında, millet ve memleket davalarında bağımsız olarak çalışmak isteyenlerin özgür olarak eleştiri yapabilmelerinde memleket menfaati

---

[197] **Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Ana Nizamnamesi,** Madde 1 ve 2.
[198] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.
[199] Asıl mesleği ziraatçılık olan Mersinli Hamdi Ongun, Mersin'de Belediye ve İl Genel Meclisi üyeliklerinde bulunmuştur. TBMM'nin dördüncü ve beşinci devrelerinde İçel Mebusu olmuş, aynı zamanda Ankara Hukuk Mektebi'ni birincilikle bitirmiştir. 1946'de Mersin'de DP'nin kurulmasıyla partiye katılmış, 1946 ve 1950 seçimlerimde İl Başkanı olarak görev yapmıştır. 1954 yılında DP'den istifa ederek Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ni kuranlar arasında yer almış ve Cemiyet'in Genel Başkanlığı görevini üstlenmiştir. "Adayları tanıtıyoruz", **Mücadele**, 16 Nisan 1954, 1.
[200] "Demokrat Parti'den istifa edenler siyasi bir cemiyet kurdular", **Mücadele**, 19 Şubat 1954, 1.
[201] **Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Ana Nizamnamesi,** Madde 1 ve 2.

gördüklerini ifade etmiştir. İlhan'a göre, bağımsızlar millet meclislerinde yer alırlarsa eğer partiler de millet huzuruna daha seçkin listelerle çıkmak mecburiyetinde kalırlar ve vatandaş için parti listesine girmeyi başaran, herkes tarafından tanınan kimselerin yerine müstakillerden bazılarını geçirmek mümkün olabilirdi[202]. Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin vatanın ve milletin menfaatini her şeyin üstünde tutanlar tarafından teşkilatlandığının altı çizilmiş ve partiler arası frenleyici önemli bir rol oynayacağına inanılmıştır[203].

Tarsus'ta birinci şubesini açan Cemiyet'in[204] bu şubeden sonra ilçede üç ocağı daha açılmıştır [205]. Açılışlar esnasında halka hitap eden Müfide İlhan, "Demokrat Parti iktidara geçtikten sonra, daha dört sene geçmedi ki, dejenere oluverdi. Çünkü bu davaya samimi olarak katılmayanlar ve her şeyden evvel midesini düşünenler maalesef bu partide dahi az değildir…" diyerek demokrasinin "bir efendiyi değiştirip yerine bir başkasını getirmek" olmadığını ifade etmiştir[206].

Mücadele'deki iddialara göre, Cemiyet tüm Türkiye'nin ilgisini çekmiş ve Cemiyet'e tebrik telgrafları yağmış[207], Diyarbakır, Mardin, Niğde, Bursa ve İstanbul'dan şube açmak niyetiyle Cemiyet'in nizamnamesini talep edilmiştir[208]. Konu ile ilgili *Mücadele* gazetesinde ilk olarak Diyarbakır'dan gelen bir mektuptan bahsedilmiştir. Müfide İlhan'a Noter Zihni Taşkıran[209] imzası ile gelen mektupta Cemiyet'in nizamnamesi talep edilmiştir[210]. Gazetede yayımlanan mektuba göre Zihni Taşkıran da DP'den istifa etmiş ve birkaç arkadaşı ile birlikte Diyarbakır'da Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin şubesini açmak istemiştir[211].

---

[202] Müfide İlhan, "Müstakiller", **Mücadele**, 24 Şubat 1954, 1-2.
[203] Av. Hayrünnisa Talay, "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin kuruluşu münasebetiyle (Bîtaraf hukukçu gözüyle)", **Mücadele**, 20 Şubat 1954, 1-3.
[204] "Müstakilleri Destekleme C. Tarsus şubesi bugün açılıyor", **Mücadele**, 23 Şubat 1954, 1.
[205] "Bugün Tarsus'ta Müstakilleri Destekleme Derneğinin üç ocağı daha açılıyor", **Mücadele**, 28 Şubat 1954, 1-3.
[206] "Müstakilleri D.C. Tarsus ocaklarının açılış merasimlerine ait konuşmaları neşrediyoruz-Müfide İlhan'ın konuşması", **Mücadele**, 3 Mart 1954, 1.
[207] "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti bütün memleketin alakasını üstüne toplamaktadır", **Mücadele**, 27 Şubat 1954, 1.
[208] "Müstakiller Cemiyeti inkişaf kaydetmektedir", **Yeni Adana**, 25 Mart 1954, 1-3.
[209] Zihni Taşkıran'ın 1950 yılında Bingöl Demokrat Parti Adayı ve İl İdare Kurulu Başkanlığı yapmış olduğu bilgisine TBMM tutanaklarından ulaşılmaktadır. **TBMM Tutanak Dergisi,** Dönem IX, Cilt 1, Toplantı 2, c. 9 (Temmuz 1950).
[210] "Diyarbakırlılar Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin şubesini açmak istiyorlar", **Mücadele**, 23 Şubat 1954, 1.
[211] "Diyarbakır'dan gelen mektubun metnini veriyoruz", **Mücadele**, 24 Şubat 1954, 2.

Diyarbakır'ın ardından Cemiyet'in şubesini açmak için bir teklif de Niğde'den gelmiştir. Genel Başkan Hamdi Ongun'a hitaben yazılan mektup DP Niğde İl eski Başkanı Ulvi Arıkan'dan gelmiş ve Arıkan Cemiyet'in bir şubesini de Niğde'de açmak için arkadaşları ile birlikte hemen harekete geçebileceğini ifade etmiştir[212]. Tarsus'taki ocaklardan sonra Mahmudiye'de de Cemiyet'in ocağı açılmıştır[213].

Diyarbakır ve Niğde'nin ardından Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin şubesini açmak isteyen iller Urfa ve Ağrı'dır. Urfa'dan Cemiyet'in Genel İdare Heyeti'ne gönderilen telgrafta "Cemiyet'in şubesini açmak için acele salahiyet" istenmekte ve müteşebbis idare heyetine seçilen kişilerin isimleri bildirilerek onaylanması talep edilmekteydi. Aynı gün Cemiyet'e Ağrı Ticaret Odası Başkanı Nevzat Güngör'den bir mektup gelmiş, Ağrı'da da şube açılmak istendiği bildirilmiştir[214]. Cemiyet'in Urfa şubesi "ivedilikle" kurulmuş ve başkanlığına Eczacı Musa Kazım Yazgan seçilmiştir[215]. Şubenin açılışının ardından Urfa Teşkilatı İl İdare Heyeti Üyesi Yüksek Kimya Mühendisi Mikdat Açanal ve Yazgan Mersin'e gelerek Cemiyet kurucularıyla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Açanal ziyaretinde şu ifadeleri kullanmıştır:

> Herhangi partide olursa olsun kötüleri ayıklamak gerekir. Ancak mevcut siyasi partiler bu temizliği kendi bünyelerinde yapamadıkları içindir ki, olarak partiler dışına çıkıp kötülerle mücadele etmek boynumuzun borcu olacaktır[216].

Yazgan, CHP'den ayrılıp Urfa'dan milletvekili adayı gösterilmek umuduyla DP'ye katılmış bir isimdir. Ancak DP'den aday gösterilmeyen Yazgan ve onunla birlikte yedi kişi DP'den istifa ederek Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin Urfa şubesini açmaya karar vermişlerdir[217]. Bu kararın ardından Başbakan ve DP Genel Başkanı Adnan Menderes Necdet Açanal'a bir telgraf yollamış ve bağımsız olarak mebus namzetliğini koyduğu haberlerinin doğru olup olmadığını sormuştur. Açanal, 30 Mart 1954 tarihinde Menderes'e yolladığı telgrafta yıllardan beri haklarının yendiğini, parti genel merkezinin bu duruma müdahale etmediğini, bu nedenle Demokratların umutsuzluğa

---

[212] "Diyarbakır'dan sonra Niğde", **Mücadele**, 26 Şubat 1954, 1-2. Diyarbakır ve Niğde'de Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin bir şubesinin açılıp açılmadığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

[213] "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin Mahmudiye Ocağı bugün saat 13'te açılıyor", **Mücadele**, 2 Nisan 1954, 1.

[214] "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin Urfa ve Ağrı şubeleri de açılıyor", **Mücadele**, 30 Mart 1954, 1-3. Ağrı'da Cemiyet'in bir şubesinin açılıp açılmadığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

[215] "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa şubesi kuruldu", **Mücadele**, 2 Nisan 1954, 2.

[216] "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa Teşkilatı İl İdare Heyeti Üyesi Y. Kimya Mühendisi Mikdat Açanal şehrimizde", **Mücadele**, 5 Nisan 1954, 1-3.

[217] Eczacı Musa Kazım Yazgan, Edebiyat Öğretmeni Nahit Kemal Toker, Edebiyat Doktoru Şükrü Güllüoğlu, Mühendis Necdet Açanal, Çiftçi Ömer Yüksel, Çiftçi Halit Gülpınar, Avukat Halil Belkıs, Osmanpaşazade Halil Gürmen, Urfa'da bağımsız milletvekili adayı oldular. Kazım Paydaş İbrahim, Halil Tanık "Urfa'da Genel Seçimler (9., 10. ve 11. Dönem)", **Mukaddime**, c. 10, s. 1 (2019): 63.

sürüklediğini ve Urfa'da Vali tarafından dikte edilen bir aday listesinin bulunduğunu ifade etmiş ve bu sebeplerden dolayı DP'den istifa ettiklerini bildirmiştir[218].

Mayıs 1954'te yapılacak seçimlere Müstakilleri Destekleme Cemiyeti, Mart'ta hazırlanmaya başlamış ve bir ilan vererek "hiçbir partiye mensup olmadan milletvekili adayı olmak isteyenlerin 5 Nisan'a değin başvuru yapmaları gerektiği"ni duyurmuştur[219]. Yapılan başvuruları[220] inceleyen Genel İdare Heyeti "İçel halkının desteklemesini umdukları" bir liste meydana getirmişlerdir[221]. Aynı zamanda Urfa İl İdare Heyeti'nin de yakında Genel İdare Heyeti'ne mütalaasını bildirmesinin beklendiği açıklanmıştır[222].

Cemiyet'in çalışmaları son hız devam ederken *Yeni Mersin* gazetesi, Müfide İlhan'ın Köylü Partisi'nden milletvekili adayı olduğu iddiasını ortaya atmıştır[223]. Bu habere Müfide İlhan'dan hemen yalanlama gelmiş, hatta böyle bir neşriyatta bulundukları için bu haberi yapanlara teşekkür ederek "haklarındaki iddialarımızın parlak bir delilini bize vermişlerdir" demiştir[224].

Bağımsızların aday listesi belirlenmeye çalışıldığı sıralarda, Tarsus'un Aliefendioğlu köyünde muhtar seçimini Müstakillerin adayı İmat Tanruh kazanmıştır. Bu seçimde DP yalnızca 3 oy alırken, CHP 99 ve Müstakiller 101 oy almışladır. Bu zafer Müstakilleri Destekleme Cemiyeti için büyük bir moral ve genel seçimler için umut kaynağı olmuş ancak bu galibiyetin ağırbaşlılıkla karşılanması gerektiğinin de memleketin hayrına olacağı vurgulanmıştır. Köydeki muhtarlık seçim sonucunu *Mücadele* gazetesi "İçel DP kalesine ilk gol atıldı" başlığı ile manşetine taşımıştır. Müstakillere göre bu sonuç, "doğruluk dürüstlük prensibinin ağalık zihniyetine galebe çaldığını" ispat etmiştir[225]. Aliefendioğu köyünde Müstakillerin bu başarısını, *Yeni Mersin* yalanlamış, köy halkının muhtar adayının DP'li olduğunu zannettiklerini,

---

[218] "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa İl İdare Kurulu Başkan Vekili Necdet Açanal'ın Menderes'e telgrafı", **Mücadele**, 15 Nisan 1954, 2.
[219] "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Genel Başkanlığından: *1954 seçimlerinde içeriden müstakilen milletvekilliğine adaylığını koyup da cemiyetimiz tarafından desteklenmesini arzu edenlerin kısa hal tercümesi, 4 fotoğraf, açık ikametgah ve iş adresleri ile birlikte 5 Nisan 1954 akşamına kadar cemiyetimiz genel merkezine her gün saat 11-12 ve 16-17 arasında müracaat etmeleri ilan olunur."* **Mücadele,** 25 Mart 1954, 1.
[220] Yapılan başvuru sayısına ulaşılamamıştır.
[221] "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin milletvekili adayları tespit ediliyor", **Mücadele**, 7 Nisan 1954, 1.
[222] "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin destekleyeceği adaylar", **Mücadele**, 8 Nisan 1954, 1.
[223] "Müstakiller Buz Gibi Oldu", **Yeni Mersin**, 26 Mart 1954, 1.
[224] Müfide İlhan, "Bakalım daha neler işiteceğiz?", **Mücadele**, 27 Mart 1954, 1-2.
[225] "İçel DP Kalesine ilk gol atıldı", **Mücadele**, 14 Nisan 1954, 1.

seçimden bir gece önce bu kişinin Müstakillere katıldığını, seçimin tekrarı için başvuru yapacaklarını iddia etmiştir[226].

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ne milletvekili adaylığı için gelen başvuru sayısı net olarak tespit edilememekle birlikte İçel Milletvekili adaylığı için desteklenecek kişi sayısı sekiz olarak açıklanmıştır. Bu kişilerin ilk üçü Müstakilleri Destekleme Cemiyeti kurucularından olup diğerleri Cemiyet'in dışından yapılan başvurular arasından seçilmiştir. Listeye göre Cemiyet'in İçel milletvekilleri aday listesi şu şekildedir:

1. Hamdi Ongun – Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Genel Başkanı
2. Müfide İlhan – İlk kadın Belediye Başkanı
3. Halil Atalay – İçel Milletvekili
4. Mustafa K. Tanrıkulu – Yüksek Mühendis
5. Mustafa Boro – Tarsus avukatlarından
6. Fethi Elgün – Mersin Avukatlarından
7. Şahap Tol – İçel Milletvekili
8. Salih İnankur – İçel Milletvekili[227]

Cemiyet, henüz adaylarını açıklamadan *Cumhuriyet* gazetesi 16 Mart 1954 tarihli sayısında Cemiyet'in destekleyeceği adayların olduğunu iddia ettikleri bir liste yayımlamıştır. Gazetede paylaşılan bu liste Cemiyet'in bir ay sonra yayımlayacağı listeye oldukça yakındır. *Cumhuriyet*, Mustafa K. Tanrıkulu hariç yukarıdaki listede bulunan isimlere ek olarak Avukat Fethi Erdem, Avukat Tuhan Özgüner, Tüccar Mustafa Evcili, Avukat Mahmud Erdem'in de Cemiyet'in adayları olacağını iddia etmiştir[228]. Adayların listesini *Mücadele* gazetesinden bir gün önce *Vatan* gazetesi, beş gün önce de *Yeni Mersin* gazetesi yayımlamıştır[229].

Müfide İlhan, adaylığına dair *Mücadele* gazetesinde bir yazı yayımlamıştır. Açıklamada İçel'de siyasi partiler listesinde yer alan adaylar arasında bir kadın bulunmadığını görerek adaylığını koyduğunu ifade eden İlhan amaçlarını "gençlerin yetişmesindeki manileri ortadan kaldırmak, köylülerin ve işçilerin yaşam kalitelerini artırmak, memurları parti yanlısı kişilerin baskısından korumak, gerçeklerin yolundan

[226] "Müstakillerin attığı gol ofsaytmış", **Yeni Mersin**, 17 Nisan 1954, 2.
[227] "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin İçel Milletvekilleri aday listesi", **Mücadele**, 14 Nisan 1954, 1.
[228] "Muhalefetin işbirliği teşebbüsünde zorluklar", **Cumhuriyet**, 16 Mart 1954, 6.
[229] "Partiler-İçel'de", **Vatan**, 13 Nisan 1954, 5.; "Müstakillerin mebus adayları belli oldu", **Yeni Mersin**, 8 Nisan 1954, 2.

ayrılmamak" olduğunu belirtmiş ve diğer amaçlarını da "her daim vatanın ve milletin iyiliği için çalışmak, kişisel yararların ardından gitmemek, demokrasi adına çalışanların başarılı olması için gayret göstermek" olarak açıklamıştır [230].

Milletvekili olmak istemesinin amaçlarını açıklayınca DP yanlısı *Yeni Mersin* gazetesi İlhan'ın Türkiye'de tanınmasının nedeninin "şahsi kudret ve kabiliyetleri değil, DP'den siyasete atılmış olması" olduğunu yazmıştır. Ayrıca habere göre, İlhan'ın açıkladığı amaçlar halihazırda DP'nin uygulamakta olduğu hizmetlerden ibaretti. Dolayısıyla İlhan verdiği tüm bu vaatler ile aslında DP'yi destekleyecek gibi görünmekteydi[231].

Bağımsızların cemiyeti genel seçimlerde göstereceği adayları bir seri halinde *Mücadele* gazetesinde okuyucularına tanıtacaklarını duyurmuşlar ancak sadece Hamdi Ongun, Müfide İlhan ve Fethi Elgün'ün kısa özgeçmişlerini yayımlamışlardır[232].

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin desteklediği adaylar 1954 Genel Seçimleri için ortak bir beyanname hazırlamış ve bu beyanname *Mücadele* gazetesinin son sayısında yayımlanmıştır. Adaylar beyanname için yaptığı ortak açıklamada, İçel'de demokrasi ile uyuşmayan "zorba" zihniyeti ve parti nüfuzunun suiistimali suretiyle şahsi menfaatler elde etme yoluna sapanlarla mücadeleye azmeden, onları seçmenlerin sevgi ve itimadına dayanarak "mutlaka mağlup edecek" olan ve memlekette demokrasiyi tesis vazifesini idrak etmiş bağımsızlar olarak seçilirlerse beyannamedeki on yedi hususun yerine getirileceğini ifade etmişlerdir. Özetlemek gerekirse, beyannamede bağımsızlar ilk olarak demokrasi rejimi için gerekli gördükleri "ikinci bir meclisin kurulmasını, Anayasa Mahkemesinin teşkil edilmesini, hakimlik mesleği için birtakım iyileştirmeler yapılmasını ve hem hakimlerin hem de memurların tayin edilme usullerinin değiştirilmesini" sağlayacaklarını açıklamışlardır. Ayrıca seçim sisteminde yapılacak birtakım değişikliklerle "geniş yetkilerle donatılacak olan cumhurbaşkanını halkın seçmesini, siyasi partilerin memurlar üzerindeki baskılarının sona erdirilmesini, ticaretle uğraşanların, işçilerin ve işverenlerin haklarının korunmasını ve iyileştirilmesini" vaat etmişlerdir. Son olarak "gelir vergisinde ve devlet bankalarında

[230] Müfide İlhan, "Aziz İçelliler ve sevgili seçmen kardeşlerim", **Mücadele**, 3 Nisan 1954, 2.
[231] "Müfide İlhan D.P. saflarında kazandığı şöhreti şimdi şahsi menfaati için istismar ediyor", **Yeni Mersin,** 7 Nisan 1954, 1-2.
[232] "Adayları tanıtıyoruz", **Mücadele**, 16-17-18 Nisan 1954, 1-2-3.
Avukat olan Fethi Elgün, Demokrat Parti İçel teşkilatında görev yapmıştır. DP'den ayrılışının ardından Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin kurulmasına katkıda bulunmuş ve Cemiyet'in Genel Başkan Vekilliğini üstlenmiştir. **Mücadele**, 18 Nisan 1954, 1-3.

işleyen kredi sisteminde iyileştirmeler yapılmasını, Çukurova'da pamuk üretiminin artırılmasını" sağlayacaklarını da bu beyanname ile kamuoyuna duyurmuşlardır[233].

Cemiyet'in kurucuları henüz destekleyecekleri aday listesini açıklamadan evvel genel seçimler için Tarsus ve Mersin köylerinde mitinglere başlamış, yapılan mitingler esnasında Tarsus'un Kargılı ve Karsavuran köylerinde Cemiyet'in ocak binalarının da açılışı gerçekleştirilmiştir[234]. Desteklenecek adayların listesinin yayımlanmasından sonra ise adayların katılımı ile Mersin'in Gülnar köyünde[235], Silifke, Taşucu, Mut'ta mitingler gerçekleştirilmiştir[236].

Vatan gazetesinde yer alan habere göre, Cemiyet'in bu faaliyetleri DP'nin hâkim olduğu bölgelerde yapılmış ve bir miktar taraftar da toplamıştır. Haberde, bağımsızların cemiyetinin DP'de bir çatlak meydana getirdiği, bunun Mersin'de CHP'ye karşı üstün bulunan DP içerisinde bir sarsıntıya sebep olduğu yazılmış fakat bunun bağımsızlara yarayan bir durum olmaktan öte DP'nin kazancını azaltsa dahi daha çok CHP tarafı için faydalı olacağının düşünüldüğü de eklenmiştir[237]. Genel seçimlerin yaklaştığı sırada DP, *Yeni Mersin* gazetesinde halka yönelik yayımladığı bir yazıda Müstakilleri "gece kondu" olarak değerlendirmiş ve vatandaşların onlara destek vermeyeceklerine inandıklarını yazmıştır[238].

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti açılan/açılması istenen şubeler, yapılan mitingler, aldıkları tebrik ve destek mektup ve telgrafları neticesinde 1954 Genel Seçimlerinde Mersin'de DP'yi geride bırakacaklarına ve bağımsız adayların TBMM'ye girmeyi başaracaklarına inanmışlardır. Ancak *Mücadele*'nin Cemiyet'in tüm ülkede ses getirdiği iddiasının tersine basında Cemiyet'ten çok az olarak bahsedildiği görülmüştür. Bu noktada DP'nin basın ile olan ilişkisine bakmak yerinde olacaktır. DP, seçim çalışmaları esnasında basın özgürlüğü vadederek 14 Mayıs genel seçimini kazanmasının sonrasında hazırladığı programında basın ile ilgili geniş düzenlemelere yer vermiştir. DP'nin hükümet programında yapılacak düzenlemeler için "Matbuat ve ceza kanunları (…) gibi belli başlı antidemokrat hükümleri ihtiva eden kanunları (…)

---

[233] "Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin desteklediği adayların beyannamesi", **Mücadele**, 24 Nisan 1954, 2.
[234] "Kargılı mitingi", **Mücadele**, 6 Nisan 1954, 1-2.
[235] "Gülnar mitingi büyük bir heyecan içinde cereyan etti", **Mücadele**, 18 Nisan 1954, 2.
[236] "Müstakillerin Silifke ve Taşucu mitingleri çok muazzam oldu", **Mücadele**, 21 Nisan 1954, 1-3.; "Müstakillerin Mut mitingi", **Mücadele**, 24 Nisan 1954, 1.
[237] "İçel, DP teşkilatı bir tahmin yaptı", **Vatan**, 12 Nisan 1954, 1-7.
[238] "Sayın İçel Halkına", **Yeni Mersin**, 28 Nisan 1954, 3.

demokrasi ruhuna uygun tadillerle huzurunuza getireceğiz" denilmiştir[239]. Hükümetin kurulmasının sonrasında da 15 Temmuz 1950'de 5680 sayılı Basın Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası olan ve hükümete aykırı gelen yayınları bir telefon emri ile kapatma hakkı tanıyan 1931 Matbuat Kanunu'nun yetkilerini sınırlandırmıştır[240]. Basın suçlarının toplu mahkemelerde görüşülmesi, gazete sahiplerinin yayımladıkları haber ve yazılar nedeniyle sorumlu tutulmayacakları bu kanun ile kabul edilmiştir. 1950 Basın Kanunu'na göre, basının görevini yapabilmesi için bağımsız olması gerekmektedir ve demokrasi zaten bunu gerektirir. Eğer demokrasiler basının özgürlüğüne dayanıyorsa hakiki demokrasi özelliğini taşıyabilir[241]. Ek olarak hükümet, basın suçlarını içeren bir af kanunu ile CHP iktidarı zamanında yargılanan gazetecileri cezaevi tehdidinden kurtarmış ve 15 Mayıs 1950 öncesi işlenen suçlar hakkında takibat yapılmayacağına, kesinleşmiş cezaların infaz edilemeyeceğine karar vermiştir. Bu kanun ve kararlar üzerine muhalif basın-yayın kuruluşları dahi hükümetin yanında yer alacaklarını açıklamışlardır[242]. DP'nin bu icraatı "mukayeseli hukuk bakımından dünyanın en hürriyetperver ve demokrat yasalarından" olduğu iddia edilen bir yasa çıkarmaktır[243].

Böylece DP iktidarının ilk yılları basın ile DP arasında iyi ilişkilerin geliştiği bir dönem olarak tarihe geçmiştir. 1946 yılında, henüz muhalefet iken, basın özgürlüğünün olmadığı yerlerde vatandaşın hak ve hürriyetlerinin sıkıntıya düşeceğini dile getiren DP'nin iktidar olduktan sonra bu tutumu değişmiştir[244]. DP ile basın arasında başlarda iyi olan ilişkiler zaman geçtikçe ve Türkiye siyasetindeki dengeler değiştikçe bozulmaya yüz tutmuştur[245]. Zamanla DP iktidarı, iç siyasette tedbirler alınması gerektiğini söyleyerek çeşitli düzenlemeler yapmaya başlamış, on yıl içerisinde basın kanununda ve basını ilgilendiren diğer yasalarda birçok düzenleme ve

---

[239] Nuran Dağlı ve Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları (1920-1960)** (Ankara: TBMM Yayınları, 1988), 163.
[240] Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi** (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2015), 119.
[241] Hüseyin Bayarslan, "1950 Basın Kanunu", **Atatürk Ansiklopedisi**, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1950-basin-kanunu/ [28.09.2024]. 5680 numarası Basın Kanunu'nun tamamı için bkz. "Basın Kanunu (5680 S.K.)", **Resmî Gazete,** 7564 (Temmuz 1950): 24-27.
[242] Uğur Dervişoğlu, "Demokrat Parti Basın Rejimi ve Hürriyet Gazetesi ile Akşam Gazetesinin Karşılaştırılmalı İncelenmesi (1957-1960)" (Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 57.
[243] Koloğlu, **age**, 122-123.
[244] Koloğlu, **ay.**
[245] Funda Şenol-Cantek, "Ellili Yıllar Türkiye'sinde Basın", **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, haz. Mete Kaan Kaynar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019): 423.

değişiklik yaparak basın üzerindeki baskıyı artırmıştır[246]. 1953 senesinde ekonomik sıkıntılar başlamış ve basın bu konu ile alakalı olarak DP hükümetini eleştiren yazılara ve haberlere yer vermiştir. Bu eleştirilerin zamanla artması da DP'nin basına karşı tutumunu değiştirmesine neden olmuştur. 1954 yılına gelene kadar kanunun maddelerinde çeşitli değişiklikler yapılmışsa ama en önemli değişiklik 9 Mart 1954 tarihinde Meclis'e gelen "Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında kanun tasarısı" ile olmuştur. 17 Mart günü yürürlüğe giren düzenleme ile gazetecilere, yayımladıkları haberlerle alakalı iddialarını ispat etme hakkı tanınmamış, basın davalarına bakacak olan mahkemelerin yapısıyla ilgili çeşitli düzenlemelere gidilmiştir[247]. Bu düzenlemeler, "basın aracılığıyla itibar kıracak, üne veya servete zarar verecek bir hususun isnadı halinde 6 aydan 3 yıla kadar hapis ve bin liradan 10 bin liraya kadar ağır para cezası" öngörüyordu. Eğer bu suçlar, resmî unvanlara sahip kişilere karşı işlenirse cezalar arttırılacaktı. Ayrıca gazeteciye, iddiasını ispat etme hakkı da verilmemekteydi. Kanunun 2. maddesi ile gazete, dergi ya da radyo yayınında bir kimsenin itibarını kıracak yayın yapılması durumunda takibat yapılması şikâyete bağlı olmaktan çıkarılmış, 36. maddesinin değiştirilmesi hakkında kanunun 1. maddesi ile basın yoluyla işlenen suçlarda Asliye Ceza Mahkemeleri'nin yanında ağır ceza mahkemeleri de görevlendirilmiştir[248]. Böylece DP'nin 1946 yılından itibaren basına sunduğu geniş özgürlükler vaadinin aksine hareket ettiği görülmektedir. Basını kontrol etmeyi amaçlayan bu kanun nedeniyle DP ile basın arasındaki ipler kopmaya yüz tutmuştur. 1954 seçimlerinden güçlenerek çıkan DP, basın üzerinde daha da zorlayıcı yasalar çıkarmaya, yasakları ve sansürü artırmaya uğraşmıştır[249]. Çünkü iktidarı sırasında DP, basından faydalanıp halkın desteğini sağlamak için uğraşmışsa da zamanla artan ekonomik ve toplumsal sorunlar basının DP'ye karşı muhalefetini artmıştır[250]. DP'nin basın üzerindeki otoriterleşen tutumunun Müstakilleri Destekleme Cemiyeti ve *Mücadele* gazetesinin DP'ye yönelik eleştirilerinin ulusal basında yer bulamaması ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde Müstakiller DP'nin otoriterleştiğini, yereldeki problemleri umursamadığını, yapılan yolsuzlukları

[246] Koloğlu, **age**, 123.
[247] "Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında kanun tasarısı (6334 S.K.)", **Resmî Gazete,** 8660 (Mart 1954): 5.
[248] Hamza Çakır, Elif Yavalar, "Demokrat Parti İktidarı ve Basın", **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,** s. 3 (2017): 263.
[249] Barış Bulunmaz, "Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları", **Öneri Dergisi**, c. 10, s. 37 (2012): 203-214.
[250] Çakır ve Yavalar, **age**, 268.

bile göz ardı eden bir partiye dönüştüğünü, partinin iktidara gelmeden önce verdiği vaatleri tamamen unuttuğunu söylemekteydiler. DP'nin basını mercek altında tuttuğu, sansürü ve yasakları artırdığı bir zamanda bu tarz eleştirilerin ulusal basında yer almamasının bir bağlantısının olduğu anlaşılmaktadır.

1954 Genel Seçimi sonucunda DP sekiz mebusunu İçel'i temsil etmesi için TBMM'ye göndermeyi başarmıştır. Bağımsız adaylar ise bu seçimden kaybederek çıkmıştır. Yüksek Seçim Kurulu (YSK) verilerine göre, İçel'de DP, toplam 73 bin 792 oy almıştır ve oy oranı yüzde 53,5'tür. Bağımsızlar 11 bin 485 oy alarak, yüzde 8,3 oranında destek almışlardır. Bağımsızlar seçimin neticesine göre Meclis'e milletvekili göndermeyi başaramamışlardır. Urfa'da DP'den ayrılıp Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ne katılan Müstakilleri de 14 bin 591 oy alarak yüzde 10,9 oy oranı ile milletvekili çıkaramamışlardır[251].

Seçimlerden bir hafta önce yayın yapmayı durduran *Mücadele* gazetesi, seçimlerden sonra da yayın yapmamıştır. Seçim sürecinin ardından Müfide İlhan, eşi Faruk İlhan'ın yanına, İzmit'e gitmiştir. *Mücadele* gazetesinin ve Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin çalışmaları İlhan'ın Mersin'den ayrılması ile sona ermiştir. Seçimdeki başarısızlıklarının diğer bağımsız adaylar üzerinde nasıl bir etki bıraktığını bilemiyoruz fakat Müfide İlhan DP'ye karşı yürüttüğü muhalefet sebebiyle Mersin'de hayatını devam ettiremez duruma gelmiştir. Aslında Faruk İlhan'ın İzmit'e tayini daha erken bir dönemde çıkmıştır. Fakat Müfide İlhan hem çocuklarının yarı dönemde okul ve şehir değiştirmelerini istememiş hem de Mersin'de DP'ye karşı başlattığı muhalefetin sonucunu görmek istemiştir. İlhanların o zaman zarfında yaşadığı problemlerin yakından şahidi olan en büyük kızları Gül Önür, *Hürriyet*'e verdiği röportajında, annesinin bazı tehdit mektupları aldığını söylemiştir[252]. Bu konu sözlü tarih görüşmesi sırasında Simla İlhan'a sorulmuş, Simla Hanım bu tehdit mektupları hakkında bir şey hatırlamadığını ifade etmiş, fakat "Bizi Mersin'den kovdular. Babamı İzmit'e sürdüler" diye de eklemiştir. Bu söylemlere bakıldığında İlhanların ya ürkütülerek ya da tayin yoluyla şehirden uzaklaştırılmaya çalışıldıkları ortadadır.

[251] İllere göre Mayıs 1954 seçim sonuçları hakkında detaylı inceleme için bkz. "10. Dönem Milletvekili Genel Seçimi". "18. Dönem Milletvekili Genel Seçim Kesin Sonuçları", https://www.ysk.gov.tr/tr/02-mayis-1954-x-donem-milletvekili-genel-secimi/80062; "1950-1977 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri", https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007 [01.02.2023].
[252] **Hürriyet**, 11.03.2004. Gül Önür'ün bahsettiği bu mektuplara ulaşılamamıştır.

Müfide İlhan ise bu süreçte siyasi mücadelesine devam etmiş ve Mersin'den seçim sürecinin tamamlanmasının sonrasında taşınmıştır.

3.2.2.2. Müfide İlhan'ın Siyasetle Yeniden İlişki Kurma Çabaları

Mersin'deki yoğun siyasi hayattan sıyrılıp 1954 senesinde İzmit'e giden Müfide İlhan, şehre yeni taşındığı dönemde, DP ile yollarını ayıran bir diğer isim olan ve Hürriyet Partisi'ni kuran Turan Güneş'ten birlikte çalışma teklifi almış ancak bu teklifi kabul etmemiştir. Turan Güneş'in teklifini nasıl reddettiğini ise İlhan şu cümlelerle anlatmıştır:

> Benden sonra Turan Güneşler de DP'den ayrıldılar, Hürriyet Partisi'ni kurdular. Bana da beraber çalışmak için müracaat ettiler. Ben de 'Vallahi Turan Bey, Demokratların demokrasisine benim kafam uymadı. Siz de biraz yürüyün de hürriyetiniz nasıl bir şeydir bir göreyim' dedim[253].

İzmit'te iken eşinin de istediği üzerine siyasete girmeyen İlhan'ın özel arşivine bakıldığında DP ile ilgili aldığı çeşitli notlara ve yazdığı bazı şiirlere rastlanmaktadır. Örneğin 1954-1960 yılları arasında yazıldığı tespit edilen ve DP'ye yönelik eleştirilerin yer aldığı ancak yayımlanmayan bir şiirinde İlhan, "demokrasi" diyerek ortaya çıktığını ancak sözlerinde hakikat olmadığını söylediği Adnan Menderes'i "yıllarca dişini sıkarak" takip ettiğini ve Menderes ve arkadaşlarının "yolunu şaşırdığı için elbet düşeceğini" yazmıştır. Şiirde Menderes'in adını sadece ilk kıtada geçiren İlhan, diğer kıtalarda adını açıkça yazmamış ve kıtaları "….. efendi" şeklinde bitirmiştir. Bu şiirde Menderes millete yalan söylemekle, halkı sefalete sürüklemekle ve DP'yi "berduş" ve "kopuk"larla dolu bir meyhaneye benzetmekle suçlanmıştır. Şiirde ayrıca DP milletvekillerinden Namık Gedik'i "uğursuz kişi" ve "sersem keleş", Emin Kalafat'ı "insan bozuntusu" ve Samet Ağaoğlu'nu ise "temiz olmayan" olarak tanımlamıştır[254]. Müfide İlhan'ın, bahsi geçen şiirinde bir diğer hedefi ise DP tarafından "politika ve ihtirastan vareste vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı" yani muhalefete karşı kurulan Vatan Cephesi'dir. Siyasetten uzak halk kitlelerini seferber etmek amacı ile saat başı Vatan Cephesi'ne katılanların isimleri radyodan anons edilmeye başlanmış ve yüzlerce ismin cepheye katıldığı iddiaları halka duyurulur olmuştur. Ancak bu isimlerin arasında yeni doğmuş bebeklerin ve ölülerin

[253] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.
[254] Müfide İlhan'ın Adnan Mendes, Namık Gedik, Emin Kalafat, Samet Ağaoğlu ve DP'yi eleştirdiği, tarihi olmayan şiiri, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_007_644.

de adlarının bulunması DP'liler tarafından dahi eleştirilmiştir[255]. Müfide İlhan'a göre de bu Vatan Cephesi "fesatlıkların döndüğü çıkmaz bir yoldu"[256].

1960'lı yılların en önemli olayı 27 Mayıs 1960 Darbesi olmuş ve Türkiye siyasetten toplum yapısına değin her alanda büyük bir değişim içerisine girmiştir. 27 Mayıs sabahı Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in radyoda yaptığı konuşma ile bir dönem kapanmış, yeni bir dönem açılmıştır. Müfide İlhan, 27 Mayıs darbesinin ardından "rahat bir nefes aldık" demiştir[257]. Ayrıca darbenin gerçekleştiği gün "Ata'ya Müjde" başlığıyla kişisel ajandasına şu notları düşmüştür:

> Müjdeler olsun Atam, kurtulduk yeni baştan
> Büyük zaferle çıktık, kahredici savaştan.
> Millete zulmedenler tutuldu birer birer
> Bayram içinde bugün vatan sathında her yer.
> Neydi o geçen günler, birer korkulu rüya
> Korkmadılar tanrıdan, duymadılar hiç haya[258].

İlhan 1963 yılında, 27 Mayıs sonrasında kurulan yeni partilerden olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) Genel İdare Kurulu'nda görev almıştır[259]. Daha sonra ise 1968 yılında Ankara'da siyasete yeniden girmek istemiş ve bağımsız belediye başkan adayı olmuştur. İlhan'ın bağımsız aday olmasına çocukları tepki göstermiş ve "kazanamayacağını, boşuna bu yolda para harcadığını" ifade etmişler ancak İlhan siyasete girmek istediğini, bunu da bir partiye girerek yapmak istemediğini söylemiştir[260]. İlhan, adaylığı ile ilgili yaptığı basın toplantısında eşinin ölümünün ardından kendisinin artık memlekete hizmetten başka yapacak bir şeyi kalmadığını ve Avrupa'yı gezmek için biriktirdiği parayı seçim kampanyasında kullanmak için harcayacağını ifade etmiştir[261]. Fakat Müfide İlhan 1968 yerel seçimlerinde istediği başarıyı elde edememiş ve Ankara'dan bağımsız belediye başkan adayı olarak seçimi

[255] Doğaner, **age**, s. 178-179.
[256] Müfide İlhan'ın Adnan Mendes, Namık Gedik, Emin Kalafat, Samet Ağaoğlu ve DP'yi eleştirdiği, tarihi bulunmayan şiiri, **ay.**
[257] Müfide İlhan'ın "Asıl Mesele" başlıklı yazısı, **ay.**
[258] Müfide İlhan'ın "Ata'ya Müjde" başlıklı 27 Mayıs 1960 tarihli şiiri, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_007_673.
[259] Müfide İlhan'a ait 22 Aralık 1969 tarihli kısa özgeçmiş, **ay.**
[260] Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme.
[261] "10 torun sahibi Belediye Başkan adayı Müfide İlhan basın toplantısı yaptı", **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1968, 1-7.

kazanamamıştır[262]. Bu denemesinin ardından da uzunca bir süre siyasete ara vermiştir[263]. 1970'li yıllar İlhan'ın Almanya'da eğitimcilik yaptığı ve Türkiye'de olmadığı dönemlere rastlamaktadır. Bu dönem içerisinde İlhan, Türkiye'deki gelişmelerden tamamen uzak kalmamış, Türkiye siyasetini yakinen takip etmiş ve fikirlerini yazmaya devam etmiştir. Buna örnek olarak İlhan'ın 1980 yılında Berlin'deyken dönemin TBMM Başkanı Cahit Karakaş'a hitaben yazdığı mektup gösterilebilir. Karataş'a gönderip göndermediği tespit edilemeyen bu mektup ile İlhan Türkiye'nin "kör düğüme dönmüş işlerini" çözümlemede Türk kadınını iş birliğine çağırmaları gerektiğini ifade etmiştir. İlhan'ın bu mektuptaki önerisi yeni seçilecek cumhurbaşkanının "yıllardır adları siyaset alanında çiğnenmiş" kişilerden birinin değil Prof. Dr. Afet İnan'ın[264] olmasıdır. İlhan'ın bir diğer önerisi de eğer Afet İnan Cumhurbaşkanlığını kabul etmez ise Firdevs Menteşe[265] ya da Prof. Dr. Rezan Şahinkaya'nın[266] seçilebileceğidir. Ona göre, "bin parçaya bölünmüş toplumu" birleştirebilecek şefkat Türk kadınında mevcuttu[267].

1980'li yıllara girilirken Türkiye ekonomik olarak darboğaza girmiş, siyaset ise beş ay boyunca devam eden Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Türkiye'nin yeni Cumhurbaşkanı seçilemediği için kilitlenmiş bir duruma gelmiştir. Türkiye'nin bu durumunda ordu yeniden siyasete müdahale etmiş ve TSK 12 Eylül 1980 günü tarihte üçüncü kez yönetime el koymuştur. Müfide İlhan, 1980 darbesini gerçekleştirenleri "demokrasiye gönül vermiş, millet ve memleket faydasını her şeyden üstün tutan

[262] Ankara'da 1968 yerel seçimlerinde belediye başkalığını Adalet Partisi (AP) adayı Ekrem Celal Barlas kazanmıştır. "Ankara'da kazanan Barlas: Bütün varımı koyacağım", **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1968, 7.

[263] Simla İlhan, bu süre içerisinde Müfide İlhan'ın DP'nin bölünmesiyle Osman Bölükbaşı tarafından kurulan Millet Partisi'ne (MP) kısa süreliğine katıldığını ifade etmiştir. Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme. Bu iddiayı destekleyecek herhangi bir kaynağa ulaşılamamıştır.

[264] Afet İnan, Türk sosyolog, tarihçi ve akademisyen. Mustafa Kemal Atatürk'ün manevi kızıdır. Olcay Özkaya, Volkan Payaslı, "Ayşe Afet İnan (1908-1985)", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ayse-afet-inan-1908-1985/ [13.02.2023]. Afet İnan Mustafa Kemal'in kültür alanında yapmak için uğraştığı yenilikler için önemli sembol kadın isimlerden biriydi. Leyla Kırkpınar, "Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın", **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler,** ed. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998): 19.

[265] İlk Kadın Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı'dır. Melis Madanoğlu Sözer, "Türkiye'nin öncü kadınları", https://mediacat.com/turkiyenin-oncu-kadinlari/ [13.02.2023].

[266] "Vekillerimiz-Fatma Rezan Şahinkaya", https://vekillerimiz.com/vekil/f-rezan-sahinkaya-7290/ [13.02.2023].

[267] Müfide İlhan'ın TBMM Başkanı Cahit Karakaş ve bütün milletvekilleri, senatörler başlığıyla yazdığı 20 Mart 1980 tarihli mektup, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_002_080.

kimseler" olarak gördüğünü ifade etmiştir[268]. Darbenin ilan edilmesi ile birlikte Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in başında bulunduğu Milli Güvenlik Konseyi siyasi iktidarı devralmıştır. Dönemin siyasi partilerinin liderleri tutuklanmış, siyaset yapmak yasaklanmış, kısa sürede emekli Amiral Bülend Ulusu başkanlığında bir hükümet kurulmuş, ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığı görevine ise Turgut Özal getirilmiştir[269]. Darbenin ardından siyasi partilere yönelik getirilen yasaklar Siyasi Partiler Kanunu kabul edilerek kaldırılmış ve siyasi parti faaliyetlerine ancak 1983'ün nisan ayı itibarı ile izin verilmiştir[270]. Siyasi faaliyetlerin serbest bırakılması ile birlikte 1980 darbesi sonrası ilk seçimler 1983 yılında gerçekleştirilmiştir. Kasım 1983 genel seçimlerine emekli General Turgut Sunalp'ın başkanlık ettiği Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Halkçı Parti (HP) ve Anavatan Partisi (ANAP) katılmıştır. 1983 genel seçimlerinde iktidara gelen parti Turgut Özal'ın liderliğindeki ANAP olmuştur[271].

Almanya'da emekli olan İlhan 1981 yılında Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştır. Türkiye'ye dönünce on beş yıl aradan sonra yeniden siyasi hayata katılmak istemiş ve ilk denemesini 1983 senesinde MDP ile yapmıştır[272]. MDP, 12 Eylül 1980 darbesinin ardından, Kenan Evren'in Ottowa Büyükelçiliğine tayin ettiği ve bu görevi 1982'ye kadar devam ettiren asker Turgut Sunalp tarafından kurulan bir partiydi[273]. Müfide İlhan, MDP İçel İl Yönetim Kurulu üyesi olarak partiye girmiş ve 7 Kasım 1983 günü yapılacak milletvekili seçimlerinde MDP saflarından İçel'de aday adaylığını koymuştur[274] ancak İlhan'ın aday olma isteği MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp tarafından bizzat reddedilmiştir. Sunalp gönderdiği mektupta İlhan'ın aday adaylığı müracaatını reddetmesinin sebebini "400 adaylık için 900 müracaat olması" ve açıklamadığı "diğer bazı faktörler" olarak ifade etmiş, bununla birlikte mektubuna "gelecek dönemlerde yaşanacak nöbet değişimlerinde" İlhan'ın "hak ettiği mevkilere"

[268] Müfide İlhan'ın "Anarşi" başlığıyla kaleme aldığı 1987 tarihli yazı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_002_103.
[269] Findley, **age**, 321.
[270] "Siyasi Partiler Kanunu (2820 S.K.)", **Resmî Gazete**, 18027 (Nisan 1983): 1-28.
[271] Hüseyin Çavuşoğlu, "1983 Genel Seçimleri ve Anavatan Partisi", **Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)**, c. 8, s. 1 (2022): 77-86. Yasaklandığı için bu seçimlere eski parti liderleri katılamamıştır.
[272] Müfide İlhan'ın "Milliyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanlığına" başlığıyla 15 Ağustos 1983 tarihinde yazdığı dilekçe, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_006_490.
[273] Özcan Çölük, "Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1983-1986)" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, 2018), 33, 42-43.
[274] Müfide İlhan'ın "Milliyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanlığına" başlığıyla 15 Ağustos 1983 tarihinde yazdığı dilekçe, **ay**.

gelmesi temennisini de not olarak düşmüştür[275]. İlhan ise Sunalp tarafından adaylığının kesin olarak onaylanmadığına dair mektubu almadan önce liste dışı bırakıldığını zaten haber almıştır. Bunun üzerine İlhan, dönemin Genelkurmay Başkanı Nurettin Ersin'e İçel'de listeye girenlerle ilgili dolaşan "yolsuzluk, komünistlik" gibi iddialarını anlattığı bir mektup yollamış ancak "seçilemediği için kırgınlık duyduğundan bu mektubu yazdığının sanılmaması" gerektiğinin altını çizmiştir. Uzun yıllar boyunca tarafsızlığını koruyabildiğini ifade eden İlhan, Mersinlilerin isteği üzerine MDP'den siyasete atıldığını vurgulamıştır. Yoksa "Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı olmak şerefi zaten ona yeterdi". İlhan'a göre, İçel seçmeninin güveni bütün partilere karşı sarsılmıştı ve "dönen dolaplar" karşısında ne yapacaklarını bilemiyorlardı. İlhan, İçellilerin son umudunun Genelkurmay Başkanı'nın bu seçim listeleri hakkında bir araştırma yaptırması olduğunu mektubunda ifade etmiştir[276].

Bu mektuptan dokuz gün sonra da dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e aynı konu üzerine bir mektup yazmış olan İlhan, adaylığını "sırf iç yüzlerini görmek" için koyduğunu ve "korkunç" bir tablo ile karşılaştığını anlatmıştır. Ona göre, yeni bir demokrasi devresine başlarken halkın istemediği kişilerden oluşan bir liste kabul edilemezdi. Bu gidişatı ancak Kenan Evren durdurabilirdi ve Müfide İlhan'ın "eskiden beri tanıdığı" ve "korkunç" olduklarını iddia ettiği siyasetçilerle "bu yaştan sonra didişmek" gibi bir isteği yoktu[277].

İlhan'ın iddialarının odağında olan isim, listeye ilk sıradan giren Mehmet Kocabaş'tır. Buna göre, Kocabaş, Kimya Mühendisi olarak Mersin Akgübre Fabrikası'nda pasif bir görevde çalışırken Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)[278] tarafından Sanayi Bakanlığı Tahsis Dairesi Başkanlığına getirilmiş, tüccarlara kredi çıkartıp MHP'ye ve şahsına

[275] M.D.P. Genel Başkanı Turgut Sunalp tarafından MDP'ye katılma isteğinin reddi ile ilgili Müfide İlhan'a gönderilen 1 Ekim 1983 tarihli mektup, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_002_111.
[276] Müfide İlhan'ın seçimler konusunda Mersin İçel ile ilgili listelerin tekrar düzenlenmesi konulu Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nurettin Ersin'e yazdığı 6 Eylül 1983 tarihli mektup, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_007_679.
[277] Müfide İlhan tarafından dönemin cumhurbaşkanına hitaben yazılan ve siyasi seçimler konusunda endişelerini dile getirdiği 15 Eylül 1983 tarihli mektup, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_007_680. Orgeneral Ersin ve Cumhurbaşkanı Evren'den İlhan'ın mektuplarına cevap gelip gelmediği tespit edilememiştir.
[278] Müfide İlhan mektubunda bu partiden Milli Hareket Partisi olarak bahsetmiştir. Yapılan araştırmaya göre o dönemde Milli Hareket Partisi adıyla bir parti olmadığı ve İlhan'ın Milliyetçi Hareket Partisi'nden bahsettiği anlaşılmıştır.

menfaat sağlamıştı[279]. Ancak İlhan'ın iddiaları bir karşılık bulmadığı gibi Mehmet Kocabaş 1983 seçimlerinde seçilerek XVII. Dönem Mersin Milletvekili olarak TBMM'de göreve başlamıştır[280].

İlhan, Evren'e ve Ersin'e yolladığı bu mektuplardan sonra MDP İl Yönetim Kurulu'ndan ve partiden istifa ettiğini duyurmuş ve açıklamasında şu ifadelere yer vermiştir:

> MDP İçel İl Teşkilatınızın ısrarlı daveti ve Kurulunuzun Genel Başkan imzasını taşıyan 15.7.1983 tarihli bildirisi üzerine yeni demokrasi çalışmalarında bir dürüstlük ışığı görerek bağımsız kalma kararımdan üzülerek ayrılıp beni Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı seçerek tarihe mâl eden İçel-Mersinlilere de tekrar hizmet etmek fırsatını kabul etmiş ve 3.8.1983 günü Mersin'de göreve başlamıştım. Parti çalışmalarındaki usulsüzlük ve düzensizlik dolayısıyla Atatürk ilkelerine bağlılığın kuru sözden ileri geçmediğini görerek MDP ile hiçbir ilişkim bulunmadığını açıklıkla bildiririm[281].

MDP'den ayrıldıktan sonra Müfide İlhan, siyasi olaylarla ilgili görüşlerini bildirmeyi sürdürmüştür. Bu görüşlerinden biri 6 Eylül 1987 tarihinde halkın oyuna sunulan ve 3361 sayılı Kanunun kabulü için yapılan referandum ile ilgilidir. Bu kanun değişikliğinde 12 Eylül 1980 öncesi siyasetçilerinin birçoğuna 5 ila 10 yıl arasında değişen sürelerle getirilmiş olan siyasi yasakların kaldırılması öngörülmekteydi[282]. İlhan, referanduma gidecek olan halkın "evet" ya da "hayır" oyunu kullanırken çok iyi düşünmesi gerektiğini vurgulamıştır[283]. Ayrıca halk oylamasına giden süreçte sesi en çok duyulanların siyasi yasaklı olan ve "ordu tarafından kulakları çekilen" kişiler olduğundan rahatsızlık duyduğunu dile getirmiştir. İlhan, referandumdan "hayır" oyunun yüksek çıkmasını dilemiştir. Çünkü ona göre, siyasi yasaklı olan kişiler bu süreçte "akıllanmamış gözüküyorlardı" ve "evet" kararı çıkarsa eğer "altı yıl boyunca yokluğu hissedilmemiş" olan siyasi yasaklılar tekrardan iş başına gelebileceklerdi. O kişileri yeniden iş başına getirmek ise, "demokrasiyi zedeleyecek" bir durumdu. Bundan dolayı "çıkar peşinde koşanlara" fırsat verilmemeliydi ve 6 Eylül 1987'de yapılacak olan referandumda "hayır" oyu kullanılmalıydı. Ancak bu referandumdan 11.711.461 oy sayısı ve %50,16 oy oranı ile "evet", 11.636.395 oy sayısı ve %49,84 oy oranı ile "hayır" çıkmıştır. Dolayısıyla İlhan'ın dikkat çektiği ve "yeniden

[279] Müfide İlhan'ın Orgeneral Nurettin Ersin'e yazdığı mektup, **ay**.
[280] Çölük, **age**, 135.
[281] "Müfide İlhan MDP İl Yönetim Kurulu ve Partiden istifa etti", **Hakimiyet**, 26 Eylül 1983, 1-4.
[282] Beyza Nur Köroğlu, "Referandum ve Türkiye Uygulaması" (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 108.
[283] Müfide İlhan'ın "Anarşi" başlığıyla kaleme aldığı 1987 tarihli yazı, **ay.**

denemenin" faydasının olmadığının altını çizdiği Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş gibi Türkiye'nin 1970'li yıllarında öne çıkan politik liderlerin siyasi yasakları kaldırılmış ve böylece eski siyasilerin partilerde görev kabul etmelerinin ve yönetici olabilmelerinin önü açılmıştır[284].

Referandumun hemen ardından Türkiye siyaseti erken seçim çalışmalarına başlamıştır. 1983 yılında hükümet kuran ANAP Başkanı Turgut Özal, referandum günü henüz sandıklar açılmadan erken seçimin yapılacağı haberini vermiştir[285]. Seçim sonuçlarına göre, Doğru Yol Partisi (DYP) %19,1 oy ile mecliste %1,1'lik ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) %24,7 oy ile %22'lik bir temsil gücüne sahip olurken ANAP %36,3 oya karşın %64,9'luk bir temsil oranına ulaşmıştır[286]. Müfide İlhan'ın bu seçimlere dair düşüncelerine yer verdiği herhangi bir yazısına ulaşılamamıştır ancak sonrasında Turgut Özal'ı oldukça ağır bir biçimde eleştirmiştir. ANAP kurulduğunda ve Özal ilk hükümeti kurduğunda, Müfide İlhan "sağ parti olmasına rağmen" yine de ümitlenmiş ve "herkesin bir şansı hak ettiğini" düşünmüş, ancak sonrasında yapılanların Türkiye'ye hizmet etmediğini ve devletin olanaklarının kişisel çıkarlara alet edildiğini ifade etmiştir[287]. 1989 yılında Müfide İlhan, Turgut Özal'a bir mektup yazmış, bu mektubunda Özal'ın "orta direk" olarak tanımladığı orta gelirli vatandaşları temsilen dönemin başbakanı ile bir televizyon programında bu kesimin sorunlarını konuşmak istediğini yazmıştır[288]. Bu mektuba herhangi bir cevap gelip gelmediği tespit edilememekle birlikte İlhan'ın Özal ile çıktığı bir televizyon programına da rastlanmamıştır[289].

İlhan, "Özal devrinden" diye not düştüğü, Özal'a oldukça ağır ifadeler yer alan "Alışamadım" başlıklı şiirinde, Özal'ı "irticacı" olarak tanımlamış, herkesi zengin

---

[284] 1987 referandumu neticesinde 1980 darbesinin ardından siyasi yasaklı olan, dönemin etkili siyasi isimleri Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş, Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan yeniden politika arenasında yerlerini aldılar. "Evetler kıl payı önde", **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1987, 1.; "Yasaklar kalktı, hedef seçim", **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1987, 1.; Anıl Bıçak, "12 Eylül Sonrası Demokratikleşme Sürecinde Önemli Bir Dönüm Noktası: Siyasi Yasakların Kaldırılması ve 1987 Halk Oylaması" (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 320.

[285] Bıçak, **age**, 351.

[286] Bıçak, **age**, 369.; "18.Dönem Milletvekili Genel Seçim Kesin Sonuçları", https://www.ysk.gov.tr/tr/29-kasim-1987-xviii-donem-milletvekili-genel-secimi/80054 [14.02.2023].

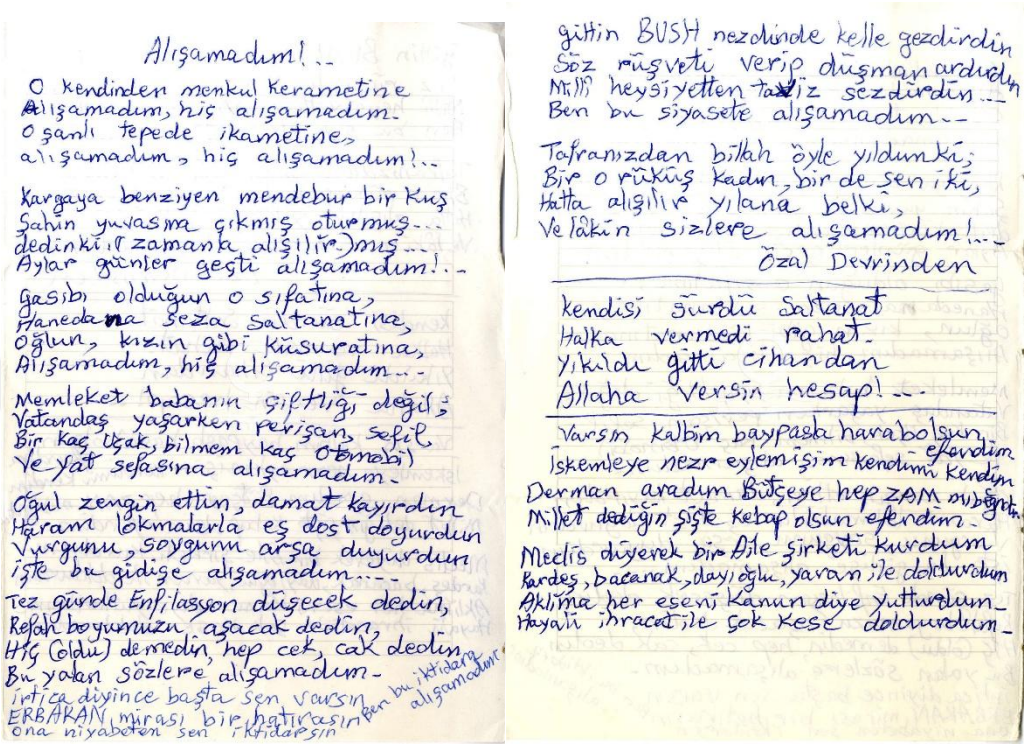
[287] Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme.

[288] Müfide İlhan'ın, orta gelirli vatandaşı orta direk diye sıfatlandıran Başbakan Turgut Özal'a yazdığı 16 Ekim 1989 tarihli eleştirel mektup, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_006_537.

[289] Simla İlhan, bu tarz şiir, yazı ve mektupları Müfide İlhan'ın kütüphanesinde zarfları ile birlikte bulduğunu ve gönderilmemiş olduklarını ifade etmiştir. Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme.

ettiğini, "haram lokmalarla eş dost doyurduğunu", milli haysiyetten taviz verdiğini ve Türkiye'yi "babasının çiftliği" gibi gördüğünü iddia etmiştir. İlhan, "bir yılana bile alışabileceğini ancak Özal'a ve politikalarına alışamadığını" vurgulamıştır[290].

Şekil 22. Müfide İlhan tarafından kaleme alınan Özal dönemindeki politikaların eleştirildiği "Alışamadım" başlıklı tarihi belli olmayan şiir

Alışamadım!..
O kendinden menkul kerametine
Alışamadım, hiç alışamadım.
O şanlı tepede ikametine,
alışamadım, hiç alışamadım!..

Kargaya benziyen mendebur bir kuş
Şahin yuvasına çıkmış otumuş...
dedinki: O zamanki alışılmış...
Aylar günler geçti alışamadım!..

Gasıbı olduğun o sıfatına,
Hanedana Seza saltanatına,
Oğlun, kızın gibi küsuratına,
Alışamadım, hiç alışamadım...

Memleket babanın çiftliği değil;
Vatandaş yaşarken perişan, sefil
Bir kaç uşak, bilmem kaç otomobil
Ve yat sefasına alışamadım.

Oğul zengin ettin, damat kayırdın
Haram lokmalarla eş dost doyurdun
Vurgunu, soygunu arşa duyurdun
İşte bu gidişe alışamadım...

Tez günde Enflasyon düşecek dedin,
Refah boyunuzu aşacak dedin,
Hiç (Oldu) demedin, hep cek, cak dedin
Bu yalan sözlere alışamadım.

İrtica diyince başta sen varsın
ERBAKAN, miraşı bir hatırasın
Ona niyabeten sen iktidarsın
Ben bu iktidara alışamadım

gittin BUSH nezdinde kelle gezdirdin
Söz rüşveti verip düşman ardında
Milli heysiyetten taviz sezdirdin...
Ben bu siyasete alışamadım...

Tafranızdan bilkah öyle yıldınki;
Bir o rüküş kadın, bir de şen iki,
Hatta alışılır yılana belki,
Velâkin sizlere alışamadım!...

Özal Devrinden

kendisi sürdü saltanat
Halka vermedi rahat.
yıkıldı gitti cihandan
Allaha Versin hesap!...

Varsın kalbim baypasla harabolsun,
İşkembeye nezr eylemişim kendim efendim
Derman aradım Bütçeye hep ZAM ovdğrk
Millet dediğin şişte kebap olsun efendim.
Meclis diyerek bir Aile şirketi kurdum
Kardeş, bacanak, dayı oğlu, yaran ile doldurdum
Aklıma her eseni Kanun diye yutturdum
Hayali ihracatla çok kese doldurdum.

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_007_659.

1990'lı yıllar Türkiye politikasında çatlakların gittikçe çoğaldığı yıllar olmuş, 1993 yılında Turgut Özal kalp krizi geçirerek hayata veda etmiş, yerine Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı olmuştur. Bunun ardından 13 Haziran 1993'te DYP olağanüstü kongresinde daha önceden Demirel hükümetinde Devlet Bakanı olarak görev yapmış olan Tansu Çiller en yüksek oyu alarak DYP Genel Başkanlığına seçilmiştir. Böylece hükümeti kurmakla görevlendirilen Çiller, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın başbakanı olmuş ve 1997'ye kadar da bu görevini sürdürmüştür[291]. Bir kadının Başbakan olmasını sevinçle karşılayan Müfide İlhan, Çiller'i Türkiye için "kurtuluş

[290] Müfide İlhan tarafından yazılmış Özal dönemindeki politikaların eleştirildiği "Alışamadım" başlıklı tarihi belli olmayan şiir, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_007_659.

[291] "Sayın Prof. Dr. Tansu Çiller'in Özgeçmişi", https://www.mfa.gov.tr/sayin-prof_dr_tansu-ciller_in-ozgecmisi_-_haziran-1996.tr.mfa [15.11.2024].

simidi" olarak tanımlamıştır[292]. İlhan bu dönemde Türkiye siyaseti ile yakından ilgilenmeye devam etmiş, hatta 1991 yılında Demokratik Sol Parti (DSP) Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit'e seçimlerde partinin İstanbul-Kadıköy bölgesinden liste başı yapılmasını istediğini dile getirdiği bir mektup yazmıştır. 1987 Referandumunda siyasi yasağının kalkmamasını istediği kişiler arasında bulunan Bülent Ecevit için bu mektupta farklı bir tavra sahip olan İlhan, Ecevit'in konuşmalarını kendi düşüncelerine benzettiğini, bu nedenle partilerine katılmak istediğini "…Kartal açık hava toplantınıza sizinle konuşabilmek için gelmiştim. Sayın Ecevit'i dinlerken kendim konuşuyorum sandım. Benim için bu son fırsat (hakiki milletvekili) örneği göstermeme imkan verirseniz pişman olmayacaksınız. Başarınıza çalışacağım…" sözleri ile dile getirmiştir[293].

İlhan bu mektubunda ayrıca, eğer milletvekili seçilirse gelirini millet ve parti hizmetlerine sarf edeceğini, zaten günün sekiz saatini kendine, on altı saatini millet hizmetine ayırdığını ifade etmiştir[294]. İlhan'ın bu mektubuna cevap alıp almadığı tespit edilememiştir ancak ismi seçimlerde aday gösterilenler arasında yer almamaktadır[295].

[292] Müfide İlhan'ın İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Türkiye'de siyaset konusunda yaptığı konuşma ile ilgili çıkmış 1994 tarihli yazı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_017_1137.

[293] Müfide İlhan'ın DSP Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit'e yazdığı seçimlerde partinin İstanbul-Kadıköy bölgesinden liste başı yapılmasını istediği 16 Eylül 1991 tarihli mektup, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_008_686.

[294] Müfide İlhan'ın DSP Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit'e yazdığı seçimlerde partinin İstanbul-Kadıköy bölgesinden liste başı yapılmasını istediği 16 Eylül 1991 tarihli mektup, **ay.**

[295] 1991 seçimlerindeki aday listeleri için bkz. "Yüksek Seçim Kurulu Kararı", **Resmî Gazete,** 21011 (Ekim 1991).

Şekil 23. 2 Ekim 1993 tarihinde Akdeniz Kadınlarının Güç ve Faaliyetleri Uluslararası Kongresinde konuşan Müfide İlhan'ın fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_006_516.

Müfide İlhan, 1994 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde katıldığı bir söyleşide, Türkiye'de çok partili hayatın amacına uygun hizmet etmediğinin altını çizmiştir. 1993 yılında seçilen ve Türkiye'nin ilk kadın Başbakanı olan Tansu Çiller'e bir şans verilmesi gerektiğini ve Çiller'i "yegâne kurtuluş simidi" olarak gördüğünü ifade etmiştir. Ayrıca, kendisine bir parti kursaydı neler yapacağının sorulması üzerine "genel idare ve genel kurul üyeleri, belediye başkanı olamazdı. Onların görevi, vatandaşlar arasından bu işi en iyi yapabilecek olanı seçip yine vatandaşa takdim etmektir, menfaat paylaşmak değil…" şeklinde cevap vermiştir[296].

Müfide İlhan, çok kısa bir süre belediye başkanlığı yapmış olmasına rağmen Türkiye siyasetinde iz bırakmış bir siyasi kadın figürdür. Ancak sadece Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı olması ile tanınmakta ve yukarıda bahsi geçen siyasi faaliyetleri ilgili yazında genellikle yer almamaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e birçok savaşı görmüş, Cumhuriyet'in kuruluşuna şahitlik etmiş Atatürk'ü tanımış ve onun ilkelerini benimsemiş aydın bir Türk kadını olarak Müfide İlhan kendisini, yazdığı "On Dokuz Şubatta Boş Laflar Kuru Sözler" başlıklı şiir kitapçığında şu sözlerle tanımlamıştır:

[296] Müfide İlhan'ın İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Türkiye'de siyaset konusunda yaptığı konuşma ile ilgili çıkmış 1994 tarihli yazı, **ay.**

Memleketin aydın kızı
Ülkünün canlı hızı
Fedakârlık yolunda
İsmi ülker yıldızı
Demokrasi rejimi havarisi
Eski Mersin Belediye Reisi[297]

[297] On Dokuz Şubat'ta Boş Laflar Kuru Sözler adlı tarihi belli olmayan şiir kitapçığı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_001_072.

4. MÜFİDE İLHAN'IN ÖZEL HAYATI

Müfide İlhan, Çanakkale Savaşlarında şehit düşen bir babanın ilk ve tek kızıdır. Müfide İlhan iki yaşında, erkek kardeşi Adnan (Çakmak) altı aylık iken babalarının şehit düşmesinin ardından amcası Mareşal Fevzi Çakmak ikisini de himayesi altına almıştır. Annesinin ikinci evliliğinden Müfit adında bir erkek kardeşi daha olan Müfide İlhan, ilk evliliğini amcasının yaveri Nuri Çetinkaya ile on sekiz yaşında yapmış, bu evliliğinden iki kız çocuğu olmuştur. 1937 yılında Çetinkaya ile yollarını ayırmış, ikinci evliliğini 1939'da Faruk İlhan ile gerçekleştirmiş ve bu evliliğinden de üç kız bir erkek çocuğu olmuştur. Ayrıca Faruk İlhan'ın oğlu Tarık'ı da dokuz yaşındayken Almanya'dan getirip büyütmüştür.

4.1. Çocukluk Yılları

Fatma Müfide İlhan, 19 Şubat 1911'de Balıkesir'in Edremit ilçesinde doğmuştur [298]. 1915 yılında kardeşi Adnan dünyaya geldiği sırada, babası Teğmen Mehmet Nazif Çanakkale'de şehit düşmüştür. Millî Mücadele tarihinin önemli isimlerinden olan Fevzi (Çakmak) Paşa, Teğmen Mehmet Nazif'in ağabeyidir. Bundan dolayı Anafartalar Grubu Kumandanı Mustafa Kemal (Atatürk), kardeşinin 26 Mayıs 331 [8 Haziran 1915] tarihinde şehit düştüğünü bizzat kendisinin yazdığı bir mektupla Fevzi Paşa'ya bildirmiştir[299].

Müfide İlhan, babasını kaybetmesinin ardından kardeşi Adnan ile birlikte amcası Fevzi Paşa'nın himayesi altında yaşamıştır. Fevzi Paşa, İlhan'ı ve kardeşini "kendi evlatları

---

[298] Müfide İlhan'ın doğum yeri birçok kaynakta Mersin olarak yazılmıştır. Hatta bazı kaynaklarda İstanbul yazdığı da tespit edilmiştir. Ancak Müfide İlhan'ın hayatta olan kızları Simla İlhan, Ayla Börekçi ve torunu Doruk Börekçi'den Müfide İlhan'ın doğum yerinin Balıkesir/Edremit olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca bu bilgi Kadın Eserleri Kütüphanesi'nde bulunan Müfide İlhan Arşivi'nden de teyit edilmiştir. Bkz. Müfide İlhan tarafından yazılmış 22 Aralık 1969 tarihli özgeçmiş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005-001-020.

[299] *"Muhterem kardeşim Paşa hazretleri … biraderinizin haber-i şahadeti bendenizi cidden müteessir ve giryan eylemiştir. Şehid-i mağfur biraderinizin 26-5-331 de millet ve memleketin hayat ve memat noktası olan Conk bayırında atılan sufufun ilerisinde idi…"* Anafartalar Grubu Kumandanı M. Kemal'in Mehmet Nazif Çakmak'ın şehadet haberini verdiği Fevzi Paşa'ya 26.6.331 [9 Temmuz 1915] tarihli mektubu, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_007_660.

gibi" benimsemiş, babalarını kaybetmelerinin ardından onların yetiştirilmesini üstlenmiştir. Bir mektubundaki şu satırlar Fevzi Paşa'nın Müfide ve Adnan kardeşlere karşı olan duygularını ortaya koymaktadır:

> … Kardeşimin ciğerpareleri Müfide ve Adnan tıpkı benim evlatlarım gibidir. Cenab-ı hakkın lütuf ve ihsanı ile kendilerini her veçhile yetiştirmek en büyük borcum ve emelimdir. İnşallah büyürler ve adam olurlar; harbin devam ettiği şu sırada kendilerini göremediğimden dolayı nihayetsiz derecede müteessirim. Mamafih kendi çocuklarımı dahi göremiyorum. Fakat an karib [yakında] harbin hitamıyla [sona erişiyle] beraber cümlesini göreceğimi ve icab-ı veçhile kendilerini yetiştireceğimi lütf-u haktan memul eylerim [umarım]…[300]

Nazif Bey'in ölümünün ardından Müfide İlhan, kardeşi ve annesi Emine Hanım, Fevzi Paşa'nın İstanbul Beykoz'daki evine taşınmışlar, sonrasında Fevzi Paşa Millî Mücadele'ye katılmak için İstanbul'dan ayrılınca Emine Hanım'ın Ankara'daki kardeşlerinin yanına yerleşmişlerdir. Emine Hanım, daha sonra Emin adında, Müfide İlhan'ın çocuklarının gemilerde kaptanlık yaptığı için "Kaptan Dede" diye andıkları kişi ile evlenmiş ve bu evlilikten Müfide İlhan'ın Müfit adında bir erkek kardeşi daha dünyaya gelmiştir.

Şekil 24. Müfide İlhan'ın annesi Emine Hanım ve kızları Gül ve Gönül ile 26 Nisan 1939 tarihli fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_017_1066.

[300] Fevzi Çakmak'ın "Azizim Efendim" hitabıyla kaleme aldığı 29 Ağustos 1333 [1917] tarihli mektup, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_002_051. Bu mektubun kime gönderildiği tespit edilememiştir.

4.2. Aile Yaşantısı

4.2.1. Evlilikleri

Müfide İlhan, İstanbul'da Kadıköy Moda 8. İlkokul'da öğretmenlik yaptığı sırada, Mareşal'in yaveri Yüzbaşı Nuri Çetinkaya ile tanışmış ve 1929 yılında ilk evliliğini gerçekleştirmiştir. Eşinin tayinleri dolayısıyla sürekli şehir değiştirmek zorunda kalmış ve Erzurum, Doğu Beyazıt, Kırklareli ve Ankara'ya eşi ile birlikte gitmiştir. Nuri Çetinkaya'nın 1936'da askeri ataşe olarak Berlin'e tayin olmasıyla birlikte onunla Almanya'ya taşınmıştır. Nuri Çetinkaya ile evliliğinden 1932 yılında Gönül, 1936 yılında Gül isimli iki çocuk dünyaya getiren Müfide İlhan, 1937 yılında Nuri Bey'den ayrılmış ve Türkiye'ye dönmüştür. 1939 yılında, Ankara'da ileriki yıllarda milletvekilliği ve senatörlük yapacak olan Mebrure Aksoley'in evinde Dr. Faruk İlhan ile tanışmıştır. Faruk İlhan, 1902 yılında dünyaya gelmiş, 1913 yılında on bir yaşındayken Beyrut'ta bulunan teyzesinin yanına Fransız okulunda okumak üzere gitmiş ve orada Fransızca ve Arapça öğrenmiştir. Yüksek tahsilini yapmak için gittiği Almanya'nın Giessen şehrindeki tıp fakültesini bitiren Faruk İlhan, Hitler döneminde Türkiye'ye dönmeye karar vermiş ve Ankara Numune Hastanesi'nde görev yapmıştır[301].

Şekil 25. Müfide İlhan'ın tarihi belli olmayan gelinlikli fotoğrafı

Kaynak: Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_008_715.

[301] Müfide İlhan'ın eşi Faruk İlhan için kızı Simla İlhan tarafından "Babamız Dr. Faruk İlhan" başlığıyla yazılmış Faruk İlhan'ın kısa hayat hikâyesini anlatan yazı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_011_006.

Müfide İlhan ile tanıştığı günlerde Dr. Faruk İlhan, çalışmak üzere Afganistan'a gitmiştir. Kabil'e gittikten sonra, Mebrure Aksoley'in eşi İhsan Paşa aracılığıyla Müfide Hanım'a evlenmek isteğini iletmiş ve teklifine olumlu yanıt almıştır. Bu dönem Faruk İlhan'ın Almanya'da evlilik dışı bir ilişkiden dünyaya gelen oğlu Tarık'ı Türkiye'ye getirmek için çaba gösterdiği bir dönemdir. Henüz evlenmeden Müfide İlhan bu çabaya ortak olmuş ve Tarık Bey'i Türkiye'ye getirmek için hem kendisinin hem de amcası Fevzi Çakmak'ın Almanya'daki bağlantılarından faydalanmış ve Tarık İlhan'ı Türkiye'ye getirebilmiştir. Bu gelişmelerin ardından 1939 yılında Faruk ve Müfide çiftinin nikahı Büyükelçi Memduh Şevket Esendal tarafından Afganistan'da kıyılmıştır[302]. 1940 yılında çiftin ilk çocuğu olan Atok, ardından 1942 yılında Nimla ve 1943 yılında Simla Kabil'de, ailenin en küçük kızı olan Ayla ise 1946 yılında Ankara'da dünyaya gelmiştir. Müfide İlhan, ilk evliliğinde olduğu gibi Faruk İlhan ile olan evliliğinde de eşinin tayinleri dolayısıyla sıklıkla yer değiştirmiştir. Faruk ve Müfide İlhan çiftinin evlilikleri 28 yıl sürmüştür.

Şekil 26. Müfide İlhan'ın eşi Faruk İlhan'ın cenaze töreninde şiir okurken çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_004_327.

[302] Ünal, **age**, 18

Faruk İlhan, 12 Nisan 1967'de, 64 yaşında vefat etmiştir[303]. Müfide İlhan, Faruk İlhan'ın vefatından 13 yıl sonra ona şu şiiri yazmıştır:

Biliyor musun Faruk?
Ben hâlâ yaşıyorum.
On üç yıl nasıl geçti,
Bu işe şaşıyorum.
Sanki daha dün gece,
Ayırdı ecel bizi.
Acı ile doldurdun,
O sonsuz sevgimizi.
Sevgimiz sonsuz elbet,
Taparım hâlâ sana.
Ölsem de seveceğim,
Yaşıyorsun sen bana.
Yavrularımın her biri,
Parçadır sanki senden.
Ölüm nasıl ayırır,
Sorarım seni benden.
Yoksa hiç yaşar mıydım?
Bu on üç yıl ardından.
Seni hiç unutmadan,
Geçiyor günler Faruk[304].

4.2.2. Anneliği ve Çocukları ile İlişkileri

Müfide İlhan, yukarıda da bahsi geçtiği üzere, altı çocuk dünyaya getirmiştir. Faruk İlhan'ın Almanya'da dünyada gelen oğlu Tarık da bu ailenin bir üyesi olarak kabul edilmiş ve Müfide İlhan onu da büyütmüştür.

Müfide İlhan'ın ilk evliliği eşinin tayinleri dolayısıyla sıklıkla yer değiştirmekle geçmiştir. Gönül Hanım Türkiye'de, Gül Hanım ise Berlin'de dünyaya gelmiştir. Müfide İlhan, iki çocuk sahibi bir kadınken hem Almanya'da hem de Türkiye'de eğitimciliğini sürdürmüştür. Çalışma hayatını devam ettirebilmek için

[303] Ünal, **age**, 47-48.; Simla İlhan tarafından "Babamız Dr. Faruk İlhan" başlığıyla yazılmış Faruk İlhan'ın kısa hayat hikâyesini anlatan yazı, **ay.**
[304] Ünal, **age**, 48. Bu şiir, Müfide İlhan'ın vefatından sonra evinde bulunmuştur.

Almanya'dayken çocuklarına bir bakıcı tutmuş[305] ve bu sırada hem dil öğrenmeye çalışmış hem de eğitimcilik konusunda kendisini geliştirebilmek adına sertifikalar almıştır.

Müfide İlhan'ın Nuri Çetinkaya ile olan evliliği sadece sekiz yıl sürmüştür. Müfide İlhan'ın neden boşanıp Almanya'dan Türkiye'ye döndüğü konusunda kişisel arşivde bir bilgiye ulaşılamamış olup bu konu kızları ve torunu ile yapılan sözlü tarih görüşmeleri ile aydınlatılmaya çalışılmıştır[306]. Bu görüşmelerde anlatılanlara göre, Nuri Çetinkaya "yakışıklı" ama bir o kadar da "çapkın" bir adamdır. Müfide İlhan, Berlin'deyken Gül ve Gönül'e bakması için tuttuğu çocuk bakıcısı ile Nuri Çetinkaya arasında bir ilişki olduğunu öğrenmiş, bunun ardından da boşanmayı tercih etmiştir. Bu konuda amcası Fevzi Çakmak ile görüşmüş, boşanma sürecinde onun da desteğini almıştır.

Cumhuriyet'in kurulmasının ardından kadınlara boşanma hakkı Medeni Kanun'la verilse bile kadınların boşanmayı çok tercih etmediği bir dönemde İlhan, bu hakkını kullanmıştır. Yabancı bir ülkede, iki çocuk sahibi bir kadın olma durumunu deneyimlemesi aldatılmış olmasını sineye çekmesine neden olmamıştır. Boşanmayı tercih etmiş, kendisini mutsuz eden bir evliliği ve hayat tarzını arkasında bırakarak ülkesine dönmüştür. Boşanmanın sonrasında Nuri Çetinkaya beş kez daha evlilik yapmış ve babaları ile yaşayan Gönül ve Gül, "beş üvey anne" görmüşlerdir. En son "Yaşar anne" ya da "Gardırop Yaşar" dedikleri anne ile yaşamışlar ve Müfide İlhan'ın diğer kızları Simla ve Ayla da hem Yaşar anne ile hem de uzun yıllar sonra "Nuri Amca" dedikleri Nuri Çetinkaya ile tanışmışlardır.

Müfide İlhan, Türkiye'ye dönmesinin ardından eğitimcilik hayatına devam ederken, ilk evliliğini sonlandırmasından 2 yıl sonra Faruk İlhan ile tanışmış ve kısa süre içinde onunla evlenmiştir. 28 yıl sürecek olan bu evlilikte, Müfide İlhan doktor eşinin tayinleri dolayısıyla yine sık sık yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Müfide İlhan'ın eşleri dolayısıyla sürekli şehir ve ülke değiştirmek konusunda Mersin'den ayrılışı ve İzmit'e gidişine kadar bir sıkıntı yaşamadığını söylemek mümkündür. Gezip görmeyi,

[305] Simla İlhan ile 19 Kasım 2022 tarihli görüşme.
[306] Bu bölümdeki bilgiler sözlü tarih görüşmelerinde elde edilen bilgilere dayanmaktadır.
Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme.; Simla İlhan ile 19 Kasım 2022 tarihli görüşme.

farklı kültürler tanımayı sevdiği ve de gittiği yerlerde çalıştığı için yeni yerlerde yaşamak fikrinin onu memnun ettiği dahi söylenebilir.

Şekil 27. Müfide İlhan ve Faruk İlhan'ın Kabil'deki konsoloslukta gerçekleştirilen nikahlarına ait evlilik cüzdanı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_008_746.

Afganistan'da görev yapmakta olan Faruk İlhan'ın yanına giden Müfide İlhan, orada da eğitimcilik yapmaya başlamıştır. Atok'a hamile kaldığında, çalışmak istediği için daha önceden görev yaptığı Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan çok yakın arkadaşı olan hemşire Meliha Akçemen'i mektupla Afganistan'a davet etmiştir. Simla İlhan, Meliha Hanım'ın İlhan ailesinin hayatına girişini şu cümlelerle anlatır:

> Annem Afganistan'a gidiyor. Orada bir Türk ekibi var. Çok güzel bir hayatları var, Türkler hep bir arada. Annem Atok'a hamile kalınca Meliha Hemşireye yazıyorlar. Babam da anlıyor annemin öyle oturup bütün gün çocuk bakmayacağını. Annemi olduğu gibi kabul ediyor. Bir hafta ya da 10 gün içinde Meliha Hemşire vapurla geliyor ve artık bize o bakıyor.

Meliha Hemşire, o günden itibaren İlhanların hayatının bir parçası ve evdeki otorite merkezi olmuştur. Atok ve Nimla'ya bakmakta olan Meliha Hemşire, Simla dünyaya gelince yaş farkı bu kadar az olan üç küçük çocuğa bakamayacağını söylemiştir. Bu nedenle Simla Hanım sıklıkla çalışmaya giderken ya da seyahate çıkarken annesine eşlik etmek durumunda kalmıştır. Afganistan dönüşünde İlhan ailesiyle Türkiye'ye

dönen Meliha Hemşire, Ayla'nın dünyaya gelmesiyle onu da büyütmüştür. Mersin'e yerleşmeleri ile Müfide İlhan'ın siyasete atılması ve daha yoğun çalışmaya başlaması üzerine bütün çocukların bakımı ve ev işleri ile Meliha Hemşire ilgilenmiştir. Evdeki tüm işler ondan sorulmuş, çocukların bakımlarını o yapmış ve evin içerisinde çocuklara karşı otoritesinin sarsılmaması için anne ve baba onlarla ilgili tüm sorumlulukları Meliha Hanım'a vermiştir. Çocukların yemek saati, temizliği, giyim-kuşamları tamamen ona bırakılmıştır. Simla İlhan, evdeki otorite ve disiplin sahibi kişinin Meliha Hemşire olduğunu, Müfide İlhan'ın ve Faruk İlhan'ın evde ikilik çıkmaması için onun kararlarına daima uyduklarını söylemiştir:

> Meliha anne otoriterdi. Bir seferinde anneme 'Sen niye karışmıyorsun?' dedim. Annem de 'eğer ben ve baban karışsaydık laçka olurdunuz. Madem ona bıraktık, karışmayacağız' dedi. Bazı şeyler için ondan izin isterlerdi. Mesela Mersin'deki evde bir gece misafir gelecekti, babam 'abla, müsaade eder misin çocukları yatmadan görebilirler mi?' diye sordu. O da dedi ki 'saat 8'den evvel gelirlerse kısaca görürler.' Yani yatış saatimiz belliydi, yemek saatimiz belliydi.

Ayla Börekçi de Meliha Hemşireyi ve onun evdeki otoritesini benzer cümlelerle ifade etmiştir:

> Meliha anne 'otur' dedi mi oturulacak. Ama bir gün bile dayak yediğimi, ceza aldığımı bilmem. Öyle bir ses tonuyla hallederdi. Dolayısıyla biz mesela okuldan geliriz, herkes sırayla doğru banyoya gider, eller yıkanır, ayaklar yıkanır. Ev kıyafeti giyilirdi. Evet, Meliha anne otoriterdi.

Şekil 28. Müfide İlhan'ın Mersin'de ailesi ile birlikte çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_009_816.

Meliha Hemşire onların sadece bakımlarını yapmakla kalmamış aynı zamanda onlara ev işlerini yapmayı ve adab-ı muaşeret kurallarını da öğretmiştir. Örneğin Simla İlhan, yemek ayırmamaları gerektiğini nasıl öğrendiklerini şöyle anlatmıştır:

> Bizi o yetiştirdi. Mesela bir karpuz nasıl kesilir, sofraya nasıl konulur hepsini o öğretti. Mutfakta ona yardım ederdik. Ne koyarsa yemek mecburiyetindeydik. 'Tadın, ondan sonra sevmediyseniz yemeyin' derlerdi. Üçümüz de Mersin İleri İlkokulu'na gidiyorduk, bir gün okuldan geldik. Abim 'of, yine mi kereviz' dedi. Bunu dediği için üç gün boyunca kereviz yedi. Ama ondan sonra hiçbir yemeği de ayırmadı. Bizde hiç yemek ayırma yoktur.

Meliha Hemşire, hiçbir zaman evlenmemiş ve hayatının büyük bir bölümünü İlhanların çocuklarını büyütmeye ayırmıştır. Müfide İlhan'ın yokluğunda onlara kendi çocuğu gibi bakmış ve çocuklarla arasında kuvvetli bir bağ oluşmuştur. Aslında çocukların hepsinin hayatına dokunmuş olsa da Ayla Hanım ile ilişkileri daha çok anne-kız ilişkisine dönüşmüştür. Ayla için "anne" Meliha Hemşire, Müfide İlhan ise "Müfide anne" ya da "öteki anne"dir. Ayla Hanım'ın dünyaya gelişi Müfide İlhan'ın Mersin'de siyasete atıldığı ve yoğun olarak çalıştığı bir döneme denk gelmiştir. Ayla Hanım "Ben en küçük kız kardeş olduğum ve de annem ben büyürken belediye reisliği yaptığı için bizim evde bize sahip çıkan bir Meliha Hanım vardı. O benim annemdi" demiştir. Bu noktada Müfide İlhan, belediye başkanlığı döneminde büyüyen en küçük kızı ile çok fazla vakit geçirememiş ve evde farklı bir anne figürü ortaya çıkmıştır. Yıllar sonra Ayla Hanım o günleri hatırlarken "Annem siyaset içinde olduğu için, hele belediye başkanı iken yüzünü günlerce göremediğim olurdu. Bir zaman, ben annemi için için yargıladım, bizlere benim anladığım anlamda annelik yapmadığı için" demiştir[307].

Dolayısıyla Ayla Hanım'ın -kendi ifadesi ile- Müfide annesi ile iletişimi daha az olmuş, Meliha Hemşire ile büyümüş ve onu anne olarak benimsemiştir. Ayla Hanım'ın evin en küçük çocuğu olması dolayısıyla da Meliha Hemşire ona bazı durumlarda iltimas geçmiştir. Simla İlhan bu konu hakkında çocukluğundan hatırladığı bir anısını şu cümlelerle aktarmıştır:

> Ayla'ya limonata yapardı mesela. Biz süt içerdik. Ayla yüksek sandalyesinde otururdu. Bizden küçüktü. Atok, Nimla ve ben, Meliha içeri gittiğinde hemen limonatadan birer yudum içer koyardık. Döndüğünde Ayla'ya 'Sen mi içtin bunu?' derdi. Ayla da "Ben içtim" derdi.

[307] Ünal, **age**, 90.

Ayla Hanım, kendisine annelik yapan Meliha Hemşireyi yaşlandığında da bırakmamış ve ona bakmıştır. Aralarındaki bu anne-kız ilişkisi Ayla Hanım'ın oğlu Doruk Börekçi'ye de yansımıştır. Doruk Bey de Meliha Hemşireden bahsederken "benim iki anneannem vardır. Müfide anneannem, Meliha anneannem" demiştir.

Şekil 29. Meliha Hemşire, Müfide İlhan, Atok İlhan, Faruk İlhan, Nimla İlhan, Ayla İlhan ve Simla İlhan'ın 17 Ocak 1949 tarihli fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_018_1152.

İlhan kardeşlerin hayatında Müfide İlhan'ın Nuri Çetinkaya ile olan evliliğinden doğan Gönül ve Gül hanımlar da bazen "anne" gibi görülmüştür. Simla Hanım geç bir zamanda tanıştıkları ablaları için şu ifadeleri kullanmıştır:

> Annemin ilk beyinden iki ablam var benim, Gül ablam ve Gönül ablam. Biz onları çok büyük yaşta tanıdık. Yani onlar büyük yaştaydı. Çok sevindik. Niye sevindik bilmiyorum. Tanımadığımız iki insana sevindik biz. Sonra hatta Gül ablam bizle kaldı ve ölene kadar da benim yarı annem burada Gül ablamdı, Bodrum'da. O, anne yarısıdır bizim için.

Bu ilk ziyaret esnasında Müfide İlhan ve eşi, Gül Hanım'a yanlarında yaşamayı teklif edince Gül Hanım bu teklifi kabul etmiş ve evde kendisine bir oda tahsis edilmiştir. Simla İlhan, Gül Hanım'ın giyinmeyi ve süslenmeyi sevdiğini, onların da onu bir yere gideceği zaman izlemeyi çok sevdiklerini, onu asla kıskanmadıklarını anlatmıştır. Eve kendilerinden büyük bir abla gelmesiyle Meliha Hanım çocukların bakım işini Gül Hanım'la paylaşmaya başlamıştır. Örneğin, Simla İlhan bazı zamanlar Gül Hanım'ın onları banyoda yıkadığını ve uzun tırnakları olduğu için bazen canları yandığını "canımız yanardı, bağırırdık ama eğlenirdik" ifadeleriyle anlatmıştır.

Şekil 30. Müfide İlhan'ın Mersin'de kızları Simla ve Nimla ile birlikte çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_008_770.

Tüm bu anlatılanlar doğrultusunda, Müfide İlhan'ın kendisini ev işleri ve çocuk bakmakla tanımlayacak tarzda bir kadın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle hem Almanya'da hem Afganistan'da hem de Türkiye'de yaşarken mutlaka çocuklarına bakıcı tutmuştur. Zaten Türkiye toplumunda kadınların Tanzimat, II. Meşruiyet ve Cumhuriyet ile birlikte gelişen süreç içerisinde hem aile içerisinde hem de kamusal alanda kazanımları arttıkça konumları değişmiş, zamanla elde ettikleri kamusal ve siyasal hakları neticesinde ev dışında geçirdikleri vakit artmıştır. Dolayısıyla Müfide İlhan da eğitimcilik ve siyasetle uğraşan bir kadın olarak çocukların bakımını üstlenebilecek ve ev işlerinde yardımcı olabilecek birine ihtiyaç duymuştur. İlhanların hayatında çocuklara yeri geldiğinde annelik yapabilen yardımcı rolünü üstlenen kişi ise Meliha Hanım olmuştur.

Bunlarla birlikte, Müfide İlhan çocuklarına annesizliği hissettirdiğini söylemek mümkün değildir. Yapılan sözlü tarih görüşmelerinde aile yaşantılarının ahenkli, renkli ve huzurlu olduğu çocukları tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Özellikle Türk kültüründe önemli bir yeri olan akşam yemeklerini hep beraber yemeğe özen göstermişler ve akşam yemeklerinden sonra ailecek oyunlar oynamışlardır. Müfide İlhan, çok çalışan bir anne olmakla birlikte çocukları ile vakit geçirmeye de özen

göstermiştir. Ayla Hanım'ın "hala özlemini çekiyorum" dediği o günleri Simla İlhan şu cümlelerle anlatmıştır:

> Aramızda 'sofrayı kuran kaldırır' diye bir prensibimiz vardı. Babam en geç 9'da evde olunmasını rica ederdi. Akşam yemeğini birlikte, sakin ve sohbet ederek yerdik. Annem yemeği yer, örtünün ucunu biraz kıvırır, 'afiyet olsun' der, köşesine giderdi. 'Çabuk toplarsanız briç oynarız' derlerdi. Bize briç öğretmişlerdi. Yemekten sonra briç oynardık. Annem bana kopya verirdi, yakalanırdı, gülerdik. Sonra bezik öğrettiler. Tavla öğrettiler. O zaman televizyon da yok tabii. Ailecek beraber oturur ve bir şeyler konuşurduk.

'Sofrayı kuran kaldırsın' ve 'çabuk toplarsanız…' kurallarının alt metninde yatan bir husus da Müfide İlhan'ın ev işleri ile arasının iyi olmamasıdır. Ev dışında ne kadar aktif ve çalışmayı seven bir kadınsa ev işlerini bir o kadar sevmediğini kızları aktarmaktadır. Özellikle yemek yapmak İlhan'ın kesinlikle sevmediği işlerden birisidir. Kızları ve torunları İlhan'ın "tipik bir anne/anneanne" olmadığının altını çizmişlerdir. Torunlarının tipik bir anneanne beklentisinin "klasik, geleneksel bir Türk anneannesi" beklentisi olduğunu açıklayan Simla İlhan bununla ilgili "Benim kızım da küçükken aynı şeyi bekledi. Bir gün anneme 'sen niye öbür anneanneler gibi pastalar, kekler yapmıyorsun?' dedi. Annem de böyle bir güzel kahkaha attı. 'Ah! Ben hiç mutfak işini sevmiyorum kızım' dedi," diyerek bir anısını paylaşmıştır. Doruk Börekçi de kesinlikle tipik bir anneanne olmadığı konusunda hemfikir olduğunu ifade etmiştir. Müfide İlhan torunları ile vakit geçirirken onlara Almanca ve müzik öğretmiş, eğitimci biri olması dolayısıyla da onlarla geçirdiği vakitlerin eğitici ve öğretici olmasını sağlamıştır.

Meliha Hemşirenin varlığı aslında İlhan'ı sadece çocuk bakımından değil ev işleri konusunda da rahatlatmış, sevmediği ev işlerini yapmaktansa eğitimcilik mesleğini ve siyasi hayatını sürdürmesine katkı sağlamıştır. İlhan ailesinin Mersin'den ayrılıp İzmit'e taşınması ile Meliha Hemşire de onlardan ayrılıp Ankara Koleji'nde hemşirelik mesleğine geri dönmüş, çocuklar büyüdüğü için ara sıra uğrar hale gelmiştir. Ayrıca Mersin'deki yoğun siyaset günlerinden sonra Faruk İlhan eşine biraz siyasetten uzak durmasını ve dinlenmesini söylediği için İzmit'e gittiğinde evde oturmak, ev işi ve yemek yapmak zorunda kalan Müfide İlhan "bu duruma çok sinirlenmiş" ve bir ara yemek kursuna gitse de "bir yere kadar başarılı olabilmiştir". Bununla birlikte el işi yapmakta becerikli olduğu için dikiş-nakış kurslarına giderek kendini bu yönde geliştirmiştir.

Müfide İlhan'ın bilinenden ve beklenenden farklı, geleneksel ve klasik olmayan bu özellikleri kızlarında da "tipik bir anne" olmadığı kanısını ortaya çıkarmıştır. Kızı Nimla Heplevent bu kanısını "çocukluğumda ve gençliğimde 'tipik anne' özlemi ile onun önüme yemek koymasını, okuldan gelince kapıyı açmasını istedim" cümleleri ile ortaya koyarken "nadir" gerçekleşen konuşmalarını düşündüğünde tipik annelik ettiği zamanların da olduğunu hatırladığını ifade etmiştir[308]. Müfide İlhan'ın memleketi ilgilendirmeyen ve kişisel olan konularda etrafındakilerle çok konuşmadığı diğer görüşmelerden de anlaşılmış ve Nimla Hanım'ın nadir gerçekleşen konuşmalarından kastının da bu olduğu çıkarılmıştır. Bir diğer kızı Gül Önür'ün "annemi kapalı bir kutuya benzetmişimdir… hep onun ketum olmamasını istemişimdir"[309] şeklindeki ifadesi Müfide İlhan'ın çocukları ile az konuştuğu savını desteklemektedir. Ayrıca "Annemiz hakikaten ender insanlardandı. Anne olarak alışılmış annelerden değildi. Ama her ihtiyacımızı, her şeyimizi anında bilirdi,"[310] açıklaması İlhan'ın çocuklarının beklediği "tipik bir anne" beklentisinden farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

İlhanların evinde muhasebe işinin Müfide İlhan'ın elinde olduğunu yine kızlarından öğreniyoruz. Eşi Faruk İlhan, kazandığı parayı Müfide İlhan'a vermiş ve evin gelir ve giderlerini hesaplamayı ona bırakmıştır. Kızlarına göre, Faruk İlhan parayı sevmez ve hastalarına kıyamazdı. Konu ile ilgili anısını Simla İlhan şu cümlelerle aktarmıştır:

> Afganistan'da babam kazandığını anneme verirdi. Babam hastadan para almayı bile bilemezdi. İzmit'teyken muayenehanesi vardı. Arkadaş gibiydik biz. 'Baba bu hasta benim' derdik. Böylece harçlık alırdık. Ama parası yoktu. Mersin'de hastalar karides getirirlerdi para vermemek için. İzmit'te de fındık ya da kiraz zamanı kiraz gelirdi. 'Baba, yine mi boş' derdik. 'Aman anneniz duymasın' derdi. Bazen annem kızardı. Çünkü kadın bizi özel okulda okutmak istiyor. Bir doktor maaşıyla olacak iş değil. Onun için annem Afganistan'da parayı biriktirdi.

Müfide İlhan, Afganistan dönüşü biriktirdiği parayla İstanbul Kurtuluş'ta kendilerine ve annesine birer ev almıştır. Aldığı evi ise ipotek ederek çocuklarını okutmuş, hasta olduklarında da yine bu yöntemle tedavilerini yaptırmıştır. İleriki yıllarda Kurtuluş'taki bu evi satarak evi olmayan çocuklarına birer ev satın almıştır. Çocuklarına ve torunlarına doğum günlerinde hediye almak yerine hepsi için birer banka hesabı açmış, 18 yaşına girdiklerinde onlara biriken parayı vermiştir. Simla

[308] Ünal, **age**, 89.
[309] Ünal, **age**, 84.
[310] **Hürriyet**, 11.03.2004.

İlhan'ın oğlu Sabri Soydan anneannesinin kendilerini hep düşündüğünü, hepsinin ihtiyacı olacağı zamanları hesaplayıp onlar için yatırım yaptığını anlatmıştır:

> Anneannemin eli hep üzerimizdeydi. Askere giderken bana bir para yatırdı. Bu parayı sen gelene kadar şu kadar yapacağım derdi. O zaman askerlik on sekiz aydı. Her altı ayda bir bize bir şekilde para koyardı. Askerden geleceğimiz zaman öyle bir birikimimiz olmuştu. Bütün torunlarına böyle şeyler yapmıştı.

Müfide İlhan, yine doğum günlerinde hediye almak yerine çocuklarına şiirler yazmıştır. Duygu ve düşüncelerini şiirlerle ifade edebilen biri olan İlhan'ın çocuklarına yazdığı şiirlerden bazılarına ulaşılabilmiştir. Gül Önür'e yazdığı şiirin "Sevgili Gül'üm" diye başladığını "ana yüreği"nin çocukları için istediği mutluluk, iyilik, güzellik dileklerini içerdiğini görmekteyiz[311]. Nimla Heplevent'e yazdığı şiirine ise "Mesut günlerimin canlı abidesi sevgili Nimla'm" diye başlamış, tüm çocuklarının üzerine titrediğinin altını çizmiş ancak "Nimla'm, sen teksin" diye de eklemiştir[312]. Simla İlhan'a yazdığı şiirinde neşeli olmayı, hoş görmeyi, boş vermeyi öğütlemiştir[313]. Oğlu Atok'a on sekiz yaşına girdiğinde yazdığı şiirinde ise onu doğurduğu günü asla unutamadığını yazmıştır[314]. Üvey oğlu Tarık Bey'in ölümü ise Müfide İlhan'ı derinden sarsan olaylardan biri olmuştur. Müfide İlhan, 1977 yılında onun ölümünün ardından "Tarık'ın Ölümü" başlığıyla bir şiir yazarak duygularını kâğıda dökmüştür:

> Kendi eceliyle ölmek
> Bir mutluluk devrimizde
> Allah'ım sen verip sen aldın
> Ne var elimizde?
> Yanan bağrımızı yine sen
> Küllendireceksin
> Bizi yaşatıp söyletecek
> Güldüreceksin[315].

Bir eş ve bir anne olarak baktığımızda Müfide İlhan karşımıza hayatında birtakım çelişkilerle çıkmaktadır. Öncelikle İlhan eşlerini kendisi seçmiş, toplumun ne

---

[311] Müfide İlhan tarafından kızı Gül Önür'e yazılmış 17 Aralık 1988 tarihli şiir, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005-017-1096.
[312] Müfide İlhan tarafından kızı Nimla Heplevent'e yazılmış tarihi belli olmayan şiir, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_007_646.
[313] Müfide İlhan'ın kızı Simla Hanım ile olan fotoğrafı ve "annemden" notuyla iki dizenin yer aldığı tarihi belli olmayan belge, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_008_703.
[314] Ünal, **age**, 61.
[315] Müfide İlhan tarafından "Tarık'ın Ölümü" başlığıyla yazılmış 2 Nisan 1977 tarihli şiir, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_010_906.

diyeceğini göz ardı ederek ilk eşinin sadakatsizliğine katlanmak zorunda hissetmemiş, boşanmayı tercih etmiş ve ardından ikinci kez evlenmiştir. Bununla birlikte geleneksel biçimde bir kadından tam da beklendiği gibi eşlerinin tayinleri dolayısıyla sürekli yer değiştirmiş, bundan şikâyet etmemiş ve bu duruma uyum sağlamıştır. Diğer taraftan ise yine geleneksel olarak bir kadından beklendiğinin aksine her gittiği yerde çalışmış, gittiği ülkelere ve şehirlere kısa sürede adapte olmuş, bir bakıma ayaklarının üzerinde durmak için kayda değer bir çaba harcamıştır. Anne olmasını çalışma hayatının önünde bir engel olarak görmemiş ve eşinin de desteği ile iş hayatında hep bir adım daha ileriye gitmenin peşinde koşmuştur. Bununla birlikte İlhan, altı çocuk sahibi olarak toplumun kadın olarak kendisine yüklediği anne olma görevini yerine getirmiş olsa da evde çocuk bakan anne kalıbına uymamıştır. Ev işlerini yapmak yine toplumun kadınlara yüklediği bir yükümlülük iken, İlhan yapmayı sevmediği ev işlerini yardımcısına bırakmış ve yine kalıp dışına çıkmıştır. Belediyecilik anlayışından söz ederken bahsedildiği üzere, bir kadının görevinin evini çekip çevirmek ve onu temiz tutmak olduğunu kabullenmiş ancak bu kabulleniş kendisini zorlamasını gerektirmemiş ve hem çocuk bakımını hem de ev işleri yapma sorumluluğunu başkasıyla paylaşmayı tercih etmiş, hayatını bu şekilde düzenlemiştir. Yazılarında ve şiirlerinde -kızları ve torunları ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmelerinde elde edilen bilgilerle de karşılaştırıldığında- hayatını bu şekilde idame ettirmek konusunda bir sızlanma, bir pişmanlık duyduğuna rastlamamaktayız. Hatta ölümünden kısa bir süre önce hayatı ile ilgili "Mutlu günler yaşadım… Gelecek günlerden güzel" cümlelerini kurmuştur[316].

4.3. Çocuklarının ve Yakınlarının Gözünden Müfide İlhan

Müfide İlhan, 1995 yılında vefat ettikten sonra çocukları onu nasıl hatırladıklarına dair bazı mektuplar yazmıştır. Bu çalışma için yapılan sözlü tarih görüşmeleri, çeşitli notlar, şiirler, röportaj ve mektuplar, çocuklarının Müfide İlhan'ı nasıl hatırladıklarına dair veriler sunmaktadır.

Ölümüne yakın bir dönemde İlhan'ın bakımını Gül Önür ve Simla İlhan birlikte üstlenmişlerdir. Bu dönem Gül Hanım ile annesinin ilişkilerinin, gençlik dönemlerine kıyasla, geliştiği bir dönem olmuştur. İlhan hayattayken kızının en çok istediği şey annesinin "o kadar ketum" olmamasıdır. Annesini "kapalı bir kutu"ya benzetmiş,

[316] Ünal, **age**, 95.

hislerini asla belli etmemesinden yakınmıştır. İlhan hastalığı döneminde duygularını daha rahat ifade etmeye başlamış, ikisi bu dönemde yakınlaşmıştır. "Nasıl böyle bir anneye sahip olmakla övünmezsin?" diyen Gül Hanım, annesini "çok akıllı, yurdunu ve Ata'sını seven, dürüst ve adalet duygusu yüksek olan gurur duyulacak bir insan" olarak tanımlamıştır[317]. Simla İlhan'ın aktardığına göre, annelerinin ölümünden uzunca bir süre sonra Gül Hanım ona "Simla ben artık yaşamak istemiyorum, ölürsem beni annemin üzerine göm" diye vasiyet etmiş ve öldüğünde bu vasiyet yerine getirilmiş, Gül Hanım annesinin Bodrum'daki mezarının üzerine gömülmüştür[318].

"Bizlere verdiği çağdaş olma, vatan, demokrasi, Cumhuriyet ve Atatürk ilkeleri sevgisine ve bilincine minnettarım" ifadeleriyle hem Müfide İlhan'ı tanımlayan hem de ona minnettarlığını ifade eden oğlu Atok İlhan kendi çocuklarını onu örnek alarak yetiştirmeye çalıştığını sözlerine eklemiştir. Atok Bey, hayattaki başarısının annesinden ve babasından aldığı eğitim sayesinde olduğunu, "her şeyden önce düzgün iletişimi" küçük yaşta annesinden öğrendiğini ifade etmiştir. Yine ona, dürüstlüğü ve karşısındaki kişi kim olursa olsun saygı göstermeyi annesi öğretmiştir. Ona göre, annesinin en dikkat çekici özelliklerinden biri kürsüye çıktığı zaman ya da topluluk önünde bir konuşma yapmaya başladığında herkese kendini dinletebilen biri olmasıdır. Atok Bey, 1950'li yılların siyasetçileri düşünüldüğünde Müfide İlhan gibi bunu başaran çok az sayıda politikacı olduğunu söylemiştir. Bu görüşlerine bakıldığında Atok Bey annesi ile kişisel iletişiminden ve ona karşı olan duygularından çok bahsetmese de İlhan'ı algılayışı ve hatırlayışı ile kişisel özelliklerine dair bir yol göstermektedir[319].

Müfide İlhan'ın diğer kızı Nimla Heplevent, aile yapılarını anlatırken yedi kardeş oldukları bilinci ile yetiştirildiklerini ve bunun ailelerine renk katan bir etken olduğunu dile getirmiştir. Nimla Hanım, annesinin eğitime verdiği önemden özellikle bahsetmiş, kız çocuğu olduğu için kendisinden özel bir başarı beklediğini ifade etmiştir. Maddi olarak aileyi zorlayacak olsa ve Müfide İlhan'ın tüm çocukları özel ve yatılı okula göndermek istemesine Faruk İlhan karşı çıksa da Müfide İlhan buna razı olmamış, fedakârlık gerektirse bile çocuklarını daha iyi okullarda okutmaya çalışmıştır. Torunları ile ilişkilerinde de eğitim ön planda olmuş, onlara Almancayı öğretmeye

[317] Ünal, **age**, 84-85.
[318] Simla İlhan ile 19 Kasım 2022 tarihli görüşme.
[319] Ünal, **age**, 86-87.

çalışmış, beraber yaptıkları gezintilerde onları hayvanat bahçesi, masal dünyası gibi hem eğitici hem de eğlenceli yerlere götürmüştür. Nimla Hanım, bu gezintilerin sonrasında çocuklarının "bu anneanne de çocuklar için ne güzel yerler biliyormuş" dediklerini unutamadığını söylemiştir[320].

Annesi ile diğer kardeşlerine göre daha fazla vakit geçirme imkânı olan Simla İlhan, annesini "içi coşkulu ama bir taraftan da suskun" olarak tanımlamıştır. Simla Hanım, annesinin bu içe kapanıklığını babasız büyümesine ve savaş yıllarını yaşamış olmasına bağlamıştır. Dedikodudan nefret eden, bir o kadar da "dertleşmeyi bilmeyen" bir annesi olduğunu vurgulayan Simla Hanım "suskunluğunun sebebinin hayat taşlarını üst üste koyunca anlamamak imkânsız" diyerek bir bakıma annesine hak da vermiştir. Nimla Hanım gibi, Simla Hanım da annesinin onları özel okullarda okutmak için yaptığı fedakarlıkları unutmadığını söylemiştir. Ayrıca Müfide İlhan'ı "enteresan, sosyal, medeni, dini bütün, yardımsever, çağdaş bir Cumhuriyet kadını" olarak tanımlamış, onunla iftihar etmemenin imkânsız olduğunu dile getirmiştir[321]. Kendisi ile yapılan sözlü tarih görüşmelerinde de Simla İlhan annesinin disiplinli bir kadın olduğunu, bu disiplini bile fazla konuşmadan karşısındakine yansıttığını ifade etmiştir[322].

İlhan ailesinin en küçük kızı olan Ayla Börekçi, özellikle siyaset içinde olduğu dönemde annesinin yüzünü göremediği zamanlar olduğunu, "o evden çıkarken ben yeni kalkmış olurdum, eve gelmeden de çoktan uyumuş olurdum" şeklinde ifade etmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere, Ayla Hanım Müfide İlhan yoğun çalıştığı için Meliha Akçemen'in elinde büyümüştür. Annesi için yazdığı mektupta bunu da dile getirmiş ve "ben kendisine anne derdim, bizlerin başında olması hepimizin büyük şansıdır" demiştir. Ayla Hanım bir zamanlar Müfide İlhan'ı kendisinin bildiğini söylediği anlamda annelik yapmadığı için yargıladığını fakat büyüdükçe kıymetini bildiğini, onun aslında ailesinden önce etrafa yardıma hazır bir insan, özgür ruhlu bir kadın olduğunu idrak ettiğini anlatmıştır. Ablaları gibi Ayla Hanım da "bizleri iyi okullarda okutabilmek için çok büyük fedakarlıklar yaptılar" vurgusunu yapmış, annesinin de babasının da zaten malda ve parada gözü olmayan insanlar olduğunu ifade etmiştir. Annesini Atatürk ilkelerine bağlı, "memleket aşkı ile dolu, ondan dolayı

[320] Ünal, **age**, 88-89.
[321] Ünal, **age**, 89-90.
[322] Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme.

da ruhen çok acı çeken, şair, dürüst, yardımsever, alçakgönüllü, cesur" bir kadın olarak tanımlamıştır[323]. Ayla Hanım hem mektubunda hem de sözlü tarih görüşmesinde en çok özlemini çektiği zamanların beraber sofrada yemek yedikleri, masada oturup muhabbet ettikleri anlar olduğunu ifade etmiştir[324].

Ayla Börekçi'nin oğlu ve Müfide İlhan'ın en küçük torunu olan Doruk Börekçi de anneannesinin çok konuşmadığını, ancak bu durumun şahsi meselelerle ilgili sorular için geçerli olduğunu, eğer ülkenin gidişatından ve siyasetten konu açılırsa uzun uzadıya konuştuğunu anlatmıştır:

> Benle çok tavla oynardı, çok oyun öğretirdi bana. Ama soru sorduğunuz zaman çok anlatmazdı. İçine kapanıktı diyemem. Şahsi konuları anlatmayı sevmezdi veya ilk evliliğini belki. Ama ülkeyle veya politikayla ilgili bir şey söylediğinizde onu zaman durduramazdınız[325].

Müfide İlhan'ın aile yaşantısına bakıldığında bir noktada kalabalık bir aile yapısından söz etmek mümkündür[326]. Farklı ilişkiler ve bu ilişkilerden dünyaya gelen çocuklarla çok sayıda aile ferdinin bulunduğu bir aile karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte herkesin aralarında kan bağı olmasa dahi saygı çerçevesinde ve birbirlerine bağlı bir ilişkileri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca İlhanların ailesinin eski geleneksel, ataerkil bir aile yapısından farklı olduğunu, ev içerisinde eşler arasında bir eşitlik anlayışının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Evin hesap işlerinin Müfide İlhan'ın elinde bulunmasının, çalışıp çalışmayacağına kendisinin karar vermesinin yanı sıra Mersin'den sonra siyasetten uzak kalmasını isteyen Faruk İlhan'ı dinlemesi ve belli bir müddet çalışmadan evde oturması aile içerisinde karşılıklı anlayışın göstergesi olarak okunabilir. Bu tarz bir aile yapısı içerisinde Müfide İlhan çocuklarını iş bölümü yaptığı Meliha Hanım eşliğinde büyütmeyi, kamusal alanda kendisine yer edinmeyi ve çalışan bir anne olmayı tercih etmiş, böylelikle geleneksel rollerden kendini soyutlayabildiği bir annelik modeli ortaya koymuştur.

---

[323] Ünal, **age**, 90-92.
[324] Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme.
[325] Simla İlhan, Ayla Börekçi ve Doruk Börekçi ile 2 Şubat 2021 tarihli görüşme.
[326] Burada kalabalık aileden kasıt geniş aile kavramı değil, yalnızca ailenin sayısal olarak çokluğudur. Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre geniş aile, anne, baba, çocuklar ve evli çocuklarla onların eş ve çocuklarının bir çatı altında yaşadıkları aile biçimidir. "Geniş Aile", **Türkçe Sözlük,** c. 2, 12. bs. (Ankara: TDK (Türk Dil Kurumu, 2023): 1355. İlhan ailesinde bu tarz bir aile yapısı söz konusu değildir.

5. MÜFİDE İLHAN'IN BASINDAKİ TEMSİLİYETİ

Müfide İlhan'ın basındaki temsiliyetinin bize anlattıklarını anlayabilmek için öncelikle Türkiye'nin basın-yayın hayatında öne çıkan gazetelerin siyasi görüşlerini ve yazıldıkları dönemde kadın haklarına yaklaşımlarını anlamak gerekmektedir. Bu çalışma için *Akşam, Cumhuriyet, Hakimiyet, Milliyet, Son Posta, Vatan, Yeni Adana, Yeni İstanbul, Yeni Mersin ve Zafer* gazeteleri incelenmiştir. Geniş bir gazete taraması yapılmışsa da tüm bu gazetelerdeki haberlerin İlhan hakkında özel bir yorumları bulunmamaktadır. Bu nedenle İlhan hakkında ciddi eleştirilerin yer aldığı *Akşam, Cumhuriyet ve Yeni Mersin* gazeteleri bu bölümde ön plana çıkmıştır.

Öncelikle Müfide İlhan hakkında çeşitli haberler yapan ve köşe yazılarına yer veren *Cumhuriyet* gazetesi bu çalışma için önemli bir yer tutmaktadır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra bizzat Atatürk tarafından verilen talimat üzerine kurulan *Cumhuriyet* gazetesinin temel amaçlarından biri, gerçekleştirilen tüm inkılapları kamuoyuna duyurmaktı. Ayrıca ilk sayısında gazetenin başyazarı Yunus Nadi, gazetenin hükümet veya parti gazetesi olmadığının altını çizmiştir[327]. *Cumhuriyet*'in bir diğer amacı da kadınların toplumdaki konumu hakkında kamuoyuna bilgilendirmeler yapmak, gerekli yerlere dikkat çekmekti. Kadınların kazandıkları hakları halka coşkuyla duyuran gazetede "Kadınların İntihap Hakkı" başlıklı köşe yazısı ile Yunus Nadi; Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadınların yüzlerce yıldır süren esaretlerinden kurtarıldığını ve artık Türk kadınının da seçkin bir birey haline geldiğini söylemiştir. Nadi, yazısında ayrıca "Türk kadını da artık yüzü açık ve alnı yüksek pek mümtaz bir mahluk olmuş bulunuyor. Hakkını alan kadınlığımızın vazifesini yapacağını muhakkak sayıyoruz" diye de eklemiştir[328]. Bununla birlikte gazetede kadınların belediye seçimlerine katılma hakkı kazanması ile ilgili karikatürlere de yer verilmiştir. Örneğin 22 Mart 1930 tarihli gazetede iki erkeğin konuşması şu şekilde karikatürize edilmiştir:

[327] Aysun Köktener, **Bir Gazetenin Tarihi: Cumhuriyet** (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 15.
[328] Yunus Nadi, "Kadınların İntihap Hakkı", **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930, 1.

-Karın belediye meclisine aza olmuş, tebrik ederim.

-Tebrik değil taziyet et birader... Evdeki gibi orada da başıma bela kesilecek... Malum ya ben şehremanetinde memurum[329].

Kadınların siyasi kazanımları hakkında *Cumhuriyet*'in başlarda da tutarsız görüşleri mevcuttur ve -aşağıda değinileceği üzere- zamanla kadınların siyasetten uzak durması gerektiğini savunanların görüşleri daha ağır basmıştır. Yunus Nadi'nin "Kadınların İntihap Hakkı" köşe yazısında kadınların belediyecilik konusunda başarılı olmaları beklendiği belirtilirken aynı gazetede daha sonraki yıllarda belediyeciliğin erkek işi olduğunun yazıldığına şahit olmaktayız[330].

Yunus Nadi 1943 seçimlerinde CHP'den aday gösterilmemiş, bu nedenle *Cumhuriyet* gazetesi desteklerini açıktan DP'ye yöneltmeye başlamıştır[331]. Gazetenin DP ile arasındaki bağ, 1950 seçimlerinde güçlenmiş olsa da ezanın Arapçaya çevrilmesi, zorunlu din derslerinin müfredata konulması, DP'nin iktidara geldiğinde kanunlarla basına verdiği geniş özgürlükleri zamanla kısıtlaması ve basın üzerinde baskı oluşturması gibi sebeplerle DP ve *Cumhuriyet*'in arasında soğuk rüzgarlar esmeye başlamıştır[332]. Zaten yukarıda da bahsedildiği üzere DP'nin basın kanununda meydana getirdiği değişiklikler nedeniyle sadece *Cumhuriyet* ile değil tüm gazetelerle arası açılmıştır.

Bir diğer önemli ulusal gazete ise *Akşam* gazetesidir. Türkiye'nin en eski gazetelerinden biri olan *Akşam*'ın kuruluşu 1918 yılına kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında gazetenin yayın politikası Cumhuriyet ilkeleri yönünde halkı dönüştürme çabalarına destek olmaktır[333]. 1946 yılında çok partili siyasi hayata geçişi olumlu bir şekilde karşılayan *Akşam* -özellikle başyazarı Necmeddin Sazak'ın yazılarında- seçimlerde CHP'yi açıkça desteklemekten geri durmamıştır. Bununla birlikte yeri geldiğinde CHP'yi tek parti alışkanlıklarını terk etmesi konusunda uyardığı, muhalefetin öneminin kavranmasının istendiği yazılara da gazetede rastlanmaktadır[334]. 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesi ile *Akşam* gazetesinin tutumunda önemli bir değişiklik gözlemlenmemektedir. Gazete sahiplerinden Sazak

[329] **Cumhuriyet,** 22 Mart 1930.
[330] **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1951.
[331] Köktener, **age**, 75.
[332] Köktener, **age**, 78-79.; Ayşe Elif Emre Kaya, "Demokrat Parti Politikalarının Cumhuriyet Gazetesinde Ele Alınış Biçimleri 1950-1960" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 119.
[333] Nurhan Kavaklı, **Bir Gazetenin Tarihi: Akşam** (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 12.
[334] Kavaklı, **age**, 132-134.

CHP'li eski bir bakan, Kazım Şinasi Dersan ise CHP'den Şehir Meclisi üyesi iken *Akşam*'ın CHP'nin basın-yayın organı durumuna gelmesi engellenmeye çalışılmış ve DP'ye karşı muhalefet etmekten uzak durulmaya uğraşılmıştır. Ancak gazetenin bu tutumu 1952'ye kadar sürmüş ve DP'nin basına karşı değişen tavrı ile *Akşam* gazetesi de tutumunu değiştirmeye ve partinin politikalarını eleştirmeye başlamıştır[335].

Bu tez çalışmasının en önemli kaynaklarından biri olan Mersin'in yerel gazetesi *Yeni Mersin*, 24 Temmuz 1928 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Yayımlanmaya başladığı dönemde Mersin'in en büyük gazetelerinden biri olan *Yeni Mersin* dünyadan, Türkiye'den ve Mersin'den güncel haberler yayımlamış, yayımlandığı süre boyunca şehrin yerel sorunlarını dile getirmiştir[336]. Bu çalışma için *Yeni Mersin*'in 1946-1954 yılları arasındaki sayıları incelenmiştir. İncelenen bu sayılarda gazetenin iktidarda bulunduğu sürede CHP yönetimine mesafeli bir tavrı varken 1950 yılında DP'nin seçimleri kazanması ile tamamen Demokratların tarafında yer aldığı görülmektedir. Özellikle 1954 seçimleri sırasında *Yeni Mersin*, Müstakilleri Destekleme Cemiyeti ile birlikte Mersin'deki CHP'lileri de eleştirmiş[337], hatta ikisini DP'ye karşı birlikte çalışmakla itham etmiştir[338]. *Yeni Mersin*'in İlhan'a karşı tavrına bakıldığında, genel olarak bir tutarsızlık var gibi gözükse de aslında bu durum gazetenin DP'ye yaklaşımındaki tutarlılığın bir sonucudur. Gazetenin açıkça ortada olan DP yanlısı tutumu, doğal olarak İlhan hakkındaki söylemlerinin ve haber dilinin DP'nin İlhan ile ilişkisine bağlı olarak değişim göstermiştir.

5.1. Belediye Başkanlığı Döneminde Müfide İlhan'ın Basındaki Temsiliyeti

Cumhuriyet kurulduktan sonra kademe kademe siyasi hayata katılma hakkını kazanan Türk kadınının siyasal ve sosyal alandaki konumunda yeterince ilerleme kaydedilememiştir. Bu durumun altında yatan sebebin kadınların yükümlülüklerinin çocuklarını yetiştirmek, evi ve eşi ile ilgilenmek olduğu algısının kırılamamış olması ve kadının aile içerisindeki sorumluluklarının toplumda ön planda tutulmasının devam etmesi olduğu söylenebilir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren birçok kadın yeniliğe

[335] Kavaklı, **age**, 138-139.
[336] Yelda Tutar Serter, "Yeni Mersin Gazetesi'nde (1935-1942) Mersin Kurtuluş Günü Kutlamaları", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,** c. 9, s. 27 (2021): 348.
[337] Bekir Uluğ, "Hakikat Perdelenemez", **Yeni Mersin**, 24 Şubat 1954, 1-2.
[338] Bekir Uluğ, "İçel'de seçimi kim kazanabilir?", **Yeni Mersin**, 11 Şubat 1954, 1-2.; Bekir Uluğ, "Halk Partisi ve Müstakilleri", **Yeni Mersin**, 2 Mart 1954, 1-2.; Bekir Uluğ, "Seçim Anahtarı", **Yeni Mersin,** 11 Mart 1954, 1-3.

açıktı ancak toplumdaki geleneksel rollerin kadınlara dayatılması çok partili siyasi hayata geçildiğinde de sürüyordu. Müfide İlhan örneğine baktığımızda, siyasete atılan ve belediye başkanı seçilmeyi başaran bu kadın, gazetelerden övgüler alsa da ile birçok defa eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. İlhan'a yönelik eleştiriler büyük ölçüde onun cinsiyetine referansla dile getirilmiştir.

Gazetelerin Müfide İlhan'a yaklaşımlarına bakıldığında ilk örnek olarak *Cumhuriyet* gazetesi karşımıza çıkmaktadır. Bu gazete seçim süresince "atla eşekle köyleri kasabaları gezip" çalışmalar yapan, kalabalıklara seslenen ve "demokrat bir kadın" olan İlhan'ı halka "erkeklere taş çıkaracak kudrette bir kadın" diye tanıtmıştır[339]. Müfide İlhan'ın gösterdiği bu gayret beğeniliyor ve dönüşüm yaşayan siyaset için böyle bir kadının varlığı olumlu karşılanıyordu. Fakat kendisine yöneltilecek eleştiriler gecikmemiş ve anne-eş olduğu çok geçmeden hatırlatılmaya başlanmıştır. Müfide İlhan'a yönelik eleştirilerin ilki CHP tarafından gelmiştir. Bu tenkitte, İlhan'ın bir anne ve bir eş olarak hayatını devam ettirmesi gerektiği söylenmiştir [340]. CHP'liler İlhan'ın pek çok yeri gezip görmüş, bilgili bir kadın olduğunu kabul ediliyorlardı ama onlara göre siyaset "adamı" hırpalayan bir iş olduğundan çocuklu bir kadının işi olamazdı.[341] Bu söylenenlerden çıkarılabileceği gibi, siyaset halen "adam" yani erkek işi olarak görülmekteydi. Bir kadınının gezip görüp kendisini yetiştirmesi, okumuş ve bilgili olması anne ve eş olmasının önüne geçemiyordu. Bir kadın siyasete atıldığında ise kadın kimliği üzerinden geleneksel yerinin ona hatırlatıldığı bir söylem hakimiyet kazanabiliyordu.

Müfide İlhan Mersin'deki CHP'lilerin kendisine yönelttikleri bu eleştirilere, bir söyleşisinde "Vatan Yolunda" adlı şiiriyle karşılık vermiştir:

[339] **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1950.
[340] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.
[341] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.

Ben yerime yedi evlat doğurdum da,
Ölsem de ne çıkar vatan yolunda.
Yurdum şenlenirse mutlu olurum,
Kuvvet eksilmesin millet kolunda.
Bana hayat verir yurdu dolaşmak,
Üşütse rüzgarı, yaksa güneşi.
Dağlardan inerek dereler aşmak,
En büyük zevkimdir, bulunmaz eşi.
Kâh söğüt gölgesi, kâh çınar altı,
Yurttaşlar da bana açıyor kucak.
Eşeğe binerim bulamazsam atı,
Yayan da yürürüm hep bucak bucak.
Dertleştikçe ruhum sükûna erer,
Milletime saygı güven beslerim.
Bu iman yıkılmaz haksızı ezer,
Yurdum saadetini candan isterim[342].

Yerel seçimler sırasında *Yeni Mersin*, "başkanlığa en yakışır ismin" Müfide İlhan olduğunu yazmıştır. Gazetedeki habere göre, İlhan "fevkalade enerjik" bir karakterdeydi, diğer adaylar gibi başka bir işle uğraşmıyordu ve "belediye dairesindeki koltuğuna yaslanarak akşama kadar kâğıt havalesi ile vakit kaybedecek" bir kişi olmadığı da açıkça ortadaydı. Mersin'in her yerini gezerek ihtiyaçlarını saptayabilecek bir kişinin başkanlık koltuğuna oturması şehrin geleceği için elzemdi. Bu özelliklerdeki tek başkan adayı Müfide İlhan'dı. Ek olarak gazete, "Türkiye'deki ilk kadın il belediye başkanının bu şehirden çıkmasının Mersin adına bir gurur meselesi olacağı, Türkiye'nin zihniyetinde ise gerçekleşen köklü bir değişimin delili" olacağını yazmıştır[343]. Oysa İlhan'ın DP'den ayrılması ve kendine yeni bir siyasi yol çizme çabasına girişmesinin ardından, *Yeni Mersin* bu söylemleri bir kenara iterek İlhan'a karşı olumsuz bir tavır sergilemeye başlamıştır. Siyasi alanda karşı karşıya kaldığı ve mücadele ettiği olaylara bakıldığında İlhan'ın belediye başkanı olmasının Türkiye'de bir zihniyet dönüşümüne sebep olduğunu ifade etmek de zor gözükmektedir. Hatta başkanlıktan ayrılışının sonrasındaki deneyimleri 1950'li yıllarda kadınların siyasi

[342] Dündar-İlhan görüşmesi, Aralık 1995.
[343] "Mersin Belediye Başkanlığına Bn. Müfide İlhan'ın seçileceğini umarız", **Yeni Mersin**, 8 Eylül 1950, 1-2.

alanda kendilerine bir yer edinebilmelerinin ve bu yerde sağlam bir şekilde durabilmelerinin güç bir durum olduğunu da göstermektedir.

Basının Müfide İlhan'a karşı eleştirel tavrının ilk olarak Londra'ya gerçekleştirdiği ziyaretin akabinde başladığı görülmektedir. İlhan'ın İngiltere'ye gideceği haberi başlangıçta gazetelerde eleştirisiz bir şekilde yer almış; İlhan yurda döndüğünde de gazeteler onunla röportajlar gerçekleştirerek orada edindiği tecrübelerini sayfalarına taşımışlardır[344]. İlhan'dan röportaj alan gazetelerden *Akşam*, tecrübelerini kamuoyu ile paylaştıktan kısa bir süre sonra İlhan'dan röportaj alan gazetelerden olan *Akşam*, tecrübelerini kamuoyu ile paylaştıktan kısa bir süre sonra Müfide İlhan'ı "işlerini ağlayarak çözen bir kadın" gibi göstermeye başlayacaktır. Gazetenin yaptığı bir haberde İlhan'ın İngiltere'den Türkiye'ye dönmesinin hemen ardından Belediye Meclisi tarafından eleştirilerle karşılaştığını ve bu tenkitlerden "ağlayarak kurtulduğu" yazılmıştır[345]. Sonrasında *Cumhuriyet* gazetesinde de İlhan'ın ağlaması hakkında haber çıkmıştır[346]. Bu iki gazete de İlhan'ın problemlerini çözebilmek adına "gözyaşlarını erkeklere karşı bir silah olarak kullandığının" altını çizmişler, gözyaşlarını "kadının yegâne silahı" şeklinde tarif etmişler, erkeklerin karşısında zor durumda bulunan "her kadın gibi" onun da bu silaha başvurduğunu yazmışlardır.

Akşam gazetesi "Müfide İlhan'ın gözyaşları" başlığıyla konuyu sayfalarına şu cümlelerle taşımıştır:

> Birkaç gün önce gazeteler aldıkları bir haberde "Kadın Belediye Başkanlarının ağladığını" bildirdiler. Başkanlığa seçildiğinden beri Bayan İlhan'ın, bu ilk ağlaması değildir. Şurası muhakkaktır ki, kadının yegâne silahı gözyaşlarıdır. Ve o, kendini, ağlamakla müdafaa edecektir. Müşkül durumda kalan, erkeğin karşısında mağlup olacağını anlayan her kadın bu silahı kullanır. Ama denilecek ki, "Siyasi işlerde gözyaşlarının rolü olmamasıdır". Öyle olması temenni edilir ama, tarih boyunca siyasete gözyaşları karışmıştır. Müfide İlhan da her kadın gibi müşkül durumlarda bu silaha müracaat etmiştir[347].

Ağlaması ile ilgili çıkan haberlere İlhan o dönemde bir yanıt vermemiştir. Ancak yıllar sonra eşini kaybetmesinin ardından verdiği bir röportajda başkanlığı döneminde

---

[344] "Belediye Başkanımız İngiltere'ye gidiyor", **Yeni Mersin,** 2 Kasım 1950, 1.; "Londra Belediyecilik Kongresinde Türk delegesi", **Zafer,** 10 Kasım 1950, 2.; "Kadın Belediye Reisimiz Londra'ya gitti", **Milliyet**, 12 Kasım 1950, 2.; "Müfide İlhan'ın radyo konuşması", **Milliyet**, 25 Kasım 1950, 3.; "Belediye Başkanımız B.B.C den dün hemşehrilerine hitap etti", **Yeni Mersin**, 28 Kasım 1950, 1-2.; **Yeni İstanbul**, 11 Kasım 1950.; **Yeni İstanbul**, 13 Aralık 1950.; "Mersin Belediye Başkanı Londra'dan döndü", **Akşam**, 14 Aralık 1950, 5.; "Mersin Belediye Başkanı İngiltere'den yurda döndü", **Zafer**, 15 Aralık 1950, 4.; **Yeni Mersin**, 21 Aralık 1950.

[345] **Akşam**, 28 Mayıs 1951.

[346] **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1951.

[347] **Akşam**, 28 Mayıs 1951.

gazetelerde ağlamasının haber yapılmasından rahatsız olduğunu dile getirmiş ve Faruk İlhan hakkında konuşmak istemediğini, konuşursa ağlayabileceğini söylemiştir[348].

Türkiye'de 1950'lerde ağlama eyleminin cinsiyetçi bir yaklaşımla ele alındığı ortadadır. Bu noktada "Kadının en güçlü silahı gözyaşlarıdır" ifadesi esasen kadınlara zayıflığın ve beceriksizliğin atfedildiği bir cümledir. Bu tarz söylemlerle İlhan'ın başarılı bir belediye başkanı olamayacağı çünkü problemlerini ağlayarak çözebilen zayıf bir kadın olduğu ifade edilmek istenmiştir.

İlhan'ın ağlaması konusu dışında *Akşam* gazetesinin İlhan'ı eleştirdiği diğer konular ise İlhan'ın başkanlık süresince vaat ettiği birçok şeyi gerçekleştirmediği, sabahları belediyeye geç saatte geldiği, esnafa fazla ceza kestiğidir. Habere göre, İlhan'ın kestiği cezalardan esnaf rahatsızlık duymuştur. Fakat İlhan, bu rahatsızlıklar karşısında bile "esas vazifesini unutarak" Ankara'daki baloya ve Londra'daki sergiye "derhal izin koparıp" gitmiştir[349].

Şekil 31. Ankara Palas Otel'deki Portakal Gecesi'nde 6 Nisan 1951 tarihinde Müfide İlhan'ın eşi Faruk İlhan ile çekilmiş fotoğrafı

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_008_769.

Ayrıca belediye seçimleri sırasında İlhan'ın çalışmalarından övgü ile bahseden *Cumhuriyet* gazetesi artık İlhan'ın belediye başkanlığına uygun olmadığı da yazmıştır.

[348] **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1968.
[349] **Akşam**, 28 Mayıs 1951.

Gazetedeki yazıya göre, İlhan Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı olmanın gururunu yaşıyor da olsa yakın bir zamanda bundan pişmanlık duyacaktı. Çünkü Türkiye'de belediye başkanlığı zor bir işti ve hatta bu iş "ateşten bir gömlek"ti. Türkiye'de belediye başkanlarına haklı haksız her türlü eleştiri yapılırdı ve bu eleştirilere katlanabilmek için "çelik gibi sağlam sinirli yahut da taş gibi duygusuz, vurdumduymaz bir adam" olmak gerekiyordu[350].

İncelenen gazetelere bakıldığında İlhan'a yaklaşımında değişimin en net gözlemlenebildiği gazete *Yeni Mersin*'dir. Gazete DP'ye yakın bir yayın politikası izlemektedir. CHP'ye yönelik eleştirilerin oldukça fazla olduğu bu gazete, İlhan'ın DP ile yollarını ayırmasının sonrasında onun hakkında haber yapmamış, bu durum İlhan'ın Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nden bağımsız milletvekili adayı olması üzerine değişmiştir. Yerel seçimler sırasında Müfide İlhan'ın başkanlığa seçilmesi için ondan övgü ile bahseden *Yeni Mersin*, İlhan'ın bağımsız adaylığını açıklamasının sonrasında onu kişisel bir yeteneği olmayan ve DP'den siyasete atılmasa şöhret kazanamayacak birisi olarak lanse etmiştir.

Sonuç olarak belediye başkanlığı dönemindeki süreçte Müfide İlhan'ın basındaki temsiliyeti *Cumhuriyet, Akşam* ve *Yeni Mersin* gazeteleri üzerinden incelenmiş, bu üç gazete üzerinden Müfide İlhan'ın basındaki temsiliyeti ve basının İlhan'a karşı tutumu ortaya konulmaya çalışılmıştır[351]. İncelenen diğer gazetelerde İlhan'a dönük eleştirici bir dil ve saldırı sergilenmediğinden bu çalışma için İlhan'ın basındaki temsiliyetine dair herhangi bir çıkarım yapılamamıştır. *Cumhuriyet, Akşam* ve *Yeni Mersin* gazetelerinin ise Müfide İlhan'a yönelik tavır ve söylemlerinde değişim izlenmiştir. Bunun da İlhan'ın cinsiyeti ile bağlantılı olarak dile getirildiği ortaya konulmuştur. *Cumhuriyet* ve *Akşam* gazetelerinin dönemin siyasi partileri ile olan ilişkilerinin de İlhan'a tavırlarında bir noktada etkili olduğu söylenebilmektedir. *Yeni Mersin* gazetesi ise en baştan itibaren DP yanlısı bir tavır takınarak DP-İlhan ilişkisinde tarafını başından beri belli eden bir gazete olmuştur.

---

[350] **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1951.

[351] DP'nin yayın organı olarak 30 Nisan 1949 tarihinde yayın hayatına başlayan **Zafer** gazetesinde Müfide İlhan'dan bahsedilmemiş olması dikkat çekicidir. Örneğin, Celal Bayar'ın Mersin'e gitmesi haberlere konu olurken orada Müfide İlhan ile görüşülüp görüşülmediği hakkında bilgi verilmemiştir. bkz. "Dün Mersinde de temaslarda bulunan Başkan bugün Gaziantebe gidiyor", **Zafer**, 19 Mart 1950, 1. Ayrıca **Zafer** gazetesinin 1950 yılına ait sayıları incelendiğinde Müfide İlhan'a dair yalnızca Londra'ya gitmesi ve Londra'dan yurda dönmesi haberlerine rastlanabilmektedir. bkz. **Zafer**, 10 Kasım 1950, 2.; **Zafer**, 15 Aralık 1950, 4. Dolayısıyla **Zafer** gazetesinin İlhan ile ilgili başka haberine de ulaşılamadığından gazetenin İlhan'a karşı tavrı ortaya konulamamıştır.

5.2. Ölümünden Günümüze Basında Müfide İlhan Hakkında Yazılanlar

Mersin'deki siyasi hayattan uzaklaşmasından sonra uzun bir süre basında çok az bahsi geçen Müfide İlhan'ın adı 1980 darbesi sonrasında kurulan ve 1983 genel seçimlerine katılan Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne katılması sonrasında anılmıştır. Ancak MDP ile kısa süren ilişkisinin ardından ölümüne kadar geçen sürede kendisinden basında bahsedilmemiştir. İlhan, 1995 yılında pankreas kanserine yakalanmıştır. Hastalığı Kasım 1995'te Mersin Yenişehir Belediyesi tarafından İlhan'ın adının verildiği parkın açılışından önce, Mersin'de Diyabet Hastanesi'nde yaptırdığı tahliller sonucunda ortaya çıkmıştır. Müfide İlhan hastalığının teşhisinden üç ay sonra 28 Ocak 1996 günü 85 yaşındayken Bodrum'da vefat etmiştir[352].

1995 yılında dönemin Mersin Yenişehir Belediye Başkanı Adnan Özçelik'in yaptırdığı ve Müfide İlhan'ın adını verdiği parkın açılışı Müfide İlhan için önemli bir an olmuş ve İlhan bu parkın açılışı için Mersin'e gitmiştir. Hatta hastalığını öğrenince bunu en yakınlarından bile saklamış, İlhan'ın kızları bu durumu ailenin yakın dostu Kudret Ünal aracılığı ile öğrenmişlerdir. Simla İlhan annesinin hastalığını saklama sebebinin kızlarının parkın açılışına katılmasına müsaade etmeyecekleri için olduğunu söylemiştir[353].

Şekil 32. Mersin'de Müfide İlhan Parkı'nın açılışı sırasında çekilmiş fotoğraf

Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, 10005_009_904.

[352] **Milliyet**, 3 Şubat 1996.; **Milliyet**, 4 Şubat 1996.; Ünal, **age,** 69-70.
[353] Simla İlhan ile 19 Kasım 2022 tarihli görüşme.

Parkın açılışından sonra İstanbul'a giden İlhan, çocukları tarafından hastaneye yatırılmıştır. Yeniden gerekli incelemeler yapılmış ve kanser teşhisi kesinleşmiştir. Bunun üzerine son günlerini Bodrum'da geçirmesine karar verilmiştir. Ancak İlhan, hastalığının ilerlemesine rağmen Türkiye gündemini yakından takip etmeyi sürdürmüş ve Türkiye'nin ilk kadın valisi olacak olan Lale Aytaman'ın düzenlediği toplantıya katılarak bir konuşma yapmış ve bir kadın olarak onu desteklediğini açıklamıştır. ANAP'tan aday olan Muğla Valisi Aytaman'ın seçim çalışmalarını takip etmek için Bodrum'a gelen gazeteci Can Dündar, İlhan'ı bu konuşma sırasında tanımıştır. Dündar, *Milliyet* gazetesindeki köşe yazısında İlhan ile Bodrum'daki görüşme anısını anlatırken Müfide İlhan'ın "yeni kuşak kadın politikacılara bayrağı devretmiş bir başarının keyfini sürer gibi" bir halinin olduğunu ve "Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı Müfide İlhan anonsunu duyar duymaz yaşından beklenmeyecek bir çeviklikle" sahneye koştuğunu yazmıştır. İlhan'ın bu heyecanını gören Dündar, onunla tanışmak istemiş ve bir görüşme ayarlamıştır. Görüşme öncesinde kızları, Müfide İlhan'ın "günlerinin sayılı olduğunu" kendisine iletmiş olsalar da Dündar "Hiç öyle görünmüyordu. Bir parti mitingi ve bir gazeteci ziyaretiyle canlanmış ve hasta yatağından kalkıvermişti. İlgi, unutulmuşluğa en iyi ilaçtı" şeklinde izlenimlerini paylaşmıştır[354].

Görüşme sırasında İlhan, Dündar'a hayat hikayesini anlatmış, ona yazdığı şiirleri okumuş ve "Mutlu günler yaşadım. Gelecek günlerden güzel... Nisan'a kadar buradayım, yine görüşelim" diyerek onu uğurlamış, ancak bir sonraki görüşme gerçekleşmeden hayata gözlerini yummuştur. İlhan'ın ölümünün gazetelerde hak ettiği değeri görmemesinden rahatsızlık duyan Dündar, vefat haberinin bazı gazetelerde hiç verilmezken bazı gazetelerin "arka sayfalarında tek sütuna küçücük bir haber" olduğunu, çünkü "birinci sayfaların başka kadınları"nın bulunduğunu, "13'lük İngiliz gelinle, milyarlık transfer yapan televizyon şovcusu ve bir de pazarlıkçı Başbakan"ın gazete sütunlarını kaplamış olduğunu yazmıştır. Dündar'a göre, "Müfide Hanımların tırnaklarıyla kazarak yarattıkları bir ülkenin yeni kadınları onun kurduğu tahtta oturuyorlardı… Ağızları laf yapıyor ve çok alkış alıyorlardı". İlhan ise bu kadınların arasından "sessiz bir şekilde çekilip gitmişti[355].

[354] **Milliyet**, 4 Şubat 1996.
[355] **Milliyet**, 4 Şubat 1996.

İlhan'ın ölüm haberi Can Dündar'ın da dikkat çektiği üzere birkaç gazetede haber konusu olmuştur. Ulusal basında çıkan bu haberlerin ortak noktası ise Müfide İlhan'ın ölüm nedeninin hatalı yazılmasıdır. İlhan'ın pankreas kanseri teşhisi üç ay önceden konmuş ve tedavisi devam etmekte olmasına rağmen gazeteler onun "ani" bir şekilde ve "kalp krizi" nedeniyle öldüğünü yazmıştır[356]. Gazetelerin İlhan'ın ölüm nedeni hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması ya da konuyu detaylıca öğrenmeden gazete sütunlarına taşıması ise -İlhan'a yönelik olup olmadığı sorgulanabilir olsa da- bir özensizlik göstergesi olabilir.

Bodrum'da İlhan için düzenlenen cenaze törenine dönemin Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı Okan Merzeci ve Yenişehir Belediye Başkanı M. Adnan Özçelik de katılmıştır. Merzeci, ölümünün Mersinliler arasında büyük üzüntü yarattığını ifade ederek Müfide İlhan için, "Mersin'in ilk kadın belediye başkanı olmasıyla kentimizin adını tarihe geçirmiştir. Başkanlık yaptığı sürece de kente büyük hizmetler vermiştir. Kendisine Allah'tan rahmet diliyoruz" açıklamasında bulunmuştur[357]. Ölümünün ardından dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de İlhan'ın kızlarına "Muhterem anneniz eski Mersin Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın vefatını teessürle öğrendim. Taziyelerimi iletir, merhumeye Allah'tan rahmet dilerim" şeklinde bir taziye mektubu göndermiştir.[358]

Hayatının son dönemlerinde aktif olarak yer aldığı Mersin Liselileri Derneği, İlhan'ın ölüm haberini çıkardıkları bülten ile duyurmuşlar ve üzüntülerini dile getirdikleri bir yazı yayımlamışlardır. Derneğin çatısı altında onu daha yakından tanıma ve genç kuşaklara tanıtma fırsatı buldukları için kendilerini şanslı hissettiklerini dile getirmişler ve şu satırları not düşmüşlerdir:

> Atatürk döneminde coşkusunu hiç yitirmeden ileriye hep umutla ve iyimserlikle bakarak geçen dopdolu bir yaşam… Vatan sevgisi, insan sevgisi ve yaşama sevinciyle çarpan bir yürek… Aydın bir Türk kadını… 7 çocuk doğurup yetiştirmiş bir anne, demokrasiye geçiş yıllarının ilkeli bir politikacısı… Yaşamında hiç kolaya kaçmamış, bulunduğu her ortamda bir şeyler üretmeye, hizmet vermeye çaba göstermiş bir insan. Seksenli yaşlarda bile nasıl genç olunabileceğinin örneği bir zekâ, bir coşku, bir kişilik… Ve candan bir dosttu Müfide İlhan[359].

---

[356] "İlk Kadın Belediye Başkanı Müfide İlhan öldü", **Milliyet**, 31 Ocak 1996.; "İlk kadın belediye başkanı İlhan öldü", **Hürriyet**, 30 Ocak 1996.; "Ata'nın manevi kızı öldü", **Milliyet**, 3 Şubat 1996, 3.
[357] **Milliyet**, 31 Ocak 1996.
[358] Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, Müfide İlhan'ın vefatını öğrendiğini ve taziyelerini ilettiğini belirttiği Önür ailesine gönderilen 05.02.1996 tarihli mektup, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi, No. 10005_017_1102.
[359] Ünal, **age**, 98.

Dernek ayrıca Müfide İlhan için kızları Gül Önür ve Simla İlhan ile TKB Mersin Şube Başkanı Nuray Bozbey'in de katıldığı bir anma toplantısı düzenlemiştir. Dernek Başkanı Meriç Alkan, onun son günlerine tanık olduğunu, "hastalığın sırası mıydı şimdi?" diye yakındığını hatırladığını söyleyerek onu "Müfide İlhan'ın kişiliğinde bilgelik alçak gönüllülükle, dindarlık, çağdaşlık, coşku ve duygusallık mantıkla öylesine dengeli bir bütünleşme içindeydi…" şeklinde tanımlamıştır. Tıpkı kızlarının bahsettiği gibi Alkan da İlhan'ın kendisinden söz etmeyi sevmediğini, sormadan kendisi ile ilgili bilgileri anlatmadığını ama söz konusu ülke sorunları olduğunda uzun uzun konuştuğunu ifade etmiş, hiç kişisel sorunu yokmuş gibi davrandığını, kimseye dayanmak istemediğini ama çevresine dayanak olup herkesin yardımına koştuğunu sözlerine eklemiştir. Bu anma toplantısında okunması için yurt dışında ikamet eden kızı Nimla Heplevent bir mektup göndermiş, mektubunda annesinin son yıllarında onun inançlarını, tavsiyelerini ve hatıralarını yeni nesillere aktardıkları için derneğe teşekkür etmiştir[360].

Müfide İlhan'ı tanıma fırsatı bulan Kudret Ünal'ın kurucusu olduğu Mersin Özel Türkmen Lisesi öğrencileri İlhan'ın ardından ona hitaben birer mektup yazarak onur konuğu olarak geldiği tüm etkinliklerde konuşmalarından çok etkilendiklerini, onu manevi anneleri olarak gördüklerini, çünkü gençlere nasıl yaklaşması gerektiğini bilen ve onları anlayan biri olduğunu dile getirmişlerdir. İlhan'ı kaybetmenin onlar için çok üzücü olduğunu, kendilerine verdiği öğütleri yerine getirmek için çalışacaklarını da yazdıkları mektuplara not düşmüşlerdir[361].

Ölümünün ardından İlhan'ın adı İçel Sanat Galerisi'ne, Mersin'de bir mahalleye ve bir ilköğretim okuluna verilmiştir. 2010 yılına gelindiğinde Mersin İl Genel Meclisi tarafından Piri Reis Mahallesi'nin deniz kıyısındaki park alanı içine Müfide İlhan'ın bir büstünün konulması kararı alınmıştır. Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin desteğiyle Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Berika İpekbayrak tarafından yapılan heykelin açılışı 2015 yılında gerçekleşmiştir. Dönemin Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı Burhanettin Kocamaz, Müfide İlhan'ın kızları Simla İlhan ve Ayla

[360] Ünal, **age**, 98-102.
[361] Ünal, **age**, 106-108.

Börekçi, Mersin Büyükşehir Belediyesi Meclis Üyeleri, daire başkanları, siyasiler ve vatandaşlar da bu açılışa katılmıştır[362].

Mersin/Yenişehir'de bulunan Müfide İlhan heykelinin gövde kısmı mermerden yapılmışken baş ve el kısımları bronzdan yapıldığı için 2022 yılında dört ay arayla iki kez hırsızların hedefi olmuştur. Hırsızlık olayını duyuran Mersin Büyükşehir Belediyesi, "Müfide İlhan heykelinin restorasyonu en kısa zamanda gerçekleştirilecek" açıklamasını yapmıştır[363]. Bu hırsızlık olayı Türkiye basınında "çirkin saldırı" başlıkları ile geniş yer tutmuştur[364]. Özellikle Mersin'in yerel basınında İlhan'ın heykeline yapılan bu saldırıların önlenememesi ve restorasyonun gecikmesi tepkilere neden olmuştur. *Mersin Haberci* internet gazetesinde yer alan habere göre, heykelin yapımına öncülük eden Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-Der) Danışma Kurulu Üyesi İlksen Sorguç Dinçer olayın Müfide İlhan'a sahip çıkılmamasından kaynaklandığını söylemiş, heykelin konulduğu alanın Müfide İlhan Meydanı olması ve yan tarafına çocuklar için oyun parkı ve kadın sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelip toplantılar yapabileceği bir mekan yapılması için kent konseyi aracılığı ile talepte bulunduklarını ancak bu taleplerinin hala yerine gelmediğini, eğer bu talepler yerine getirilmiş olsaydı bu durumun yaşanmayacağını ifade etmiştir. Dinçer ayrıca, söz konusu heykelin korunamamasının Müfide İlhan'ın

[362] "Müfide İlhan Anıtı", https://kulturenvanteri.com/yer/?p=170605. [06.03.2024].; "Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan'ın heykeli açıldı", http://www.anamurlununsesi.com/turkiyenin-ilk-kadin-il-belediye-baskani-mufide-ilhanin-heykeli-acildi-157h.htm [06.03.2024].

[363] "Kültür Park'taki Müfide İlhan Heykeline Bir Çirkin Saldırı Daha", https://www.mersin.bel.tr/haber/kultur-parktaki-mufide-ilhan-heykeline-bir-cirkin-saldiri-daha [06.03.2024].

[364] Mustafa Ercan, "Türkiye'nin seçilmiş ilk kadın belediye başkanı Müfide İlhan'ın heykeline çirkin saldırı", https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-secilmis-ilk-kadin-belediye-baskani-mufide-ilhanin-heykeline-cirkin-saldiri-42107871 [06.03.2024].; "Kültür Park'taki Müfide İlhan Heykeline Bir Çirkin Saldırı Daha", https://www.mersin.bel.tr/haber/kultur-parktaki-mufide-ilhan-heykeline-bir-cirkin-saldiri-daha [06.03.2024].; Serkan Avci, "Mersin sahilindeki kadın belediye başkanı heykelinin baş ve elleri kırıldı", https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mersin-sahilindeki-kadin-belediye-baskani-heykelinin-bas-ve-elleri-kirildi/2646865 [06.03.2024].; "İlk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan'ın heykelinin başı ve elleri bir kez daha çalındı", https://www.evrensel.net/haber/466800/ilk-kadin-il-belediye-baskani-mufide-ilhanin-heykelinin-basi-ve-elleri-bir-kez-daha-calindi, [06.03.2024].;
Hasan Küçük, "Müfide İlhan Heykeli Tahrip Edildi", https://www.mersinhaberci.com/haber/38418/mufide-ilhan-heykeli-tahrip-edildi.html [06.03.2024].; "Türkiye'nin seçilmiş ilk kadın belediye başkanının heykeline çirkin saldırı", https://www.milliyet.com.tr/gundem/turkiyenin-secilmis-ilk-kadin-belediye-baskaninin-heykeline-cirkin-saldiri-6797317 [06.03.2024].;
Eray İspir, "Türkiye'de Seçilmiş İlk Kadın Belediye Başkanının Heykeline Çirkin Saldırı", https://onedio.com/haber/turkiye-de-secilmis-ilk-kadin-belediye-baskaninin-heykeline-cirkin-saldiri-1084692 [06.03.2024].; "Türkiye'nin seçilmiş ilk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan'ın heykeline çirkin saldırı", https://t24.com.tr/haber/turkiye-nin-secilmis-ilk-kadin-il-belediye-baskani-mufide-ilhan-in-heykeline-cirkin-saldiri,1048904 [06.03.2024].;

sahiplenilmemesinden kaynakladığını dile getirerek "Müfide İlhan gibi bir kadının Mersin'den ilk kadın belediye başkanı olarak seçilmiş olmasını övünç kaynağı yapmak yerine benimsemek istememelerinden kaynaklanıyor" demiştir[365].

Mersin'in yerel internet haber sitelerinden olan sansasyonelhaber.net, bu olayı Mersin Belediyesi'nin bu heykeli sahipsiz bıraktığı ve belediye yönetiminin İlhan'ın hatırasını korumadığı yönünde kamuoyuna duyurmuştur[366]. İlhan'ın heykeli bir yılı aşkın bir süre restore edilmeyi beklemiş, bu gecikme de haberlere Müfide İlhan'a karşı duyarsızlık yapıldığı iddialarına neden olmuştur. Cumhuriyet Mahallesi Muhtarlığı önündeki büstünde İlhan'ın doğum yılı hatalı yazılmış, 1911 olması gereken tarih 1912 olarak kazınmıştır. Bu yanlışlık da Mersin halkının tepkisini çekmiş, düzeltme işleminin yapılması için Cumhuriyet Mahallesi Muhtarı Mehmet Alavlı ve *Mersin Mozaik* haber sitesi yetkililere çağrıda bulunsa da bu hata düzeltilmemiştir. Bu çağrılara yetkililerden bir yanıt gelmemesi de yine şehir yöneticilerinin Müfide İlhan'ın hatıralarına karşı bir duyarsızlık ve sahip çıkılmama olarak algılanmıştır[367]. Simla İlhan ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesinde, heykelin hırsızların hedefi olma konusu konuşulmuş ve Simla Hanım bronz kısımlarının para edeceği için çalındığını söyleyerek "3 kuruş alacağım diye yapmış. Bundan dolayı çalanlara kızamadım" ifadelerini kullanmıştır[368].

Müfide İlhan'ın ismi günümüzde basında daha sık anılır hale gelmiştir. İlhan'ın hayatı TRT Belgesel'de yayımlanan "Nisvan: Tarihe Adını Yazdıran Kadınlar" belgeselinde konu edilmiş ve İlhan'ı aynı zamanda akrabası olan oyuncu Hülya Koçyiğit canlandırmıştır[369]. Koçyiğit, İlhan'ı canlandırdığı bu proje ile ilgili yaptığı açıklamada "Müfide İlhan benim eltimin annesiydi. Tanıdığım, tanıştığım bir hanımefendidir.

---

[365] Hasan Küçük, "Müfide İlhan'a Sahip Çıkılmadı", https://www.mersinhaberci.com/haber/38446/mufide-ilhana-sahip-cikilmadi.html [06.03.2024].

[366] "Yazık… Seçer Var Ya Seçer, Türkiye'nin İlk Kadın Belediye Başkanının Heykeline Bile Sahip Çıkmadı!", https://www.sansasyonelhaber.net/yazik-secer-var-ya-secer-turkiyenin-ilk-kadin-belediye-baskaninin-heykeline-bile-sahip-cikmadi.html [06.03.2024].

[367] Ekin Canaran, "Heykelin bu görüntüsü yürek burkuyor", https://www.guneygazetesi.com/haber/31815/heykelin-bu-goruntusu-yurek-burkuyor.html [06.03.2024].;
"Müfide İlhan'ın heykeli nihayet restore edildi", https://www.mersinmozaik.com/haber/4350/mufide-ilhanin-heykeli-nihayet-restore-edildi.html [06.03.2024].;
"Mersin'de Müfide İlhan duyarsızlığı", https://www.mersinmozaik.com/haber/3488/mersinde-mufide-ilhan-duyarsizligi.html [06.03.2024].

[368] Simla İlhan ile 19 Kasım 2022 tarihli görüşme.

[369] İnternet üzerinden Müfide İlhan ile ilgili araştırma yaparken karşılaştığım bu belgesel TRT'de yayınlandıktan sonra başka bir platforma yüklenmemiştir. Bu nedenle belgeseli izleyebilmek için projenin yapımcısı Mustafa Karadiş ile iletişime geçilmişse de belgesele ulaşılamamıştır.

İnsan daha da heyecanlanıyor akrabasının da içinde olduğu bir projede yer almaktan" demiştir[370]. İlhan, gazetelerde zaman zaman "Çukurova fatihi Müfide İlhan" başlığı ile hatırlanmakta[371] ve Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanını çıkaran kent olan Mersin'in Müfide İlhan'dan sonra bir daha böyle bir kadın başarısı görmemesinin bu şehre yakışmadığı yazılmaktadır[372]. 2016 yılında Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı olan Burhanettin Kocamaz'ın Müfide İlhan İlkokulu'nda düzenlenen bir törende öğrencilere seslenerek, genç nesillerin Müfide İlhan'ı örnek almalarını istemesi de basına yansımıştır[373]. Ayrıca aynı yıl Kocamaz, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü dolayısıyla Müfide İlhan'ın anıtına çelenk bırakarak "Müfide İlhan hanımefendi 1950'li yıllarda 'Yeter! Söz Milletin.' dendiği dönemde bir kadın olarak bu kente hizmet etmiş, çok kıymetli bir isimdir. Bu nedenle de Mersin ilklerin şehridir" açıklamasını yapmıştır[374].

Bununla birlikte, Müfide İlhan hakkında bu tez çalışmasının hazırlanmaya başlamasından bu yana İlhan'ın kim olduğu hakkında internet sitelerinde başlıklar açılmaya başlanmış ve yıllar içinde tanınırlığı hakkında daha fazla bilgi paylaşımı yapılmışsa da birçok bilginin hatalı olduğu görülmüştür. Örneğin, *Sabah* gazetesi İlhan'ın Mersin'de doğduğunu yazarken[375], internet üzerinden yayım yapan *Çukurova*, *Pervasız* ve *Yeni Bakış* gazeteleri İlhan'ın İstanbul'da doğduğunu yazmıştır[376]. *İmece* isimli internet gazetesi ise İlhan'ın 28. ölüm yıl dönümü dolayısıyla yaptığı haberde, İlhan'ın hayatını Mersin'de 1904 tarihinde doğduğu, CHP'den Belediye Başkanı

[370] "İlk Belediye Başkanı Akrabamdır", https://www.milliyet.com.tr/cadde/ilk-belediye-baskani-akrabamdir-1664125 [15.06.2023].; "Hülya Koçyiğit belediye başkanı oldu", https://www.aksam.com.tr/guncel/hulya-kocyigit-belediye-baskani-oldu--65137h/haber-65137 [15.06.2023].

[371] Yeşim Nur Mantaş, "Çukurova fatihi Müfide İlhan", https://gazeteoksijen.com/cumhuriyetin-100-yili-ozel/cukurova-fatihi-mufide-ilhan-192575 [17.03.2024].

[372] Hediye Eroğlu, "Mersin 74 yıl sonra yine bir kadın belediye başkanı istiyor", https://www.mersinhaberci.com/haber/49008/mersin-74-yil-sonra-yine-bir-kadin-belediye-baskani-istiyor.html [17.03.2024].

[373] "Kocamaz: Müfide İlhan size örnek olacak", https://www.mersinhaber.com/haber-kocamaz-mufide-ilhan-size-ornek-olacak/366997 [17.03.2024].

[374] "Müfide İlhan Kadınlar Günü'nde unutulmadı", https://www.tarsusakdeniz.com/haber-mufide-ilhan-kadinlar-gununde-unutulmadi/40466 [18.02.2024].

[375] Neslihan Konanç, "Tarihe adını yazdıran kadınlar", https://www.sabah.com.tr/pazar/2015/03/08/tarihe-adini-yazdiran-kadinlar?paging=2 [17.03.2024].

[376] Ebru Dost, "Müfide İlhan anısına", https://www.cukurovagazetesi.com/haber/50519/mufide-ilhan-anisina.html, https://www.pervasiz.com.tr/heykeli-dikilen-baskan-mufide-ilhan [17.03.2024].; "Müfide İlhan kimdir?", https://www.yenibakis.com.tr/mufide-ilhan-kimdir-mufide-ilhan-nerelidir [17.03.2024].

seçildiği, İstanbul Üniversitesi'nden mezun olduğu gibi tamamen hatalı bilgilerle ve İlhan ile ilgisi olmayan bir biyografi ile sayfasına taşımıştır[377].

Müfide İlhan ile ilgili 16 Mayıs 2015 tarihinde Mersin Kent Konseyi'nde bir Sözlü Tarih Çalıştay'ı gerçekleştirilmiştir. Birgül Bozkurt Müfide İlhan ile ilgili sunduğu yazısında İlhan'ın belediye başkanı olmasının dünya basınında da ilgi ile karşılandığını anlatmıştır. Bozkurt'un aktardığına göre, İlhan'ın belediye başkanı olması 8 Kasım 1950 tarihli *The Tipton Daily Tribune* gazetesine "Türkiye tarihinde ilk kez bir kadın, belediye başkanı seçilmiştir" başlığı ile konu olmuştur. *The Racine Journal Times* gazetesi ise "Türkiye'nin kadın belediye başkanı kendinden emin" başlığıyla Müfide İlhan'ın başkanlık haberini duyurmuştur. *The Racine Journal Times*'ın haberinde ayrıca "bir kadının da bir erkek gibi belediye başkanı olmasına engel bir durumun olmadığı" sözlerine yer verilmiştir[378]. Bu çalıştay ile 1950'li yıllarda İlhan'ın bir kadın siyasetçi olarak yaşadığı zorlukları ve gösterdiği mücadeleyi ortaya koyarak onu tanıyanlar ile üniversite öğrencilerini bir araya getirip bir farkındalık çalışması gerçekleştirilmiştir[379]. 2017 yılında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin gerçekleştirdiği Kütüphane Söyleşi Günleri'nin üçüncüsünde Müfide İlhan'ı yakından tanıyan Kudret Ünal, İlhan'ın hayatını anlatmıştır[380].

Mersin'de İçel Sanat Kulübü'nün 21 Şubat 2024 tarihinde gerçekleştirdiği Müfide İlhan'ı Anma Töreni'nde İlhan'ın Cumhuriyet'in kazanımlarını savunan, yüreği Atatürk sevgisiyle dolu çağdaş ve aydın bir Türk kadını olması yönü vurgulanmış ancak bununla birlikte doğum yeri yine hatalı bir şekilde İstanbul olarak ifade edilmiştir[381].

---

377 "Mersin'den ilk kadın belediye başkanı Müfide İlhan kimdir?", https://www.imecegazetesi.com/mersinden-ilk-kadin-belediye-baskani-mufide-ilhan-kimdir [17.03.2024].

378 Birgül Bozkurt, "Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı "Müfide İlhan", Mersin Kent Konseyi Müfide İlhan'ı Anma Sözlü Tarih Çalıştayı Sunumu, 16.06.2015. Çalıştay ile ilgili bilgi almak için Mersin Kent Konseyi ile iletişime geçilmiş, 29.09.2022 tarihinde Kent Konseyi e-posta aracılığıyla Birgül Bozkurt'un sunumunu tarafıma iletmiştir.

379 "Müfide İlhan'ı Anma Sözlü Tarih Çalıştayı", https://www.mersinkentkonseyi.org.tr/2018/01/22/mufide-ilhani-anma-sozlu-tarih-calistayi/ [28.09.2022].

380 "Kudret Ünal Müfide İlhan'ı anlattı", https://youtu.be/M_v4SU8ChKs?si=NtDghTnmIrhwkn83 [05.07.2024].

381 "Müfide İlhan'ı Anma", https://youtu.be/Dhq_k5JgHpk?si=-VLjGChyqMeTG3mx [05.06.2024].; "Yüreği Atatürk sevgisiyle dolu Cumhuriyet kadını ve ilk il kadın Belediye Başkanı Müfide İlhan Mersin'de anıldı", https://www.mersinhabermerkezi.com/haber/yuregi-ataturk-sevgisiyle-dolu-cumhuriyet-kadini-ve-ilk-il-kadin-belediye-baskani-mufide-ilhan-mersinde-anildi-31146 [05.06.2024].

Müfide İlhan'ı tanıtma çalışmalarından bir diğeri ise Mersin Olgunlaşma Enstitüsü'nün Girişimci İş Kadınları Derneği (GİŞKAD) iş birliği ile 10 Mart 2022 tarihinde gerçekleştirdikleri defiledir. Mersin Arkeoloji Müzesi'nde yapılan ve Simla İlhan'ın da katılım sağladığı defilede, Müfide İlhan'ın yaşam tarzından yola çıkılarak oluşturulan kreasyon sergilenmiştir. Bu kreasyon için İlhan'ın ailesinden ve yakınlarından alınan fotoğraflardaki kıyafetler incelenerek dönemin kumaşları ve dikiş-nakış teknikleri ile hazırlanan tasarımlar, enstitünün atölyelerindeki çalışmalarla kıyafetlere dönüştürülmüştür. Hazırlanan kreasyon, "İstikbale hür bakan Mersin'e ilham olan Müfide İlhan" temasıyla Arkeoloji Müzesi'ndeki defilede sergilenmiştir. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü Mehmet Göçer, bu defilenin hazırlanmasının amacının Müfide İlhan'ın yaşadığı dönemdeki modayı, tarzı ve giyim kültürünü günümüzde kullanılacak şekilde tasarlayıp bir defile ile bunu taçlandırmak olduğunu ifade etmiştir[382].

[382] "Mersin'de İz Bırakan Kadınlardan "Müfide İlhan" defilesi ve sergisi", https://youtu.be/ZvM-4zw66ig?si=EjgPmQCxjiFWz6vL [22.07.2022].; Murat Karaman, Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı "Müfide İlhan" temalı defile düzenlendi, https://www.sabah.com.tr/mersin/2022/03/12/turkiyenin-ilk-kadin-belediye-baskani-mufide-ilhan-temali-defile-duzenlendi [22.07.2022].

Şekil 33. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü ile Girişimci İş Kadınları Derneği'nin düzenlediği "İstikbale hür bakan Mersin'e ilham olan Müfide İlhan" temalı 10 Mart 2022 tarihli defileye ait fotoğraflar

Kaynak: Anadolu Ajansı.

İlhan hakkında ölümünden günümüze kadar basında çıkan haberler geniş bir yelpazede incelenebilmiştir. Günümüzde İlhan'ın tanınırlığı artmış, hakkında çeşitli yazılar yazılmış, haberler çıkmıştır. İlhan hakkındaki çeşitli yazı ve haberler derlenirken birçoğunda İlhan hakkında yazılan bilgilerin hatalı olduğu tespit edilmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi bazı yerlerde doğum yeri, bazı yerlerde doğum tarihi, bazı yerlerde ise ölüm nedeni yanlış verilmiştir. Bu durum ise İlhan'ın ismi artık basında sıklıkla

anılıyor olsa da hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığını, hatalı bilgilerin basın-yayın organlarında aynı şekilde yayımlandığını, yapılan haber ve yazılan yazıların öncesinde İlhan hakkında derinlemesine araştırma yapılmadığını göstermektedir. Bu bakımdan Türkiye tarihinde kayda değer bir iz bırakan İlhan'ın tanınırlığının akademik çalışmalarla artırılması, hatalı bilgilerin düzeltilmesi önem taşımaktadır.

6. SONUÇ

Bu coğrafyada kadınlar hem haklarını kazanmak için uzunca bir süre beklemişler ve çabalamışlar hem de elde ettikleri kazanımları kullanabilmek için bir dizi uğraş vermek zorunda kalmışlardır. Uzun yıllar boyunca yine bu coğrafyada siyasi ve toplumsal değişim de kolay değil sancılı, savaş ve uğraş dolu olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son birkaç yüzyılında başlayan bu süreç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında daha net adımlar atılmasına rağmen birtakım mücadelelere sahne olmuştur. Cumhuriyet'in ilanı ile daha farklı bir süreç başlamış, Türkiye siyaseti ve toplumu yapılan inkılaplarla yeni baştan dizayn edilmek durumunda kalmıştır. Bu süreci kadınların durumundan ayrı tutmak mümkün değildir. Her toplumun dinamikleri farklıdır ve her kadının da ayrı bir hikayesi vardır.

Türkiye toplumu içerisinde ismi ön plana çıkmış kadınlardan olan Müfide İlhan "kimdir ve Türkiye tarihi için neden önemlidir?" soruları ile yola çıkılarak ele alınmıştır. Bu süreçte İlhan'ın yaşamöyküsünü ortaya koyabilmenin Türkiye siyasetinden tamamen bağımsız olamayacağı, İlhan'ın aile hayatının bile birçok yönünün onun siyasete olan ilgisi ile bağlantılı olduğu görülmüştür.

Türkiye'de 1945 senesinden itibaren çok partili hayata geçilmiş, kadınlar da bu döneme kadar siyasi haklarını elde etmişlerdir. Bu nedenle kadınların daha demokratik bir ortamda ve serbestçe bu haklarını kullanarak rahat bir şekilde siyaset yaptıkları düşünülebilirdi. Ancak İlhan'ın hayatı çalışılırken böyle bir varsayımın aslında bir yanılgı olduğu ortaya konulmuş oldu. Nitekim Müfide İlhan'ın 1950 yılında siyasetteki varlığı ve bu tez çalışması boyunca değinilen çeşitli deneyimleri bize bunu göstermiştir. Bu yıllar bir taraftan kadınların anne-eş olarak evlerinde kalmaları gerektiği görüşlerinin hala devam ettiğini gördüğümüz bir taraftan da bir kadının ilk kez il belediye başkanı olabildiği de bir dönemi kapsamaktadır. Aslında bu durum hem kabuklarını kıran hem de o kabuğun içinde yaşamaya çalışan bir toplumun göstergesi olarak yorumlanabilir.

1950'li yılların Türkiye'sinde tüm aydın kadınlar içerisinden Müfide İlhan Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı olmayı başarmıştır. Bunun

gerçekleşebilmesinde hem amcasının Mareşal Fevzi Çakmak olması hem eşi Doktor Faruk İlhan'ın Mersin'in tanınır ve sevilir bir yerlisi olması hem de Müfide İlhan'ın eğitimi, siyasete olan ilgisi ve ülke sorunlarını yakından takip eden biri olması etkili olmuştur. Tüm bu özelliklerin bir araya gelmesi DP'nin Mersin siyaseti için İlhan'ı tercih edilebilir bir isim haline getirmiştir. Müfide İlhan'ı bugün tanınır yapan ise o dönemde il belediye başkanı olan ilk kadın olmasıdır. Oysa başkanlık deneyimi oldukça kısadır ve İlhan'ın siyasete ve topluma dair görüşleri, yeniden siyasete girme çabaları, kişiliği, eğitimcilik yönü de onun tanınırlığına eklenmelidir. Böylelikle İlhan'ın bir kadın olarak Türkiye tarihine nasıl katkı yaptığı anlaşılacağı gibi onun yaşadıkları özelinde 1950'li yıllarda kadın siyasetçi olmanın nasıl deneyimlendiğine dair de bir fikir edinmek mümkün olabilmektedir. Toplum tarafından kadınlara çizilen sınırlar içerisinde kalmayı tercih etmeyen İlhan, 1950'lerin siyasi yapısı içinde kendine yer edinebilmiş bir kadındır. İlhan'ın yaşamöyküsünün 1950'li yılları bu çalışmada bizi siyasette var olma mücadelesi veren bir kadının hayatına tanık ederken bir diğer taraftan da siyasette, basında ve toplumda halen erkek egemenliğinin devam ettiğini de göstermiştir.

-Yasal çerçevede öyle olmasa bile- yerelde de merkez siyasette de kadınlar ile erkeklerin eşit imkanlara sahip olmadığını görmekteyiz. Cumhuriyet kurulduğundan itibaren kadınların haklarını elde etmeleri onlar için değerli adımlar olsa da modernleşme yolundaki Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınlara anne ve eş olma durumları üzerinden sınırlar çizilmesi sürmüş, bu sorumlulukları sık sık kendilerine hatırlatılmıştır. Zamanla demokraside tecrübe edinen ve çok partili hayata geçen Türkiye'de bu tarz tutumlar devam ettirilmiş, bazı kadınlar bu sınırların içinde kalmak zorunda bırakılırken bazıları da sınırların dışında bir hayat sürebilmiştir. Bu noktada İlhan'ın eşinin kendisine önemli bir destek sağladığını görmekteyiz. Doktor Faruk İlhan'ın kendisini desteklemesi, onu ev işlerini yapması ve çocuk bakması konusunda zorlamayıp Müfide İlhan'a yardımcı tutması, hem siyaset hem de eğitimcilik yapmak istediği dönemlerde kararlarına saygı duyması Müfide İlhan'ın toplumsal baskılarla başa çıkmasını kolaylaştırmıştır.

Aile hayatının ve kişiliğinin ortaya çıkarılmasında bu tez çalışmasına katkı sağlayan en önemli yöntem Müfide İlhan'ın kızları ve torunları ile yapılan sözlü tarih görüşmeleri olmuştur. Böylece İlhan'ı daha yakından tanıma fırsatı yakalarken aile

üyeleri tarafından hatırlandığı, belgelerde bulunamayan çeşitli anılar, İlhan'ın neleri sevdiği neleri sevmediği gibi konulara ışık tutulmuştur.

Basının Müfide İlhan'a yaklaşımının da ele alındığı bu tez çalışmasında geniş bir süreli yayın araştırması yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalarda, İlhan'ın başkanlığı döneminde yaptıklarının takdir edilmemiş olduğu görülmüştür. İlhan'ın bir belediye başkanı olarak beklentileri karşılayamadığı, bunun da en büyük nedeninin İlhan'ın cinsiyeti olduğu basında yazılmıştır. Sonrasında basında ölümüne kadar bir daha kendisinden çok az bahsedilmiştir. Ancak ölümünden günümüze kadar geniş bir basın taraması yapıldığında o dönemlerdeki temsiliyeti ile günümüzdeki hatırlanışı arasında ciddi bir fark olduğu ortadadır. Artık İlhan gurur duyulan başarılı bir kadın belediye başkanı olarak hatırlanmaktadır. Fakat, maalesef birçok metin bu vurgu ile yetinmekte, Müfide İlhan'ı doğru tanımak konusunda fazla çaba göstermemektedir.

KAYNAKÇA

10 torun sahibi Belediye Başkan adayı Müfide İlhan basın toplantısı yaptı. (1968, 11 Mayıs). *Cumhuriyet,* 1-7.

1930'dan 2014'e: Temsilde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (1). (t.y.). Kadın Koalisyonu. https://kadinkoalisyonu.org/?p=1886

A.İ.A., (1950, 24 Eylül). Mersin'in ve Memleketin İlk Kadın Belediye Başkanı ile görüşme. *Son Posta,* 6.

Adana, Mersin, Tarsus ve Ceyhan'da Belediye Başkanları seçimi yapıldı. (1950, 9 Eylül). *Yeni İstanbul,* 1.

Adayları tanıtıyoruz. (1954, 16-17-18 Nisan). *Mücadele*, 1-2-3.

Afganistan Hükümeti hizmetinde öğretmen olarak çalışmak isteyen Müfide İlhan hakkında Kabil Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne gönderilen yazı. (8364-57764-4). (1941, 15 Ekim). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi.

Afganistan Hükümeti hizmetinde öğretmen olarak çalışmak isteyen Müfide İlhan hakkında Hariciye Vekâlet'inden Maarif Vekâleti'ne gönderilen yazı. (8364-57764-4). (1941, 11 Kasım). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi.

Afganistan Hükümeti hizmetinde öğretmen olarak çalışmak isteyen Müfide İlhan hakkında, Hariciye Vekâleti'nden Kabil Büyükelçiliği'ne gönderilen yazı. (8364-57764-2). (1941, 22 Aralık). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi.

Ahmad, F., & Ahmad, B. T. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Akandere, O. (t.y.). Dörtlü Takrir. *Atatürk Ansiklopedisi*. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dortlu-takrir/

Akyüz, H. Ş. (2024). *Türkiye Cumhuriyeti'ne tanık bir ömür: Özel arşiv üzerinden Müfide İlhan (1911-1996)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Aliefendi köyünde istifa edenler. (1954, 14 Nisan). *Mücadele*, 2.

Anafartalar Grubu Kumandanı M. Kemal'in Mehmet Nazif Çakmak'ın şehadet haberini verdiği Fevzi Paşa'ya mektubu. (10005_007_660). (1915, 9 Temmuz) Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Anderson, K., & Jack, D. C. (2018). Dinlemeyi Öğrenmek: Görüşme Teknikleri ve Analizi (Z. Kutluata, Çev.). *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, (34-35), 84-101.

Ankara'da kazanan Barlas: Bütün varımı koyacağım. (1968, 4 Haziran). *Cumhuriyet*, 7.

Arat, Y. (2014). Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar. İçinde R. Kasaba & S. Bozdoğan (Haz.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (s. 100-102). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Arbeiterwohlfahrt (İşçi Refahı) adlı derneğin Müfide İlhan'a hitaben yazdığı teşekkür belgesi. (10005_002_107, 10005_002_167). (1973). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Artvinli. T. Türkiye'nin İlk Kadın Belediye Başkanı Sadiye Ardahan (Kılıçkaya Belediye Başkanı). https://turkiyeartvinlilergazetesi.com/content/6699/turkiye-nin-ilk-kadin-belediye-baskani-sadiye-ardahan-kilickaya-belediye-baskani

Ata'nın manevi kızı öldü. (1996, 3 Şubat). *Milliyet*, 3.

Atatürk, M. K. (2011). *Nutuk.* (Z. Korkmaz, Haz.). Atatürk Araştırma Merkezi.

Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye-Fethi Okyar'ın Anıları**.** (2014). (E. Yalçın, Haz.). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Avci, S. (2022, 27 Temmuz). *Mersin sahilindeki kadın belediye başkanı heykelinin baş ve elleri kırıldı*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mersin-sahilindeki-kadin-belediye-baskani-heykelinin-bas-ve-elleri-kirildi/2646865

Aziz hemşerilerim. (1951, 7 Ocak). *Yeni Mersin*, 3.

B.B.C den dün hemşehrilerine hitap etti. (1950, 28 Kasım). *Yeni Mersin*, 1-2.

Balcı, M. (2018). Çok Partili Dönemde Türkiye'de Kentleşme Olgusu. *ECONDER International Academic Journal*, 2(1), 8-15.

Basın Kanunu (5680 S.K.). (1950, 15 Temmuz). *Resmî Gazete.*

Bayan Müfide İlhan'ın gözyaşları-Yazık değil mi sinirlerine gözyaşlarına?. (1951, 21 Mayıs). *Cumhuriyet*, 2.

Bayar, C. (1986). *Başvekilim Adnan Menderes.* (Haz. İ. Bozdağ). Tercüman Yayınları.

Bayarslan, H. (t.y.). 1950 Basın Kanunu. *Atatürk Ansiklopedisi.* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1950-basin-kanunu/

Belediye Başkanı itimad oyu alamadı. (1951, 4 Ekim). *Yeni Mersin*, 1.

Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın iskat kararı tastik edildi. (1951, 11 Aralık). *Yeni Mersin*, 1.

Belediye Başkanımız B.B.C den dün hemşehrilerine hitap etti. (1950, 28 Kasım). *Yeni Mersin,* 1-2.

Belediye Başkanımız İngiltere'ye gidiyor. (1950, 2 Kasım). *Yeni Mersin,* 1.

Belediye Başkanımız Müfide İlhan dün şehrimize geldi. (1950, 21 Aralık). *Yeni Mersin,* 1.

Belediye Kanunu (1580 S.K.). (1930, 14 Nisan). *Resmî Gazete*.

Belediye Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair Kanun (307 S.K.). (1963, 27 Temmuz). *Resmî Gazete.*

Belediye Meclisi Dün İlk Toplantısını Yaptı. (1951, 5 Şubat). *Yeni Mersin,* 1-2.

Belenli, T. (t.y.). Marshall Planı. *Atatürk Ansiklopedisi.* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/marshall-plani/

Berktay, F. (1998). Cumhuriyet 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak. İçinde A. B. Hacımirzaoğlu (Haz.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 1-11). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Berlin Üniversitesi Yabancı Uyruklular Alman Enstitüsü tarafından Müfide İlhan'a verilen dil sertifikası. (10005-009-022). (1937, Mart). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Berliner Verein für Volkserziehung (Pestalozzi-Fröbelhaus) tarafından Müfide (Çetin) İlhan'a verilen sertifika. (10005-002-069). (1937, Eylül). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Bıçak, A. (2021). *12 Eylül Sonrası Demokratikleşme Sürecinde Önemli Bir Dönüm Noktası: Siyasi Yasakların Kaldırılması ve 1987 Halk Oylaması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Bozkurt, B., & Bozkurt, İ. (2022). Siyasette İlkeli ve Tavizsiz Bir Üslup: Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı Müfide İlhan (1911-1996). İçinde A. Sönmezay (Haz.), *Kadın Özel Arşivlerinde 40 Kadın 40 Hayat* (s. 711-748). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları & Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.

Bugün Tarsus'ta Müstakilleri Destekleme Derneğinin üç ocağı daha açılıyor. (1954, 28 Şubat). *Mücadele*, 1-3.

Bulunmaz, B. (2012). Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları. Öneri Dergisi, 10(37), 203-214.

Canaran, E. (2023, 15 Nisan). Heykelin bu görüntüsü yürek burkuyor. *Güney Gazetesi*. https://www.guneygazetesi.com/haber/31815/heykelin-bu-goruntusu-yurek-burkuyor.html

Celâl Bayar'ın demeci, Demokrat Partinin karşılaştığı bazı manasız zorluklar. (1946, 14 Mart). *Cumhuriyet,* 1.

Celâl Bayar'la mülâkat. (1946, 13 Haziran). *Cumhuriyet*, 2.

Cumhuriyet Dönemi Partiler, Seçimler, Beyannameler (1923-1980). (Kaynar, M. K., & Kalkan, N., Haz.) (2022). TBMM Basımevi.

Çakır, H., & Yavalar, E. (2017). Demokrat Parti İktidarı ve Basın. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3), 257-270.

Çakır, S. (2011). Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası. İçinde S. Sancar (Haz.), *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* (s. 505-533). Koç Üniversitesi Yayınları.

Çakır, S. (2013). *Erkek Kulübünde Siyaset*. Versus Kitap.

Çakır, S. (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi*. Metis Yayınları.

Çavdar, T. (2013). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950.* İmge Kitabevi.

Çetinoğlu, O. (2009). *Okyanusa Açılan Kapılar- Tefekkür Mayası Röportajlar*. Bilgeoğuz Yayınları.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (6032 S.K.). (1945, 11 Haziran). *Resmî Gazete*.

Dağlı, N., & Aktürk, B. (1988). *Hükümetler ve Programları (1920-1960).* TBMM Yayınları.

Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri-Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Davet. (1951, 3 Ekim). *Yeni Mersin*, 1.

Demokrat Parti ayaktadır. (1951, 9 Şubat). *Yeni Mersin,* 1-2.

Demokrat Parti'den bir istifa, (1954, 9 Nisan). *Mücadele,* 2.

Demokrat Parti'den bir istifa. (1954, 26 Mart). *Mücadele*, 2.

Demokrat Parti'den bir istifa. (1954, 6 Nisan). *Mücadele,* 2.

Demokrat Parti'den bir istifa. (1954, 7 Nisan). *Mücadele,* 2.

Demokrat Parti'den iki istifa. (1954, 25 Mart). *Mücadele*, 1.

Demokrat Parti'den istifa edenler siyasi bir cemiyet kurdular. (1954, 19 Şubat). *Mücadele,* 1.

Demokrat Parti'den istifalar. (1954, 21 Şubat). *Mücadele*, 1.

Dervişoğlu, u. (2021). *Demokrat Parti Basın Rejimi ve Hürriyet Gazetesi ile Akşam Gazetesinin Karşılaştırılmalı İncelenmesi (1957-1960)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırklareli Üniversitesi.

Diyarbakır'dan gelen mektubun metnini veriyoruz. (1954, 24 Şubat). *Mücadele*, 2.

Diyarbakır'dan sonra Niğde. (1954, 26 Şubat). *Mücadele*, 1-2.

Diyarbakırlılar Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin şubesini açmak istiyorlar. (1954, 23 Şubat). *Mücadele,* 1.

Dost, E. (2024, 2 Şubat). Müfide İlhan anısına. *Çukurova Gazetesi.* https://www.cukurovagazetesi.com/haber/50519/mufide-ilhan-anisina.html

Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Müfide İlhan'ın vefatını öğrendiğini ve taziyelerini ilettiğini belirttiği Önür ailesine gönderilen mektup. (10005_017_1102). (1996, 5 Şubat). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

DP'ye Akın. (1954, 20 Mart). *Yeni Mersin,* 1.

Dr. Faruk İlhan ile Dr. Adnan Atam'ın Afganistan Hükümeti emrinde vazife kabul etmelerine izin verilmesi. (85-98-19/258-17). (1938, 28 Kasım). Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi.

Dr. Faruk İlhan'ın Afganistan Hükümeti ile yeniden mukavele akdetmesinde bir mahzur görülmediğine dair yazı. (8152-54853-10). (1942, 9 Ağustos). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi.

Durakbaşa, A. (1998). Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve Münevver Erkekler. İçinde A. B. Hacımirzaoğlu (Haz.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 36). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Dün Mersinde de temaslarda bulunan Başkan bugün Gaziantebe gidiyor. (1950, 19 Mart). *Zafer,* 1.

Dündar, C. (1995, Aralık). Müfide İlhan ile görüşme [Ses kaydı]. İlhan Ailesi Arşivi.

Dündar, C. (1996, 4 Şubat). Elveda Müfide Hanım. *Milliyet*.

Dünden Bugüne. (t.y.). *Mersin Liselileri Derneği.* https://www.mersinliselilerdernegi.com/

Ercan, M. (2022, 27 Temmuz). Türkiye'nin seçilmiş ilk kadın belediye başkanı Müfide İlhan'ın heykeline çirkin saldırı. *Hürriyet.* https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-secilmis-ilk-kadin-belediye-baskani-mufide-ilhanin-heykeline-cirkin-saldiri-42107871

Eroğlu, H. (2023, 18 Aralık). Mersin 74 yıl sonra yine bir kadın belediye başkanı istiyor. *Mersin Haberci.* https://www.mersinhaberci.com/haber/49008/mersin-74-yil-sonra-yine-bir-kadin-belediye-baskani-istiyor.html

Eski Mersin Belediye Reisi Müfide İlhan'ın beyanatı. (1951, 21 Aralık). *Cumhuriyet,* 2.

Evetler kıl payı önde. (1987, 7 Eylül). *Cumhuriyet,* 1.

Faruk İlhan. (1950, 6 Eylül). *Yeni Mersin,* 2.

Fevzi Çakmak'ın "Azizim Efendim" hitabıyla kaleme aldığı mektup. (10005_002_051). (1917, 29 Ağustos). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Findley, C. V. (2014). *Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007.* Timaş Yayınları.

Geri Zekâlı Çocukları Koruma Derneği ana tüzüğü. (10005_005_457). (1968, 8 Ocak). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Gökçel, Ş. (1951, 12 Nisan). Belediyemiz. *Yeni Mersin,* 1-2.

Gülnar mitingi büyük bir heyecan içinde cereyan etti. (1954, 18 Nisan). *Mücadele,* 2.

Güneş, İ. (t.y.). Takrir-i Sükûn Kanunu. *Atatürk Ansiklopedisi*. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/takrir-i-sukun-kanunu/

Güngör, E. (2017). 1950'ler Türkiye'sinde Modernleşme ve Gündelik Hayat Değişimlerine Sinema Üzerinden Bakmak: İstanbul Geceleri Filmi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi,* 10(3), 94-112.

Hacıoğlu, İ. (1954, 21 Şubat). Samimi bir hasbihal. *Mücadele,* 1-2.

Hakkı Yaşar Ailesi Demokrat Parti'den dün istifa etti. (1954, 20 Şubat). *Mücadele,* 2.

Hatay'da muhalefet. (1950, 7 Nisan). *Cumhuriyet,* 2.

Heykeli Dikilen Başkan: Müfide İlhan. (2019, 8 Mart). Pervasız. https://www.pervasiz.com.tr/heykeli-dikilen-baskan-mufide-ilhan

Hülya Koçyiğit belediye başkanı oldu. (2011, 4 Eylül). Akşam. https://www.aksam.com.tr/guncel/hulya-kocyigit-belediye-baskani-oldu--65137h/haber-65137

İçel Adının Mersin Olarak Değiştirilmesi Hakkında Kanun (4764 S.K.). (2002, 28 Haziran). *Resmî Gazete.*

İçel DP Kalesine ilk gol atıldı. (1954, 14 Nisan). *Mücadele,* 1.

İçel Sanat Kulübü. (2024, 29 Mart). *Müfide İlhan'ı Anma* [Video]. Youtube. https://youtu.be/Dhq_k5JgHpk?si=-VLjGChyqMeTG3mx

İçel, DP teşkilatı bir tahmin yaptı. (1954, 12 Nisan). *Vatan,* 1, 7.

İlhan, M. (1951, 29 Ekim). Üstün kadınlığın üstün millet yarattığı inkar edilemez. *Yeni Mersin,* 1-3.

İlhan, M. (1954, 14 Ocak). Kadın hakları. *Yeni Mersin,* 1-2.

İlhan, M. (1954, 19 Şubat). Mücadele. *Mücadele*, 1-3.

İlhan, M. (1954, 24 Mart). Bizde yalan yok! *Mücadele*, 1.

İlhan, M. (1954, 24 Şubat). Müstakiller. *Mücadele*, 1-2.

İlhan, M. (1954, 26 Şubat). Ev kadını. *Mücadele*, 2.

İlhan, M. (1954, 27 Mart). Bakalım daha neler işiteceğiz?. *Mücadele*, 1-2.

İlhan, M. (1954, 3 Nisan). Aziz İçelliler ve sevgili seçmen kardeşlerim. *Mücadele*, 2.

İlhan, M. (1967). Türkiye Cumhuriyeti Devrinde Belediyeler Kanunu ve Belediye Meclislerinde Kadınlarımız. İçinde. *Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Aylık Konferanslar 1953-1964* (s. 151-161). Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları.

İlhan, S. (2022, 19 Kasım). (N. Özkay Dikkaya, Görüşmeci) [Sözlü tarih görüşmesi]. Bodrum.

İlhan, S., Börekçi, A., & Börekçi, D. (2021, 2 Şubat). (N. Özkay Dikkaya, Görüşmeci) [Sözlü tarih görüşmesi]. Online.

İlk Belediye Başkanı Akrabamdır. (2013, 4 Şubat). Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/cadde/ilk-belediye-baskani-akrabamdir-1664125

İlk kadın belediye başkanı İlhan öldü. (1996, 30 Ocak). *Hürriyet*.

İlk Kadın Belediye Başkanı Müfide İlhan öldü. (1996, 31 Ocak). *Milliyet*, 3.

İlk kadın belediye reisi. (1950, 13 Aralık). *Yeni İstanbul*, 1.

İlk kadın belediye reisimiz. (1950, 8 Eylül). *Akşam*, 1.

İlk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan'ın heykelinin başı ve elleri bir kez daha çalındı. (2022, 27 Temmuz). Evrensel. https://www.evrensel.net/haber/466800/ilk-kadin-il-belediye-baskani-mufide-ilhanin-heykelinin-basi-ve-elleri-bir-kez-daha-calindi

İlk Türk Kadın Vali: Lale Aytaman. (2023, 17 Ekim). https://binyaprak.com/kesfet/ilk-tuerk-kadin-vali-lale-aytaman

İspir, E. (2022, 27 Temmuz). *Türkiye'de Seçilmiş İlk Kadın Belediye Başkanının Heykeline Çirkin Saldırı.* https://onedio.com/haber/turkiye-de-secilmis-ilk-kadin-belediye-baskaninin-heykeline-cirkin-saldiri-1084692

İstifalar devam ediyor. (1954, 19 Şubat). *Mücadele*, 2.

İstifalar devam ediyor. (1954, 28 Şubat). *Mücadele*, 2.

İstifaları ismen neşretmeye devam ediyoruz. (1954, 21 Şubat-3 Mart). *Mücadele*, 1-3.

İzmit'ten bir Leyla Atakan geçti. (2024, 11 Şubat). Kocaeli Koz. https://www.kocaelikoz.com/haber/19158016/izmitten-bir-leyla-atakan-gecti

James-Kriss İlköğretim Okulu ve Fritzlar Homberg İlköğretim Okulu'nda Türk misafir işçi çocuklarına eğitim verebileceğine dair Almanca belge. (10005_008_002). (1970, 28 Ocak) Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Kabil Tıp Fakültesi cerrahı Prof. Faruk İlhan'ın mukavelesinin sona ermesine dair yazı. (8152-54853-3). (1944, 30 Kasım). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi.

Kabil Tıp Fakültesi Cerrahi Profesörü Faruk İlhan'ın tayini. (8152-54853-7). (1944, 18 Eylül). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi.

Kadın Belediye Reisimiz Londra'ya gitti. (1950, 12 Kasım). *Milliyet,* 2.

Kadıncık Hidroelektrik Santrali HES. (2023, 27 Temmuz). https://www.enerjiatlasi.com/hidroelektrik/kadincik-hes.html

Kadınların Siyasi Hukuku. (1927, 19 Nisan). *Cumhuriyet*, 3.

Karaman, M. (2022, 12 Mart). Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı 'Müfide İlhan' temalı defile düzenlendi. *Sabah*. https://www.sabah.com.tr/mersin/2022/03/12/turkiyenin-ilk-kadin-belediye-baskani-mufide-ilhan-temali-defile-duzenlendi

Kargılı mitingi. (1954, 6 Nisan). *Mücadele*, 1-2.

Karın belediye meclisine aza olmuş, tebrik ederim. (1930, 22 Mart). *Cumhuriyet*.

Kavaklı, N. (2005). *Bir Gazetenin Tarihi: Akşam.* Yapı Kredi Yayınları.

Kaya, A. E. (2009). *Demokrat Parti Politikalarının Cumhuriyet Gazetesinde Ele Alınış Biçimleri-1950-1960* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Kaynar, M. K. (2019). Önsöz. İçinde M. K. Kaynar (Haz.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (s. 12-14). İletişim Yayınları.

Kılıç, Z. (1998). Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış. İçinde A. B. Hacımirzaoğlu (Haz.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 347-360). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın. İçinde A. B. Hacımirzaoğlu (Haz.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 13-28). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kocamaz: Müfide İlhan size örnek olacak. (2016, 19 Eylül). Mersin Haber. https://www.mersinhaber.com/haber-kocamaz-mufide-ilhan-size-ornek-olacak/366997

Koloğlu, O. (2015). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi.* Pozitif Yayınları.

Konanç, N. (2015, 8 Mart). Tarihe adını yazdıran kadınlar. *Sabah*. https://www.sabah.com.tr/pazar/2015/03/08/tarihe-adini-yazdiran-kadinlar?paging=2

Köktener, A. (2004). *Bir Gazetenin Tarihi: Cumhuriyet.* Yapı Kredi Yayınları.

Köroğlu, Beyza Nur. (2009). *Referandum ve Türkiye Uygulaması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.

Küçük, H. (2022, 26 Temmuz). Müfide İlhan Heykeli Tahrip Edildi. *Mersin Haberci.* https://www.mersinhaberci.com/haber/38418/mufide-ilhan-heykeli-tahrip-edildi.html

Küçük, H. (2022, 27 Temmuz). Müfide İlhan'a Sahip Çıkılmadı. *Mersin Haberci.* https://www.mersinhaberci.com/haber/38446/mufide-ilhana-sahip-cikilmadi.html

Kültür Park'taki Müfide İlhan Heykeline Bir Çirkin Saldırı Daha. (2022, 27 Temmuz). Mersin Büyükşehir Belediyesi. https://www.mersin.bel.tr/haber/kultur-parktaki-mufide-ilhan-heykeline-bir-cirkin-saldiri-daha

Londra Belediyecilik Kongresinde Türk delegesi. (1950, 10 Kasım). *Zafer*, 2.

M.D.P. Genel Başkanı Turgut Sunalp tarafından MDP'ye katılma isteğinin reddi ile ilgili Müfide İlhan'a gönderilen mektup. (10005_002_111). (1983, 1 Ekim) Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Maarif Vekaleti tarafından hazırlanmış Müfide İlhan'a ait İstanbul Erkek Muallim Mektebi İlk Mekteb Muallimliği Şehadetnamesi. (10005_009_030). (1936, 18 Mayıs). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Madanoğlu, M. (2015, 10 Eylül). Türkiye'nin Öncü Kadınları. MediaCat. https://mediacat.com/turkiyenin-oncu-kadinlari/

Mantaş, Y. (2023, 27 Ekim). Çukurova fatihi Müfide İlhan. Gazete Oksijen. https://gazeteoksijen.com/cumhuriyetin-100-yili-ozel/cukurova-fatihi-mufide-ilhan-192575

Mareşal Fevzi Çakmak açıklıyor-Mustafa Kemal Paşa'yı kurşuna dizilmekten nasıl kurtardım?. (2016). (M. Sertoğlu, Haz.). Derin Tarih Kültür Yayınları.

Mat, G. (t.y.). XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi. *Atatürk Ansiklopedisi*. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/xii-uluslararasi-kadinlar-birligi-kongresi/

Mehmet Ulaş D.P. den istifa etti. (1954, 3 Mart). *Mücadele*, 2.

Mersin Belediye Başkanı İngiltere'den yurda döndü. (1950, 15 Aralık). *Zafer*, 4.

Mersin Belediye Başkanı Londra'dan döndü. (1950, 14 Aralık). *Akşam*, 5.

Mersin Belediye Başkanlığına Bn. Müfide İlhan'ın seçileceğini umarız. (1950, 8 Eylül). *Yeni Mersin*, 1-2.

Mersin Belediye Başkanlığına seçilen Müfide İlhan'ın Başkanlığının onaylanması. (30-11-1-0/218-37-9). (1950, 4 Ekim). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi.

Mersin Belediye reisi ilk defa ağlamıyor! (1951, 28 Mayıs). *Akşam*, 5.

Mersin DP Teşkilatında buhran-DP'den istifa edenler bir beyanname neşretti. (1951, 8 Şubat). *Yeni Adana.*

Mersin Olgunlaşma Enstitüsü. (2022, 27 Temmuz). *Mersin'de İz Bırakan Kadınlardan "Müfide İlhan" defilesi ve sergisi.* [Video]. YouTube. https://youtu.be/ZvM-4zw66ig?si=EjgPmQCxjiFWz6vL

Mersin Web TV. (2017, 18 Aralık). *Kudret Ünal Müfide İlhan'ı anlattı* [Video]. YouTube. https://youtu.be/M_v4SU8ChKs?si=NtDghTnmIrhwkn83

Mersin'de D.P den çekilenler istifa sebebini açıklıyor. (1954, 8 Şubat). *Cumhuriyet,* 1,6.

Mersin'de DP'den mühim istifalar. (1954, 8 Şubat). *Akşam*, 1-2.

Mersin'de Müfide İlhan duyarsızlığı. (2023, 9 Mayıs). Mersin Mozaik. https://www.mersinmozaik.com/haber/3488/mersinde-mufide-ilhan-duyarsizligi.html

Muhalefetin işbirliği teşebbüsünde zorluklar. (1954, 16 Mart). *Cumhuriyet*, 6.

Muhterem Okuyucularımız. (1954, 20 Şubat). *Mücadele*, 1.

Müfide İlhan Anıtı. (2024, 28 Ocak). https://kulturenvanteri.com/yer/?p=170605

Müfide İlhan D.P. saflarında kazandığı şöhreti şimdi şahsi menfaati için istismar ediyor. (1954, 7 Nisan). *Yeni Mersin,* 1-2.

Müfide İlhan ittifakla Belediye Başkanı seçildi. (1950, 9 Eylül). *Yeni Mersin,* 1-2.

Müfide İlhan Kadınlar Günü'nde unutulmadı. (2019, 8 Mart). Tarsus Akdeniz. https://www.tarsusakdeniz.com/haber-mufide-ilhan-kadinlar-gununde-unutulmadi/40466

Müfide İlhan kimdir?. (2024, 11 Mayıs). Yeni Bakış. https://www.yenibakis.com.tr/mufide-ilhan-kimdir-mufide-ilhan-nerelidir

Müfide İlhan MDP İl Yönetim Kurulu ve Partiden istifa etti. (1983, 26 Eylül). *Hakimiyet,* 1-4.

Müfide İlhan tarafından "Tarık'ın Ölümü" başlığıyla yazılmış şiir. (10005_010_906). (1977, 2 Nisan). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan tarafından dönemin cumhurbaşkanına hitaben yazılmış ve siyasi seçimler konusunda endişelerini dile getirdiği mektup. (10005_007_680). (1983, 15 Eylül). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan tarafından hazırlanmış mesleki hayatına yönelik hazırladığı özgeçmiş. (10005_002_141). (1967, 25 Haziran). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan tarafından hazırlanmış mesleki hayatına yönelik hazırladığı özgeçmiş. (10005_003_016). (1967, 25 Haziran) Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan tarafından kızı Gül Önür'e yazılmış şiir. (10005-017-1096). (1988, 17 Aralık). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan tarafından kızı Nimla Heplevent'e yazılmış şiir. (10005_007_646). (t.y.). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan tarafından yazılmış Özal dönemindeki politikaların eleştirildiği "Alışamadım" başlıklı şiir. (10005_007_659). (t.y.). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan tarafından yazılmış özgeçmiş. (10005-001-020). (1969, 22 Aralık). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'a ait Almanca dil sertifikası. (10005_005_012). (1973, 1 Şubat). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'a ait Almanca mesleki özgeçmiş. (10005_009_009). (t.y.). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'a ait Çocuk Eğitmenleri Seminer Bitirme Sertifikası. (10005_002_027). (1960). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'a ait Çocuk Eğitmenleri Seminer Bitirme Sertifikası. (10005_005_033). (1960). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'a ait kısa özgeçmiş. (10005_001_020). (1969, 22 Aralık). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'a ait Koruyucu Aile Bakımı Seminer Sertifikası. (10005_005_034). (1961). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'a Eğitim Senatosu tarafından gönderilen ulusal lise sertifikasını almaya hak kazandığına dair Almanca belge. (10005_009_024). (1973, 6 Şubat). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'a Türk Öğrenciler için bir okul çalışma grubuna liderlik ettiğinin teyit edildiği Gustav-Falke İlkokulu tarafından verilen tasdik belgesi. (10005_007_116). (25 Haziran 1981). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ı Anma Sözlü Tarih Çalıştayı. Mersin Kent Konseyi. https://www.mersinkentkonseyi.org.tr/2018/01/22/mufide-ilhani-anma-sozlu-tarih-calistayi/

Müfide İlhan'ın "Anarşi" başlığıyla kaleme aldığı yazı. (10005_002_103). (1987). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın "Ata'ya Müjde" başlıklı şiiri. (10005_007_673). (1960, 27 Mayıs). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın "Milliyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanlığına" başlığıyla yazdığı dilekçe. (10005_006_490). (1983, 15 Ağustos). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın Adnan Mendes, Namık Gedik, Emin Kalafat, Samet Ağaoğlu ve DP'yi eleştirdiği şiiri. (10005_007_644). (t.y.). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın Anayasa komisyonu ve anayasa ile ilgili yazdığı "Asıl Mesele" başlıklı yazısı. (10005_006_548). (t.y.). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın Berlin Kreuzberg Bezirk'inde yabancı öğretmen olarak öğretmen arkadaşlarının oylarıyla GEW listesinden 3 yıl süreyle Personalrat (Personel Danışmanı) seçilmiş olduğu için yaptığı konuşma metni. (10005_006_524). (t.y.). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın çocuk seminerlerine katıldığına dair Almanca belge. (10005_002_069). (1937, 2 Eylül). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın DSP Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit'e yazdığı seçimlerde partinin İstanbul-Kadıköy bölgesinden liste başı yapılmasını istediği mektup. (10005_008_686). (1991, 16 Eylül). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın eşi Faruk İlhan için kızı Simla İlhan tarafından "Babamız Dr. Faruk İlhan" başlığıyla yazılmış Faruk İlhan'ın kısa hayat hikâyesini anlatan yazı. (10005_011_006). (t.y.) Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın heykeli nihayet restore edildi. (2023, 28 Ağustos). Mersin Mozaik. https://www.mersinmozaik.com/haber/4350/mufide-ilhanin-heykeli-nihayet-restore-edildi.html

Müfide İlhan'ın İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Türkiye'de siyaset konusunda yaptığı konuşma ile ilgili çıkmış yazı. (10005_017_1137). (1994). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın kızı Simla Hanım ile olan fotoğrafı ve "annemden" notuyla iki dizenin yer aldığı belge. (10005_008_703). (t.y.). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın Ocak 1977'den beri Gustav-Falke İlköğretim Okulu'nda çalıştığına dair sertifika Almanca belge. (10005_009_029). (1980, 24 Nisan). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın radyo konuşması. (1950, 25 Kasım). *Milliyet*, 3.

Müfide İlhan'ın seçimler konusunda Mersin İçel ile ilgili listelerin tekrar düzenlenmesi konulu Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nurettin Ersin'e yazdığı mektup. (10005_007_679). (1983, 6 Eylül). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın TBMM Başkanı Cahit Karakaş ve bütün milletvekilleri, senatörler başlığıyla yazdığı mektup. (10005_002_080). (1980, 20 Mart). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın Türkiye Kızılay Cemiyeti Gönüllü Kursu Sertifikası. (10005_006_543). (1959). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Müfide İlhan'ın, orta gelirli vatandaşı orta direk diye sıfatlandıran Başbakan Turgut Özal'a yazdığı eleştirel mektup. (10005_006_537). (1989, 16 Ekim). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Koleksiyonu.

Müstakiller Boykot Ediliyor. (1954, 20 Mart). *Yeni Mersin*, 1.

Müstakiller Buz Gibi Oldu. (1954, 26 Mart). *Yeni Mersin*, 1.

Müstakiller Cemiyeti inkişaf kaydetmektedir. (1954, 25 Mart). *Yeni Adana*, 1-3.

Müstakilleri D.C. Tarsus ocaklarının açılış merasimlerine ait konuşmaları neşrediyoruz-Müfide İlhan'ın konuşması. (1954, 3 Mart). *Mücadele*, 1.

Müstakilleri Destekleme C. Tarsus şubesi bugün açılıyor. (1954, 23 Şubat). *Mücadele*, 1.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti bütün memleketin alakasını üstüne toplamaktadır. (1954, 27 Şubat). *Mücadele*, 1.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Genel Başkanlığından. (1954, 25 Mart). *Mücadele*, 1.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Tarsus'ta kuruldu-Konuşan Hatiplerden özetler veriyoruz-Müfide İlhan'ın konuşması. (1954, 26 Şubat). *Mücadele*, 3.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti. (1954). İçel Matbaası.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti. (1954, 19 Şubat). *Yeni Mersin*, 2.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin destekleyeceği adaylar. (1954, 8 Nisan). *Mücadele*, 1.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin Mahmudiye Ocağı bugün saat 13'te açılıyor. (1954, 2 Nisan). *Mücadele*, 2.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin milletvekili adayları tespit ediliyor. (1954, 7 Nisan). *Mücadele*, 1.

Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin Urfa ve Ağrı şubeleri de açılıyor. (1954, 30 Mart). *Mücadele*, 1-3.

Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin desteklediği adayların beyannamesi. (1954, 24 Nisan). *Mücadele*, 2.

Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin İçel Milletvekilleri aday listesi. (1954, 14 Nisan). *Mücadele*, 1.

Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa İl İdare Kurulu Başkan Vekili Necdet Açanal'ın Menderes'e telgrafı. (1954, 15 Nisan). *Mücadele*, 2.

Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa şubesi kuruldu. (1954, 2 Nisan). *Mücadele*, 2.

Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin Urfa Teşkilatı İl İdare Heyeti Üyesi Y. Kimya Mühendisi Mikdat Açanal şehrimizde. (1954, 5 Nisan). *Mücadele*, 1-3.

Müstakilleri Desteklemeye Cemiyeti mensupları gittikleri her yerde büyük tezahüratla karşılanmıştır. (1954, 24 Mart). *Mücadele*, 1.

Müstakillerin attığı gol ofsaytmış. (1954, 17 Nisan). *Yeni Mersin*, 2.

Müstakillerin mebus adayları belli oldu. (1954, 8 Nisan). *Yeni Mersin*, 2.

Müstakillerin Mut mitingi. (1954, 24 Nisan). *Mücadele*, 1.

Müstakillerin Silifke ve Taşucu mitingleri çok muazzam oldu. (1954, 24 Nisan). *Mücadele*, 1-3.

Nadi, Y. (1930, 4 Nisan). Kadınların İntihap Hakkı. *Cumhuriyet*, 1.

Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında kanun tasarısı (6334 S.K.). (1954, 17 Mart). *Resmî Gazete.*

Oktay, T. (2020). 1920-2020 Döneminde Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi,* (2), 171-223.

On Dokuz Şubat'ta Boş Laflar Kuru Sözler adlı şiir kitapçığı. (10005_001_072). (t.y.). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Özgürner, T. (1954, 20 Şubat). İstifanın Sebepleri. *Mücadele*.

Özkay, N. (2017). *Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Yolu Dergisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Özkaya, O., & Payaslı, V. (t.y.). Ayşe Afet İnan (1908-1985). *Atatürk Ansiklopedisi.* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ayse-afet-inan-1908-1985/

Özlü, H. (2012). Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması Kapsamında Atatürk Dönemi Türkiye-Afganistan İlişkilerine Bakış. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi,* (8), 31-46.

Partiler-İçel'de. (1954, 13 Nisan). *Vatan*, 5.

Paydaş, K., & Tanık, İ. H. (2019). Urfa'da Genel Seçimler (9., 10. ve 11. dönem). *Mukaddime*, 10(1), 53-75.

Pınar, M. (2018). *Cumhuriyet Döneminde Mersin ve İçel'de Siyasi Hayat (1923-1950).* Hiperyayın.

Prof. Dr. Faruk İlhan`ın kontratının biteceğine dair belge. (8152-54853-8). (1944, 8 Eylül). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi.

Sancar, S. (2004*)*. Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi. *Doğu Batı Dergisi İdeolojiler – II*, (29), 13.

Sancar, S. (2020). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti-Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İletişim Yayınları.

Sarıtaş, E., & Şahin, Y. (2019). Ellili Yıllarda Kadın Hareketi. İçinde M. K. Kaynar (Haz.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (s. 627-665). İletişim Yayınları.

Sayın İçel Halkına. (1954, 28 Nisan). *Yeni Mersin*, 3.

Sezer Şanlı, A. S. (2017). Türkiye'de 'Alamancı' Almanya'da 'Türk': Araftaki Gurbetçiler. İçinde M. K. Kaynar (Haz.), *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* (s. 667-699). İletişim Yayınları.

Simla İlhan tarafından "Babamız Dr. Faruk İlhan" başlığıyla yazılmış Faruk İlhan'ın kısa hayat hikâyesini anlatan yazı. (10005_011_006). (t.y.). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Siyasi Partiler Kanunu (2820 S.K.). (1983, 24 Nisan). *Resmî Gazete*.

Şahıs Peşinde. (1954, 23 Şubat). *Mücadele*, 1-2.

Şahin, M. (2015). *Atatürk Dönemi ve Sonrası Türk-Afgan İlişkileri-Afganistan Penceresinden Genel Bakış.* Tasam Yayınları.

Şahin, S. (2012). Almanya'ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51. Yılı Kazanımlar ve Tehditler. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi.*

Şengün, H. (2018). Artvin'de İki Kadın Kahraman: Çiçek Nene (İrişti) ve Saide Hanım (Ardahan). İçinde R. A. Wolff, S. Yılmaz, Y. M. Işıkçı ve diğerleri (Ed.), *Kadın Çalışmalarında Güncel Konular* (s. 156-167). Eğitim Yayınevi.

Şenol-Cantek, F. (2019). Ellili yıllar Türkiye'sinde Basın. İçinde M. K. Kaynar (Haz.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (s. 423-450). İletişim Yayınları.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Sayın Prof. Dr. Tansu Çiller'in Özgeçmişi.* https://www.mfa.gov.tr/sayin-prof_dr_tansu-ciller_in-ozgecmisi_-_haziran-1996_.tr.mfa

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. *20. Yüzyıla Kadar Mersin Tarihi.* https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73152/tarihce.html

T.C. Mersin Valiliği. *Tarih*. http://www.mersin.gov.tr/tarih

Talay, H. (1954, 20 Şubat). Müstakilleri Destekleme Cemiyetinin kuruluşu münasebetiyle (Bîtaraf hukukçu gözüyle). *Mücadele*, 1-3.

TBMM Tutanak Dergisi. (1950, Temmuz). Dönem IX, Cilt 1, Toplantı 2, c. 9. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001017.pdf

Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat.* Birikim Yayınları.

Tekeli, Ş. (1998). Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme. İçinde A. B. Hacımirzaoğlu (Haz.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 337-346). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Thompson, P. (1999). *Geçmişin Sesi Sözlü Tarih* (Ş. Layıkel, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toprak, Z. (2014). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935).* Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Turan, A. E. (2008). *Türkiye'de Yerel Seçimler.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Turkish Lord Mayor to Ald. Mrs. J. Marshall. (1950, 20 Kasım). *Western Morning News*, 3.

Tutar Serter, Y. (2021). Yeni Mersin Gazetesi'nde (1935-1942) Mersin Kurtuluş Günü Kutlamaları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,* 9(27), 347-359.

Türk Dil Kurumu. (2023). Geniş aile. İçinde *Türkçe Sözlük* (c. 2, s. 1355).

Türk Kadını ve Kadın Hukukunda Devrim. (2023, 27 Haziran). *Atatürk Araştırma Merkezi*. https://atam.gov.tr/turk-kadini-ve-kadin-hukukunda-devrim/

Türk Kızılay Cemiyeti tarafından Müfide İlhan'a verilen İlkyardım Öğretmeni Sertifikası. (10005_006_544). (1958). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2018). *Siyasette İlk Kadın Parlamenterler Dönemi: 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Özel Yayını*. https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/c5c1846c-fc56-47ec-aa34-3a97ae438cab

Türkiye Kızılay Cemiyeti tarafından 1959 yılında düzenlenen İlk Yardım Tekâmül Kursu'nu tamamlaması dolayısıyla Müfide İlhan adına hazırlanan İlk Yardım Tekâmül Kursu Sertifikası. (10005_005_038). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Müfide İlhan Özel Arşivi.

Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı İstanbul'da. (1950, 11 Kasım). *Yeni İstanbul,* 3.

Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanı-Mersin Belediye Başkanlığına Bn. Müfide İlhan seçildi. (1950, 8 Eylül). *Cumhuriyet,* 1.

Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanının öyküsü. (2004, 11 Mart). Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-ilk-kadin-belediye-baskaninin-oykusu-208835

Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan'ın heykeli açıldı. (2015, 7 Nisan). Anamurlunun Sesi. http://www.anamurlununsesi.com/turkiyenin-ilk-kadin-il-belediye-baskani-mufide-ilhanin-heykeli-acildi-157h.htm

Türkiye'nin seçilmiş ilk kadın belediye başkanının heykeline çirkin saldırı. (2022, 27 Temmuz). Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/gundem/turkiyenin-secilmis-ilk-kadin-belediye-baskaninin-heykeline-cirkin-saldiri-6797317

Türkiye'nin seçilmiş ilk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan'ın heykeline çirkin saldırı. (2022, 27 Temmuz). T24. https://t24.com.tr/haber/turkiye-nin-secilmis-ilk-kadin-il-belediye-baskani-mufide-ilhan-in-heykeline-cirkin-saldiri,1048904

Uluğ, B. (1950, 14 Kasım). Portrelerden: Faruk İlhan. *Yeni Mersin,* 2.

Uluğ, B. (1954, 11 Mart). Seçim anahtarı. *Yeni Mersin,* 1-3.

Uluğ, B. (1954, 11 Şubat). İçel'de seçimi kim kazanabilir?. *Yeni Mersin,* 1-2.

Uluğ, B. (1954, 2 Mart). Halk partisi ve müstakilleri. *Yeni Mersin,* 1-2.

Uluğ, B. (1954, 24 Şubat). Hakikat perdelenemez. *Yeni Mersin,* 1-2.

Ünal, K. (2013). *Müfide İlhan-Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı.* Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları.

Varel, A. (2019). Ellili Yıllarda Muhalefet: Hükümete Yönelik Temel Eleştiriler ve DP Karşısında CHP'nin İdeolojik Konumlanışı. İçinde M. K. Kaynar (Haz.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (s. 203-234). İletişim Yayınları.

Vatandaş. (1954, 2 Nisan). *Mücadele,* 1.

Vatandaş. (1954, 24 -27 Mart). *Mücadele,* 1.

Vatandaş. (1954, 30 Mart). *Mücadele*, 1.

Vatandaş. (1954, 31 Mart). *Mücadele*, 1.

Vatandaşlara emniyetle arz edebiliriz ki. (1954, 10 Şubat). *Yeni Mersin*, 1-2.

Vekillerimiz – Fatma Rezan Şahinkaya. https://vekillerimiz.com/vekil/f-rezan-sahinkaya-7290/

Yaraman, A. (2015). *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili-Dişiliksiz Siyaset.* Bağlam Yayınları.

Yasaklar kalktı, hedef seçim. (1987, 8 Eylül). *Cumhuriyet*, 1.

Yavuz, G.N. (2024, 2 Şubat). Mersin'den ilk kadın belediye başkanı Müfide İlhan kimdir?. İmece Gazetesi. https://www.imecegazetesi.com/mersinden-ilk-kadin-belediye-baskani-mufide-ilhan-kimdir

Yazık… Seçer Var Ya Seçer, Türkiye'nin İlk Kadın Belediye Başkanının Heykeline Bile Sahip Çıkmadı!. Sansasyonel Haber. (2022, 26 Temmuz). https://www.sansasyonelhaber.net/yazik-secer-var-ya-secer-turkiyenin-ilk-kadin-belediye-baskaninin-heykeline-bile-sahip-cikmadi.html

Yollar ve Seyyar Satıcılar. (1950, 14 Eylül). *Yeni Mersin*, 2.

Yüksek Seçim Kurulu Kararı. (1991, 4 Ekim). *Resmî Gazete.*

Yüksek Seçim Kurumu. *10. Dönem Milletvekili Genel Seçimi*. *https://www.ysk.gov.tr/tr/02-mayis-1954-x-donem-milletvekili-genel-secimi/80062*

Yüksek Seçim Kurumu. *18. Dönem Milletvekili Genel Seçim Kesin Sonuçları.* https://www.ysk.gov.tr/tr/29-kasim-1987-xviii-donem-milletvekili-genel-secimi/80054

Yüksek Seçim Kurumu. *1950-1977 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri.* https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007

Yüreği Atatürk sevgisiyle dolu Cumhuriyet kadını ve ilk il kadın Belediye Başkanı Müfide İlhan Mersin'de anıldı. (2024, 21 Şubat). Mersin Haber Merkezi. https://www.mersinhabermerkezi.com/haber/yuregi-ataturk-sevgisiyle-dolu-cumhuriyet-kadini-ve-ilk-il-kadin-belediye-baskani-mufide-ilhan-mersinde-anildi-31146

Zihnioğlu, Y. (2013). *Kadınsız İnkılap-Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadınlar Birliği.* Metis Yayınları.

Zürcher, E. J. (2013). *Modern Türkiye Tarihi.* İletişim Yayınları